

การเยียวยาความเสียหายแก่ชื่อเสียงเกียรติยศของผู้ต้องหาและจำเลย
เนื่องจากการชั่งโดยกระบวนการยุติธรรม

วศิมน ชันธนาพรชัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ปริธีดี พนมยงค์
มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

พ.ศ. 2561

**Remedy for damage to the Reputation of the Accused and
the Alleged offender from Detention under the Criminal proceeding**

Wasimon Tuntanapornchai

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Laws

Department of Law

Pridi Bhanomyong Faculty of Law, Dhurakij Pundit University

2018

ใบรับรองวิทยานิพนธ์

คณะนิติศาสตร์ปรีดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต

หัวข้อวิทยานิพนธ์ การเยียวยาความเสียหายแก่ชื่อเสียงเกียรติยศของผู้ต้องหาและจำเลยเนื่องจากการขัง
โดยกระบวนการยุติธรรม

เสนอโดย นางสาวศิมิน รัตนพรชัย

สาขาวิชา นิติศาสตร์

หมวดวิชา กฎหมายอาญาและกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์อัจฉริยา ชูตินันท์

ได้พิจารณาเห็นชอบโดยคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์แล้ว

.....ประธานกรรมการ

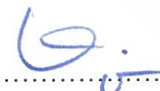
(ศาสตราจารย์ ดร.ไพศิษฐ์ พิพัฒเนกุล)

.....กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

(รองศาสตราจารย์อัจฉริยา ชูตินันท์)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ปกป้อง ศรีสนิท)

.....กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กรรภิรมย์ โกมลารชุน)

คณะนิติศาสตร์ปรีดี พนมยงค์ รับรองแล้ว

..... คณบดีคณะนิติศาสตร์ปรีดี พนมยงค์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมชาย รัตนเชื้อสกุล)

วันที่ เดือน พ.ศ. ๒๕๖๑

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การเยียวยาความเสียหายแก่ชื่อเสียงเกียรติยศของจำเลยและผู้ต้องหา เนื่องจากการขังโดยกระบวนการยุติธรรม
ชื่อผู้เขียน	วศิมน รัตนพรชัย
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์อัจฉริยา ชูตินันท์
สาขาวิชา	นิติศาสตร์
ปีการศึกษา	2560

บทคัดย่อ

การดำเนินการตามขั้นตอนแห่งกระบวนการยุติธรรมเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จในการค้นหาและนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษนั้น มีความจำเป็นที่จะต้องใช้มาตรการบังคับทางอาญาหลายประการ ซึ่ง “การขัง” ก็ถือเป็นมาตรการทางอาญาที่สำคัญมาตรการหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมให้การดำเนินการตามขั้นตอนแห่งกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งหากใช้อย่างเหมาะสมตามวัตถุประสงค์ ย่อมจะมีส่วนช่วยให้การดำเนินการกระบวนการยุติธรรมมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น แต่ในขณะเดียวกันมาตรการบังคับโดยการขังก็มีผลกระทบในทางลบต่อสิทธิเสรีภาพของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเป็นอย่างมากเช่นกัน บ่อยครั้งที่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่เป็นผู้บริสุทธิ์ต้องตกอยู่ภายใต้มาตรการบังคับดังกล่าวนี้ จึงทำให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงหลายด้านแก่ผู้บริสุทธิ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านเสรีภาพที่ต้องสูญเสียไป รวมถึงทางด้านจิตใจ ชื่อเสียงทางสังคม และเศรษฐกิจการเงินในครอบครัวด้วย รัฐเองในฐานะที่เป็นผู้อำนวยให้เกิดความยุติธรรมย่อมมีหน้าที่ในการเยียวยาให้แก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญา ซึ่งเป็นผู้บริสุทธิ์ที่ได้รับผลกระทบจากกระบวนการยุติธรรม

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จะได้ศึกษาถึงการเยียวยาความเสียหายแก่ชื่อเสียงเกียรติยศของผู้ต้องหาและจำเลยเนื่องจากการขังโดยกระบวนการยุติธรรมตามกฎหมายต่างประเทศ รวมถึงของประเทศไทย ว่ามีการคุ้มครองประการใดบ้าง เพื่อที่จะได้นำมาปรับปรุงแก้ไขกฎหมายให้เกิดความชัดเจนและมีประสิทธิภาพในการบังคับใช้ รวมทั้งให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงในสังคมต่อไป

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้เสนอว่า บุคคลผู้มีสิทธิได้รับค่าทดแทนนั้น ควรที่จะให้สิทธิแก่ ผู้ต้องหาที่ถูกขังอยู่ในระหว่างการสอบสวนคดีอาญา ซึ่งต่อมาพนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดี และจำเลยที่ถูกขังอยู่ในระหว่างการพิจารณาคดีอาญาของศาล ซึ่งต่อมาศาลมีสิ่งพิพาทษาถึงที่สุดให้ยกฟ้อง แต่จำต้องมีหลักสำคัญอยู่ว่าบุคคลนั้นจะต้องเป็นผู้บริสุทธิ์จึงจะมีสิทธิ

ได้รับค่าทดแทน โดยให้ผู้ต้องหาที่ประสงค์จะร้องขอค่าทดแทนยื่นคำร้องต่อคณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา ภายในหนึ่งปี นับแต่ผู้ร้องได้รู้ถึงสิทธินั้น หากจำเลยหรือผู้ต้องหาถึงแก่ความตายก็ให้ทายาทเป็นผู้ร้องขอต่อไป ในส่วนของอัตราค่าเสียหายที่คิดคำนวณเป็นจำนวนเงินได้ให้ทำในรูปแบบการกำหนดรายละเอียดที่แน่นอนในลักษณะตาราง (Victim Compensation Table) ถ้าเป็นความเสียหายเล็กน้อยให้เป็นดุลพินิจของศาลในการกำหนดค่าทดแทนในลักษณะยืดหยุ่น (Floated rate) แต่หากเป็นความเสียหายร้ายแรงก็ให้กำหนดค่าทดแทนในลักษณะตายตัว (Fixed rate) ในส่วนการเยียวยารูปแบบอื่น นอกจากตัวเงินนั้น ให้บุคคลที่ได้รับคำวินิจฉัยให้ได้รับค่าทดแทนสามารถยื่นคำร้องขอให้ศาลประกาศโฆษณาคำวินิจฉัยอย่างย่อในหนังสือพิมพ์ที่ผู้ยื่นคำร้องขอเป็นผู้เลือกไม่เกิน 3 ฉบับ ฉบับละไม่น้อยกว่า 1 ครั้ง ได้ภายในกำหนดระยะเวลา 2 เดือนนับแต่วันที่คำวินิจฉัยในเรื่องค่าทดแทนในคดีอาญาถึงที่สุด โดยรัฐเป็นผู้เสียค่าใช้จ่าย เพื่อเป็นการเยียวยาความเสียหายทางด้านทางด้านจิตใจ และชื่อเสียงเกียรติยศของผู้บริสุทธิ์ที่ถูกดำเนินคดีอาญา และควรกำหนดข้อยกเว้นที่จะทำให้สิทธิในการร้องขอค่าทดแทนระงับไป เช่น ผู้ที่ถูกดำเนินคดีอาญายอมรับสารภาพว่าตนเองได้กระทำความผิด หรือในกรณีที่ถูกดำเนินคดีอาญาเป็นผู้เสริมแต่ง หรือสร้างพยานหลักฐานอันเป็นเท็จจนทำให้ตนเองต้องถูกขัง เป็นต้น

Thesis Title	Remedy for damage to the Reputation of the Accused and the Alleged from Detention under the Criminal proceeding
Author	Wasimon Tuntanapornchai
Thesis Advisor	Associate Professor Achariya Chutinun
Department	Law
Academic Year	2018

ABSTRACT

To follow each procedure of the criminal justice in order to achieve in searching and bringing the offender to get the punishment successfully is necessary to apply several criminal compulsory measures. The “detention” is considered as an important compulsory measure which will help the criminal justice to be enforced effectively. On the other hand, this detention has the negative impact on the right of liberty of the accused defendant as well. There are numerous cases that the innocent people are subjected to this compulsory measure. Therefore, these could be the root causes of the serious damage to these innocent people for both mental and physically. Some examples are their loss of freedom, problems to their mental condition, damage of their social reputation, including their financial status. Since the state or the government has the role as a director of justice, it must responsible for the remedy or the compensation of criminal offender who has been harmed or charged by the trial.

This thesis will study to understand the current practices of the ways to compensate the defendant and accused from being charged under Justice Act in Thailand and other countries. To discover these Justice Acts will gain the knowledge related to the existing protections and also to improve the current Acts for better clarification and effective to enforce with possible implementation in reality to the society.

This thesis has some suggestions that person who is eligible or has the rights to receive the compensation from the states or the government should be the defendant or the accused who was made the decision not to be prosecuted by the attorney after they have been locked up during the investigation process. Including the person who has been locked up since starting the lawsuit until the court has an order to dismiss the case with all witnesses and evidences show that this person is an innocent for the case. In order to receive the compensation

from the states or the government, the requestor has to file and submit the request to the Compensation Committee for Compensation and Compensation and Expenses to Defendants in Criminal case within one year after eligible and qualified for this compensation. If there is any circumstance that the defendant or accused pass away, the heir will be eligible to file and submit the request instead of the defendant or accused within the same timeframe which is one year. The rate will be calculated by using Victim Compensation Table. Otherwise, the rate will be separated depends on how serious of the damaged causes such as using Floated rate for the minor cases and using Fixed rate for other major cases. The requestor can file and submit for other form of compensation such as requesting from the court to announce the verdict of sentences on no more than three newspapers which have been selected by the requestor under the states or the government expenses. The selected newspapers should announce for the requestor at least one time within two months since the court approved for the request. These compensate would help the innocent defendant or accused from being harmed their mental condition or their social reputation. The person who will not be eligible for this compensation includes but not limit to the defendant or accused who has been confessed for the crime by themselves or fraud the witnesses and evidences in the court.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้อย่างสมบูรณ์ก็ด้วยความกรุณาเป็นอย่างสูงจากรองศาสตราจารย์อัจฉริยา ชูตินันท์ ที่ได้กรุณาสละเวลาอันมีค่าในการรับเป็นที่ปรึกษาให้กับผู้เขียน พร้อมทั้งให้คำปรึกษาและคำแนะนำในการจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มาตลอดจนกระทั่งผู้เขียนสามารถเรียบเรียงวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นผลสำเร็จออกมาได้

ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร. ไพศิษฐ์ พิพัฒนกุล ที่กรุณาได้รับเป็นประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และให้ความรู้ ให้คำแนะนำเกี่ยวกับหัวข้อวิทยานิพนธ์นี้ ซึ่งแนะแนวทางประเด็นในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ และกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร. ปกป้อง ศรีสนิท และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กรรภิรมย์ โกมลารชุน ที่ได้สละเวลาเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์เล่มนี้ตลอดจนให้ข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะจนวิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ไม่อาจสำเร็จลงได้ หากผู้เขียนไม่ได้รับกำลังใจและแรงสนับสนุนจนเกิดความมานะพากเพียรจาก บิดา มารดา และครอบครัว ซึ่งถือเป็นแรงบันดาลใจสำคัญที่ทำให้ผู้เขียนพยายามที่จะผลักดันตนเองจนสามารถจัดทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้จนสำเร็จสมความมุ่งหมายได้เป็นอย่างดี

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอขอบวิทยานิพนธ์ฉบับนี้แก่ผู้ที่แสวงหาความรู้ทุกท่าน เพื่อประโยชน์ในการศึกษาต่อไป หากวิทยานิพนธ์เล่มนี้มีข้อผิดพลาดบกพร่องประการใด ผู้เขียนกราบขอภัย และขอน้อมรับความผิดพลาดนั้นไว้แต่เพียงผู้เดียว

วศิมน ชันชนาพรชัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	๗
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	๖
กิตติกรรมประกาศ.....	๗
บทที่	
1. บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	4
1.3 สมมติฐานของการศึกษา	4
1.4 วิธีการดำเนินการศึกษา	5
1.5 ขอบเขตของการศึกษา.....	5
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
2. แนวความคิดและมาตรการเยียวยาแก่ผู้ต้องหาและจำเลยเนื่องจากการขัง โดยกระบวนการยุติธรรม.....	6
2.1 แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับการขังผู้ถูกดำเนินคดีอาญา.....	8
2.2 แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน.....	18
2.3 แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับการชดใช้ค่าสินไหมทดแทน โดยรัฐ.....	30
2.4 แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับการชดใช้ค่าทดแทนเนื่องจากการขังในกระบวนการยุติธรรม ...	38
2.5 แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับหลักสิทธิมนุษยชน	42
2.6 ความจำเป็นในการนำมาใช้และผลกระทบที่เกิดขึ้นกับผู้ถูกดำเนินคดีอาญา.....	46
3. การเยียวยาแก่ผู้ต้องหาและจำเลยเนื่องจากการขัง โดยกระบวนการยุติธรรม ตามกฎหมายต่างประเทศ.....	50
3.1 ประเทศสหรัฐอเมริกา.....	52
3.2 ประเทศอังกฤษ.....	53
3.3 ประเทศฝรั่งเศส	55
3.4 ประเทศญี่ปุ่น.....	58

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

4. การเยียวยาแก่ผู้ต้องหาและจำเลยเนื่องจากการชั่งโดยกระบวนการยุติธรรม	
ตามกฎหมายไทย.....	63
4.1 การชดใช้ค่าสินไหมทดแทนโดยรัฐให้แก่ผู้ที่ถูกชั่งโดยมิชอบ.....	65
4.2 การชดใช้ค่าทดแทนแก่จำเลยตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน	
และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ.2544	68
4.3 การชดใช้ค่าสินไหมทดแทนโดยรัฐตามพระราชบัญญัติความรับผิดชอบทางละเมิด	
ของเจ้าหน้าที่ พ.ศ.2539	73
4.4 การวิเคราะห์ปัญหาการเยียวยาแก่จำเลยเนื่องจากการชั่งในกระบวนการยุติธรรม..	78
5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ	88
5.1 บทสรุป.....	88
5.2 ข้อเสนอแนะ.....	91
บรรณานุกรม	94
ประวัติผู้เขียน	99

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมเพื่อให้มีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะค้นหาตัวผู้กระทำความผิดและนำตัวผู้กระทำความผิดนั้นมาลงโทษตามกฎหมายได้นั้น ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยได้มีหลักว่า “การจำกัดเสรีภาพของบุคคลนั้น จะกระทำได้ที่จำเป็น” เพื่อประโยชน์ต่อคดีจึงจำต้องใช้ความระมัดระวังเป็นอย่างมาก เพื่อมิให้กระบวนการยุติธรรมก่อความเดือดร้อนหรือความเสียหายให้แก่ผู้บริสุทธิ์มากจนเกินไป ซึ่งการดำเนินการตามขั้นตอนแห่งกระบวนการยุติธรรมเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จในการค้นหาและนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษนั้น มีความจำเป็นที่จะต้องใช้มาตรการบังคับทางอาญาหลายประการ ซึ่ง “การขัง” ก็ถือเป็นมาตรการทางอาญาที่สำคัญมาตรการหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมให้การดำเนินการตามขั้นตอนแห่งกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ในการใช้มาตรการบังคับ โดยการขังมีอยู่ด้วยกันหลายประการ เช่น เพื่อประโยชน์ในการพิจารณาคดี เพื่อที่จะมิให้ผู้ถูกกล่าวหาออกไปกระทำความผิดอีก เพื่อป้องกันผู้ต้องหาทำลายพยานหลักฐาน เพื่อป้องกันการหลบหนีของผู้ถูกกล่าวหาเมื่อพิสูจน์ว่ามีความแล้ว อาจจะไม่ได้อำนาจลงโทษ เพื่อเป็นการข่มขู่ไม่ให้บุคคลกระทำความผิด เป็นต้น ซึ่งมาตรการดังกล่าวนี้ หากได้ใช้อย่างเหมาะสมตามวัตถุประสงค์แล้ว ย่อมจะมีส่วนช่วยให้การดำเนินกระบวนการยุติธรรมมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น แต่ในขณะเดียวกันมาตรการบังคับ โดยการขังก็มีผลกระทบในทางลบต่อสิทธิเสรีภาพของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเป็นอย่างมากเช่นกัน บ่อยครั้งที่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่เป็นผู้บริสุทธิ์ต้องตกอยู่ภายใต้มาตรการบังคับดังกล่าวนี้ จึงทำให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงหลายด้านแก่ผู้บริสุทธิ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านเสรีภาพที่ต้องสูญเสียไป เพราะถูกขังเพื่อเข้ารับการพิสูจน์ความผิดตามขั้นตอนแห่งกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ซึ่งความเสียหายที่เกิดขึ้นกับผู้ต้องหาและจำเลยผู้บริสุทธิ์มิได้มีเฉพาะทางด้านเสรีภาพเท่านั้น แต่ยังรวมถึงทางด้านจิตใจ ชื่อเสียงทางสังคม และเศรษฐกิจการเงินในครอบครัวด้วย รัฐเองในฐานะที่เป็นผู้อำนวยให้เกิดความยุติธรรมย่อมมีหน้าที่ในการเยียวยาให้แก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาซึ่งเป็นผู้บริสุทธิ์ที่ได้รับผลกระทบจากกระบวนการยุติธรรม

แนวคิดในการเยียวยาความเสียหายโดยการชดใช้ค่าทดแทนให้กับผู้บริสุทธิ์ที่ถูกขังนั้น ได้บัญญัติเป็นกฎหมายลายลักษณ์อักษรเป็นครั้งแรกในประเทศสวิสเซอร์แลนด์ซึ่งต่อมาประเทศอื่นๆ ในยุโรปก็นำหลักดังกล่าวไปเป็นแบบอย่าง เพื่อตรากฎหมายมาใช้บังคับในประเทศของตนเอง

จากการศึกษาพบว่าประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ เช่น ฝรั่งเศส เยอรมนี ญี่ปุ่น เป็นต้น พบว่าการชดใช้ค่าทดแทนของทั้งสามประเทศดังกล่าว มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการเยียวยาความเสียหายเท่านั้น โดยหลักเบื้องต้นมีอยู่ว่า การชดใช้ค่าทดแทนจะกระทำได้อต่อเมื่อศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ยกฟ้อง หรือพนักงานอัยการมีคำสั่งไม่ฟ้องคดี ทั้งยังต้องปรากฏว่าผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเป็นผู้บริสุทธิ์ แต่ในประเทศญี่ปุ่นนั้นยังไม่ยอมรับให้มีการชดใช้ค่าทดแทนในกรณีที่พนักงานอัยการมีคำสั่งไม่ฟ้องคดี แต่ในทางปฏิบัติก็ได้มีการอนุโลมให้กระทำได้ในบางกรณีในประเทศฝรั่งเศสนั้น ค่าทดแทนที่ผู้ถูกดำเนินคดีจะได้รับนั้น มีทั้งค่าเสียหายในทางการเงินและที่มีใช้เป็นตัวเงินด้วย จึงไม่มีการจำกัดจำนวนเงินที่จะชดใช้ให้แก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเอาไว้ ในบางกรณีอาจมีคำสั่งให้ปิดประกาศหรือโฆษณาในหน้าหนังสือพิมพ์เพื่อให้สาธารณชนรับทราบถึงความบริสุทธิ์ของผู้นั้นอีกด้วย

ส่วนในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ จะพบว่าระบบการชดใช้ค่าทดแทนยังคงจำกัดอยู่เพียงกรณีที่มีการร้องขอให้หรือพยานคดีอาญาขึ้นมาพิจารณาใหม่ หรือเมื่อมีการอุทธรณ์คดีอาญาเท่านั้น มิได้ครอบคลุมไปถึงกรณีการชดใช้ค่าทดแทนเนื่องจากการขังอันเกิดจากความผิดพลาดแห่งกระบวนการยุติธรรมแต่อย่างใด เพราะประเทศเหล่านี้มุ่งความสำคัญไปที่การถ่วงดุลของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาให้เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมให้น้อยที่สุด โดยจะเน้นให้ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาได้รับการปล่อยตัวเร็วมากขึ้น¹

ประเทศไทยก็มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการชดใช้ค่าทดแทนที่เป็นลายลักษณ์อักษรคือพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ซึ่งบัญญัติให้ผู้ที่จะมีสิทธิขอค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายได้นั้น จะต้องเป็นจำเลยผู้ถูกขัง (พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 3 วรรค 2 บัญญัติว่า “จำเลย หมายความว่า บุคคลซึ่งถูกฟ้องต่อศาลว่าได้กระทำความผิดอาญา”) ที่ถูกขังโดยระหว่างพิจารณาคดีและจะต้องถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการ อีกทั้งจะต้องได้ความว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดและมีการถอนฟ้องในระหว่างดำเนินคดี หรือมีคำพิพากษา

¹ ทวีวัฒน์ ธาราจันทร์. “การชดใช้ค่าทดแทน โดยรัฐเนื่องจากการคุมขังอันเกิดจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม.” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540). น. 103-104.

อันถึงที่สุดในคดีนั้นว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด² ซึ่งจะเห็นได้ว่า มิได้มีการเยียวยาความเสียหายให้กับผู้ต้องหาผู้บริสุทธิ์ที่ถูกขังและพนักงานอัยการมีคำสั่งไม่ฟ้องคดีแต่อย่างใด ซึ่งผู้ต้องหาผู้บริสุทธิ์ดังกล่าวนี้ควรที่จะได้รับการเยียวยาความเสียหายจากรัฐเช่นเดียวกับจำเลยผู้บริสุทธิ์

การที่ผู้บริสุทธิ์ถูกขังแม้ว่าจะถูกขังในระยะเวลาอันสั้นหรือเพียงชั่วครู่ก็นับว่าเกิดความเสียหายและความทุกข์ทรมานขึ้นแล้ว อีกทั้งยังส่งผลถึงสภาพจิตใจที่ได้รับผลกระทบในเชิงลบ เพราะอาจทำให้หมดกำลังใจหรือเกิดความท้อแท้ที่จะขวนขวายหาพยานหลักฐานหรือหาทางเพื่อต่อสู้คดี นอกจากนี้ยังส่งผลกระทบต่อชื่อเสียงให้ได้รับความอับอายและต้องสูญเสียความเชื่อถือในสังคม เพราะการขังก่อนศาลมีคำพิพากษาเป็นการแยกตัวผู้ถูกดำเนินคดีออกจากระบบสังคมจึงย่อมถูกสังคมตราหน้าไว้ในเบื้องตันเสียก่อนแล้วว่าเป็นผู้กระทำความผิดจริง ขณะเดียวกันย่อมอาจทำให้หมดโอกาสที่จะประกอบอาชีพได้ตามปกติอีกต่อไปทำให้ได้รับความเสียหายทางด้านเศรษฐกิจการเงินในครอบครัว ซึ่งกฎหมายของประเทศไทยนั้นมีเพียงการเยียวยาความเสียหายโดยกำหนดให้จ่ายเป็นค่าทดแทนในกรณีต่างๆ ตามที่กฎหมายกำหนดเท่านั้นคือ ค่าทดแทนการถูกขัง ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการรักษาพยาบาล รวมทั้งค่าฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกายและจิตใจ หากความเจ็บป่วยของจำเลยเป็นผลโดยตรงจากการถูกดำเนินคดี ค่าทดแทนในกรณีที่จำเลยถึงแก่ความตายและความตายนั้นเป็นผลโดยตรงจากการถูกดำเนินคดี ค่าขาดประโยชน์ทำมาหาได้ในระหว่างถูกดำเนินคดี ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการดำเนินคดี ซึ่งจะเห็นได้ว่ามิได้มีการคำนึงถึงการเยียวยาทางด้านจิตใจชื่อเสียงของจำเลยผู้บริสุทธิ์ และไม่มี การกำหนดให้มีการประกาศเพื่อให้สาธารณชนได้ทราบถึงความบริสุทธิ์ของผู้ถูกดำเนินคดี เนื่องจากความเสียหายที่ส่งผลต่อชื่อเสียงทางสังคมและเสรีภาพที่ต้องเสียไปในระหว่างถูกขังนั้นที่ไม่สามารถทดแทนได้ด้วยเงิน การที่จำเลยผู้บริสุทธิ์ต้องถูกดำเนินคดีนั้นทำให้สังคมรอบข้างมองว่าเป็นผู้กระทำความผิด ถูกคำพิพากษาจากสังคมว่าเป็นคนผิด แม้ว่าต่อมาเขาจะพิสูจน์ได้ว่าตนเองเป็นผู้บริสุทธิ์และได้รับการปล่อยตัวแล้วก็ตาม แต่คนในสังคมก็ยังไม่ยอมรับและเข้าใจถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นว่าเป็นความผิดพลาดของกระบวนการยุติธรรม จึงควรที่จะให้มีการปิดประกาศหรือโฆษณาในหน้าหนังสือพิมพ์เพื่อให้สาธารณชนรับทราบถึงความบริสุทธิ์ของผู้นั้นด้วย โดยค่าใช้จ่ายดังกล่าวนี้ให้รัฐเป็นผู้ออกให้ทั้งหมด ซึ่งถือเป็นการทดแทนให้กับชื่อเสียงที่ถูกกระทบกระเทือนหรือสูญเสียไปจากการถูกดำเนินคดีอาญานั้นเอง เพื่อเป็นการเยียวยาให้แก่ผู้ต้องหาและจำเลยผู้บริสุทธิ์ที่ถูกขังโดยกระบวนการยุติธรรม

² พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544

จากที่กล่าวมาข้างต้นเพื่อให้กระบวนการยุติธรรมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ จึงควรที่จะมีการศึกษาถึงกฎหมายในเรื่องการเยียวยาความเสียหายแก่ชื่อเสียงของผู้ต้องหาและจำเลย เนื่องจากการขัดแย้งเกิดจากกระบวนการยุติธรรมตามกฎหมายต่างประเทศ รวมถึงของประเทศไทย ว่ามีการคุ้มครองประการใดบ้าง เพื่อที่จะได้นำมาปรับปรุงแก้ไขกฎหมายในเรื่องการเยียวยาแก่ผู้ต้องหาและจำเลยเนื่องจากการขัดแย้งเกิดจากกระบวนการยุติธรรม เพื่อให้เกิดความชัดเจนและมีประสิทธิภาพในการบังคับใช้ รวมทั้งให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงในสังคมต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาถึงหลักเกณฑ์และวิธีการเยียวยาความเสียหายแก่ชื่อเสียงของผู้ต้องหาและจำเลย เนื่องจากการขัดแย้งโดยกระบวนการยุติธรรมตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544
2. เพื่อศึกษาปัญหาทางกฎหมายในการเยียวยาความเสียหายแก่ชื่อเสียงของผู้ต้องหาและจำเลย เนื่องจากการขัดแย้งโดยกระบวนการยุติธรรม
3. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบมาตรการเยียวยาความเสียหายแก่ชื่อเสียงของผู้ต้องหาและจำเลย เนื่องจากการขัดแย้งโดยกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทยและต่างประเทศ

1.3 สมมติฐานของการศึกษา

การขัดแย้งเป็นมาตรการทางอาญาที่สำคัญมาตรการหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมให้การดำเนินการตามขั้นตอนแห่งกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ แต่ในขณะเดียวกัน มาตรการดังกล่าวก็มีผลกระทบในทางลบต่อสิทธิเสรีภาพของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเป็นอย่างมากเช่นกัน ซึ่งปัจจุบันประเทศไทยได้มีการกำหนดมาตรการในการเยียวยาความเสียหายให้แก่จำเลยไว้ในพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ.2544 ซึ่งผู้ที่จะมีสิทธิขอค่าทดแทนได้นั้นจะต้องเป็นจำเลยเท่านั้น จากเงื่อนไขดังกล่าวทำให้ผู้ต้องหาผู้บริสุทธิ์ที่ถูกขัดแย้งได้รับการเยียวยาความเสียหายจากรัฐ อีกทั้งยังมีความเสียหายที่ส่งผลต่อชื่อเสียงทางสังคมและเสรีภาพที่ต้องเสียไปในระหว่างถูกขัดแย้ง ที่ไม่สามารถทดแทนได้ด้วยเงิน เช่น ความเสียหายแก่ชื่อเสียงเกียรติยศ ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐอาจจะต้องปรับปรุงแก้ไขกฎหมายในเรื่องการเยียวยาความเสียหายแก่ชื่อเสียงเกียรติยศของผู้ต้องหาและจำเลยเนื่องจากการขัดแย้งโดยกระบวนการยุติธรรม ซึ่งอาจจะกำหนดให้มีการเยียวยาในรูปแบบอื่นนอกจากตัวเงิน โดยการประกาศโฆษณาคำวินิจฉัยอย่างย่อในหนังสือพิมพ์ที่ผู้ยื่นคำร้องขอเป็นผู้เลือกไม่เกิน 3 ฉบับ ฉบับละไม่น้อยกว่า 1 ครั้ง ได้ภายในกำหนดระยะเวลา 2 เดือนนับแต่วันที่คำวินิจฉัยในเรื่อง

ค่าทดแทนในคดีอาญาถึงที่สุด โดยรัฐเป็นผู้เสียค่าใช้จ่าย เพื่อเป็นการเยียวยาความเสียหายทางด้านจิตใจ และชื่อเสียงเกียรติยศของผู้บริสุทธิ์ที่ถูกดำเนินคดีอาญา เพื่อให้เกิดความชัดเจนและมีประสิทธิภาพในการบังคับใช้ รวมทั้งให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงในสังคมมากยิ่งขึ้น

1.4 วิธีการดำเนินการศึกษา

ในการศึกษาวิจัยฉบับนี้จะใช้วิธีการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร โดยการค้นคว้านั้นจะรวบรวมข้อมูลจากตำรากฎหมายต่างๆ หนังสือ บทความและวารสารที่เกี่ยวข้อง วิทยานิพนธ์ งานวิจัย ข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์ และผลงานทางวิชาการอื่นๆ รวมถึงการศึกษากฎหมายต่างประเทศเพื่อใช้เป็นแนวทางในการเปรียบเทียบและหาข้อเสนอแนะต่อไป

1.5 ขอบเขตของการศึกษา

ในการศึกษาวิจัยฉบับนี้จะเป็นการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับมาตรการเยียวยาแก่ผู้ต้องหาและจำเลยเนื่องจากการชังโดยกระบวนการยุติธรรม โดยศึกษาจากพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ซึ่งจะทำการศึกษาเฉพาะในส่วน of ค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยเนื่องจากการถูกชังโดยกระบวนการยุติธรรม นอกจากนี้ยังได้ศึกษาเปรียบเทียบกับมาตรการในต่างประเทศทั้งในประเทศกลุ่มซีวิลลอว์ (Civil law) และประเทศกลุ่มคอมมอนลอว์ (Common law) เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย โดยวิเคราะห์ปัญหาในการเยียวยาแก่ผู้ต้องหาและจำเลยเนื่องจากการชังโดยกระบวนการยุติธรรมที่ยังขาดความชัดเจนเพื่อให้เห็นถึงปัญหาในการดำเนินกระบวนการยุติธรรม รวมถึงข้อเสนอแนะในการบัญญัติกฎหมายเพื่อให้การเยียวยาแก่ผู้ต้องหาและจำเลยเนื่องจากการชังโดยกระบวนการยุติธรรมมีประสิทธิภาพมากขึ้น

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

1. เพื่อให้ทราบถึงแนวทางและมาตรการในการเยียวยาความเสียหายแก่ชื่อเสียงของผู้ต้องหาและจำเลย เนื่องจากการชังโดยกระบวนการยุติธรรม
2. เพื่อให้ทราบถึงปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวของพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544
3. เพื่อให้ทราบถึงแนวทางและมาตรการในการเยียวยาความเสียหายแก่ชื่อเสียงของผู้ต้องหาและจำเลยเนื่องจากการชังโดยกระบวนการยุติธรรมของต่างประเทศและสามารถนำหลักของต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้มาใช้ และตีความหลักกฎหมายของไทยในส่วนที่ยังไม่ชัดเจน

บทที่ 2

แนวความคิดและมาตรการเยียวยาแก่ผู้ต้องหาและจำเลย

เนื่องจากการขังโดยกระบวนการยุติธรรม

การขังระหว่างพิจารณา คือ การที่รัฐใช้อำนาจหน่วงเหนี่ยวผู้ต้องสงสัยว่าได้กระทำความผิดเอาไว้ โดยการจำกัดเสรีภาพในการเคลื่อนที่ของผู้ต้องสงสัย โดยให้ตกอยู่ในความควบคุมของเจ้าพนักงาน หรือจำกัดให้อยู่ในสถานที่ที่กำหนดไว้ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เพื่อใช้ในการพิสูจน์ว่าผู้ต้องสงสัยนั้นได้กระทำความผิดเอาไว้จริงหรือไม่ กล่าวคือ จะเริ่มนับระยะเวลาตั้งแต่ถูกจับตลอดไปจนกว่าขบวนการพิสูจน์ความผิดได้เสร็จสิ้น แต่การขังนั้นไม่ถือเป็นการถูกลงโทษ เนื่องจากในขณะที่ถูกขังอยู่นั้น ยังไม่ได้มีการพิสูจน์ว่าผู้ต้องสงสัยได้กระทำความผิดจริง

ความมุ่งหมาย และความจำเป็นในการขังผู้ต้องหาว่าได้กระทำความผิดอาญาในระหว่างพิจารณาคดีนั้น มีอยู่หลายประการ เช่น

1. เพื่อประโยชน์ในการพิจารณาคดี

การพิจารณาคดี จำเป็นต้องเปิดช่องให้ผู้ถูกกล่าวหามีโอกาสต่อสู้คดีโดยเฉพาะการพิจารณาคดีในชั้นศาล ต้องกระทำต่อหน้าจำเลย ถ้าไม่ได้ควบคุมตัวจำเลยไว้ อาจไม่ได้ตัวจำเลย เมื่อมีการพิจารณาคดี และการควบคุมไว้ยังอาจหาข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับจำเลยได้ดียิ่งขึ้น ไม่ว่าจะข้อเท็จจริงนั้นจำเป็นคุณ หรือเป็น โทษต่อผู้ต้องหา หรือจำเลย เช่น ในระหว่างควบคุมอาจพบเหตุบรรเทาโทษ เนื่องจากบุคคลนั้นมีสภาพจิตไม่ปกติ หรือได้ข้อเท็จจริงอย่างอื่น หรือในทางกลับกัน ในระหว่างควบคุมตัวอาจจะเห็นได้ชัดขึ้น เช่น คดีที่เกี่ยวกับยาเสพติด และบุคคลนั้นต้องคดียาเสพติด ในระหว่างที่ควบคุมตัวไว้ อาจจะเป็นเหตุให้ทราบว่า บุคคลนั้นติดยาเสพติดจริงหรือไม่ โดยสังเกตจากพฤติกรรมของบุคคลขณะที่ถูกควบคุมตัว¹

2. เพื่อที่จะมิให้ผู้ถูกกล่าวหาออกไปกระทำความผิดอีก

¹ มาลี ทองภูสวรรค์รัฐ, “การคุมขังและกักขังผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญา,”

(วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), น. 4.

การที่บุคคลหนึ่งถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิด หากพฤติการณ์ และสิ่งแวดล้อม ประกอบกับฐานความผิดที่ถูกกล่าวหาเป็นที่น่าสงสัยโดยเหตุอันควรว่าผู้ถูกกล่าวหา นั้นมีจิตใจที่ชั่วร้าย และเป็นอันตรายต่อสังคม การควบคุม และกักขังในระหว่างพิจารณาคดีก็จะเป็นการตัดโอกาสไม่ให้ผู้ถูกกล่าวหา นั้นออกไปกระทำความผิดอีก²

3. เพื่อป้องกันผู้ต้องหาทำลายพยานหลักฐาน

ผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดเกือบทั้งหมดต้องการหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษก็จะพยายาม ดิ้นรนทุกวิถีทางเพื่อให้ตนพ้นจากความผิด ดังนั้นการที่ผู้ถูกกล่าวหา หรือผู้ต้องสงสัยได้มีโอกาส เป็นอิสระในระหว่างการพิจารณาคดีย่อมมีโอกาสออกไปข่มขู่พยาน หรือทำลายพยานหลักฐาน ต่างๆ ซึ่งในบางกรณีหากผู้ถูกกล่าวหา หรือผู้ต้องสงสัยเป็นผู้มีอิทธิพลด้วยแล้วก็อาจจะกระทำการ อย่างใดอย่างหนึ่งทำให้เสียหายแก่รูปคดี หรืออาจจะทำให้ผู้ที่เป็นพยานเกรงกลัวจนไม่กล้ามาให้การ เป็นพยาน³

4. เพื่อป้องกันการหลบหนีของผู้ถูกกล่าวหาเมื่อพิสูจน์ว่ามีความผิดแล้ว อาจจะได้ ด้มวลลงโทษ

ผู้ถูกกล่าวหาข่มเกรงกลัวว่าจะต้องถูกลงโทษ ซึ่งหากบุคคลกระทำความผิดจริง และ โทษที่จะได้รับนั้นร้ายแรง ผู้ถูกกล่าวหา ก็จะหนีไป ดังนั้นหากข้อเท็จจริงปรากฏอย่างแน่ชัดก็ ไม่ควรจะปล่อยตัวผู้ถูกกล่าวหาออกไป อีกทั้งยังมีปัญหาเรื่องอายุความที่จะส่งผลให้ผู้ถูกกล่าวหาเลือก ที่จะหลบหนีเป็นระยะเวลายาวนานจนกว่าจะพ้นอายุความในความผิดนั้นเสีย⁴

5. เพื่อเป็นการข่มขู่ไม่ให้บุคคลกระทำความผิด

เงื่อนไขในการจับกุมบุคคลใดบุคคลหนึ่งไม่จำเป็นต้องมีหลักฐานปรากฏชัดเจนแน่นอน หรือปรากฏโดยชัดแจ้งว่าบุคคลนั้นได้กระทำความผิดจริงเสมอไป เพียงแต่มีเหตุอันควรสงสัย (probable cause) ว่าบุคคลนั้นน่าจะ ได้กระทำความผิด เจ้าพนักงานของรัฐก็มีอำนาจที่จะเข้าจับกุม ได้ ดังนั้นการกระทำบางอย่างแม้จะไม่ถึงขั้นเป็นความผิดอาญา แต่หากทำให้เจ้าพนักงานเชื่อว่า ได้ กระทำความผิดแล้ว ก็ถือว่าการกระทำนั้นย่อมกระทบกระเทือนต่ออำนาจรัฐในการจะรักษา ความสงบเรียบร้อยของสังคมเช่นกัน เพราะหากคนส่วนมากเลือกจะกระทำการใดในลักษณะ ที่มีเหตุอันน่าสงสัยว่าได้กระทำความผิดแล้ว เจ้าพนักงานของรัฐก็ยากที่จะใช้วิจาร์ณญาณได้ว่า บุคคลใด ควรที่จะถูกจับกุมดำเนินคดี ดังนั้นการควบคุมกักขังบุคคลไว้ในระหว่างพิจารณาจึงเป็น สิ่งหนึ่ง

² Gerhard O.W. Mueller, *Coparative Criminal Procedure*, (Newyork: Newyork University Press, 1969), p. 89.

³ มาลี ทองภูสวรรค์, *อั้งแล้ว เชิงอรรถที่ 1*, น. 6.

⁴ เพิ่งอั้ง, น. 6-7.

ที่จะเตือนใจ หรือเหนียวรั้งให้บุคคลเลือกกระทำการใดๆ โดยวิธี หรือลักษณะที่แสดงถึงความบริสุทธิ์โดยชัดเจนอันจะส่งผลให้ผู้ต้องสงสัยว่าได้กระทำความผิดมีจำนวนน้อยลง และเจ้าพนักงานของรัฐก็จะสามารถจับกุมบุคคลที่กระทำความผิดได้อย่างถูกต้องและแน่นอน⁵

การขังผู้ที่ถูกดำเนินคดีอาญานั้นถือเป็นมาตรการบังคับมาตรการหนึ่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่มุ่งถึงผลประโยชน์ของสังคมโดยส่วนรวมมากกว่าประโยชน์เฉพาะบุคคล ซึ่งหากพิจารณาในแง่ของสิทธิส่วนบุคคลแล้ว ก็เป็นการตัดสิทธิพื้นฐานส่วนบุคคลในหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านเสรีภาพ และชื่อเสียง แต่ก็เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าในการดำเนินคดีอาญานั้น ไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงไม่ให้มีการขังผู้ถูกดำเนินคดีอาญาได้เลย ด้วยเหตุนี้รัฐในฐานะที่เป็นผู้บัญญัติกฎหมายและบังคับใช้กฎหมายจะต้องรักษามาตรฐานของการขังดังกล่าวนี้ไว้ภายในขอบเขตและข้อจำกัดที่เหมาะสม ดังนั้นรัฐจึงต้องวางกรอบแห่งการใช้ดุลพินิจในการขังผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเพื่อทำให้เกิดผลกระทบต่อผู้ถูกดำเนินคดีอาญาน้อยที่สุด

2.1 แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับการขังผู้ถูกดำเนินคดีอาญา

ตามหลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อนำตัวผู้กระทำผิดที่แท้จริงมาลงโทษตามกฎหมายควบคู่ไปกับการคุ้มครองสิทธิของผู้บริสุทธิ์ และโดยเหตุที่ถือว่ามนุษย์ทุกคนเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าบุคคลนั้นกระทำความผิด ผู้ต้องหาหรือจำเลยจึงอยู่ในฐานะผู้ทรงสิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองในคดีที่เรียกว่า Subject of Right หรือ ประธานแห่งคดี กระบวนการยุติธรรมทางอาญาจึงมีหน้าที่ที่จะต้องตรวจสอบให้ได้ความจริงในคดีอย่างแท้จริงเพื่อคุ้มครองสิทธิผู้บริสุทธิ์ด้วย ซึ่งย่อมไม่ใช่การปล่อยให้ผู้ต้องหา หรือจำเลยต้องต่อสู้คดีไปตามลำพังเสมือนเป็นผู้ถูกระทำในคดีที่เรียกว่า Object of Right หรือ กรรมในคดี⁶

ข้อสันนิษฐานในคดีอาญาที่ว่า บุคคลบริสุทธิ์จนกว่าจะได้รับการพิสูจน์โดยปราศจากข้อสงสัยว่ามีความผิด (Presumption of innocence) ได้รับแนวความคิดมาจากหลักที่ว่า รัฐไม่อาจลงโทษผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดโดยปราศจากการพิจารณาคดีอย่างถ่องแท้ด้วยความชอบธรรม ซึ่งถือเป็นรากฐานที่สำคัญที่สุดตามหลักแห่งกฎหมายรัฐธรรมนูญที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายอาญา ซึ่งศาลสูงของประเทศสหรัฐอเมริกาได้ให้ความเห็นไว้ว่า ข้อสันนิษฐานนี้มีขึ้นเนื่องจากแนวโน้มของความผิดพลาดในการดำเนินคดีอาญา จากความเห็นดังกล่าวจึงรวมไปถึงกรณีความ

⁵ Zimring, Frankin E., Hawkins, Gardon J., Deterrence the Legal Threat in Crime Control, (Chicaco: University of Chicaco, 1973), p. 78.

⁶ สถาบันกฎหมายอาญา สำนักงานอัยการสูงสุด, รายงานการเสวนาทางวิชาการเรื่อง “คดีเซอี่แอน... กระบวนการยุติธรรมจะคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้บริสุทธิ์ได้อย่างไร.” บทบัญญัติ, เล่มที่ 52, น. 31, (2539).

ผิดพลาดในการใช้มาตรการบังคับต่างๆ ในการนำตัวผู้ถูกกล่าวหาเข้ามาอยู่ในอำนาจของรัฐ เช่น การจับ การขัง เนื่องจากมาตรการบังคับเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมในการดำเนินคดีอาญา ข้อสันนิษฐานดังกล่าวนี้จึงเป็นวิธีการเรียกร้องให้รัฐสันนิษฐานไว้เสียก่อนว่าผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีการพิสูจน์จนปราศจากข้อสงสัย และจะลงโทษผู้นั้นมิได้ หากยังไม่บรรลุถึงข้อพิสูจน์นั้น ซึ่งจะเห็นได้ว่ามาตรการบังคับโดยวิธีการขังผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดในคดีอาญานั้น อาจเป็นการทำลายความยุติธรรมและข้อสันนิษฐานนี้ได้ กล่าวคือหากมีการบังคับใช้โดยมิได้คำนึงถึงความจำเป็นหรือโดยผิดพลาดประสงค์ ซึ่งจะมีผลทำให้ผลกระทบบางประการจากการขังผู้ถูกดำเนินคดีอาญา อาจล้ำเส้นแห่งการคุ้มครองบุคคลตามหลักแห่งข้อสันนิษฐานจนกลายเป็นการลงโทษต่อผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่ยังมิได้มีการพิสูจน์จนปราศจากข้อสงสัยซึ่งหากบุคคลนั้นเป็นผู้บริสุทธิ์แต่ต้องถูกลงโทษก็จะทำให้ได้รับความเสียหายอย่างร้ายแรง ดังนั้นกระบวนการยุติธรรมจึงมีความจำเป็นที่จะต้องปกป้องคุ้มครองผู้ถูกดำเนินคดีอาญาตามข้อสันนิษฐานนี้ โดยควรที่จะมีการปกป้องคุ้มครองตั้งแต่ระยะเวลาเริ่มต้นกระบวนการยุติธรรมจนกระทั่งคดีถึงที่สุด โดยการนำข้อสันนิษฐานดังกล่าวมาใช้เป็นพื้นฐานในกระบวนการยุติธรรมในการจำกัดอำนาจรัฐและวางกรอบในการใช้ดุลพินิจ เพื่อเป็นการมิให้มาตรการบังคับโดยการขังนั้น เบี่ยงเบนจนกลายเป็นการลงโทษผู้บริสุทธิ์ได้

การจำกัดอำนาจรัฐในมาตรการบังคับโดยการขังนั้นได้มีการกำหนดเป็นหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการขังผู้ดำเนินคดีอาญาไว้แล้ว ส่วนการวางกรอบในการใช้ดุลพินิจในการขังผู้ถูกดำเนินคดีอาญานั้นยังมิได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์ไว้แน่นอน จึงได้อาศัยแนวความคิดจากวัตถุประสงค์ของการขังผู้ถูกดำเนินคดีอาญา ซึ่งจะกล่าวถึงดังต่อไปนี้

2.1.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการขังผู้ถูกดำเนินคดีอาญา

แนวความคิดเกี่ยวกับการขังผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่จะกล่าวถึงนี้ ได้แก่ หลักสากลตามกฎหมายต่างประเทศ และตามกฎหมายไทย

(ก) หลักสากลตามกฎหมายต่างประเทศ ซึ่งมีดังต่อไปนี้

1. หลักความชอบด้วยกฎหมายในกฎหมายอาญา (principe de la légalité criminelle)

หลักนี้ได้มีการพัฒนาการขึ้นในประมวลศตวรรษที่ 18 เป็นหลักที่มีความสำคัญเนื่องจากเป็นหลักที่ประกันสิทธิเสรีภาพของบุคคลในข้อที่ว่า บุคคลจะมีความผิดและมีโทษทางอาญาได้ต่อเมื่อมีกฎหมายบัญญัติไว้โดยชัดแจ้งเท่านั้น หลักความชอบด้วยกฎหมายในกฎหมายอาญานี้ได้รับการกล่าวถึงอย่างเป็นทางการและกลายเป็นหลักสากลหลักจากการปฏิวัติฝรั่งเศส

ค.ศ. 1789 ทั้งนี้โดยมีการบัญญัติไว้ใน ประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ลงวันที่ 27 สิงหาคม 1789 (La Déclaration des droits de l'homme et du citoyen de 1789) ในมาตรา 7 และมาตรา 8 ซึ่งมีข้อความว่า⁷

“มาตรา 7 บุคคลจะถูกจับ หรือถูกควบคุมได้เฉพาะในกรณีที่กำหนดไว้โดยกฎหมาย และโดยเป็นวิธีการตามที่กำหนดไว้โดยกฎหมายเท่านั้น”

“มาตรา 8 กฎหมายจะกำหนดโทษได้เฉพาะเท่าที่จำเป็นจริงๆ เท่านั้น และบุคคลจะถูกลงโทษได้ก็แต่โดยบทบัญญัติของกฎหมายที่ได้มีการบัญญัติขึ้น และประกาศใช้ก่อนการกระทำ ความผิดทั้งจะต้องเป็น โทษตามกฎหมายด้วย”

2. หลักการซึ่งบุคคลจะกระทำโดยพลการไม่ได้

หลักนี้มีพื้นฐานที่สำคัญมาจากหลักความชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งในกฎหมายอาญานั้น องค์การสหประชาชาติได้ให้การรับรองหลักดังกล่าวนี้แล้ว โดยได้มีการนำไปบัญญัติไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางแพ่ง (พลเมือง) และทางการเมือง อีกทั้งต่อมายังได้รับการรับรองโดยการบัญญัติไว้ในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปอีกด้วย ซึ่งบทบัญญัติต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นนั้น มีเนื้อหาดังต่อไปนี้

2.1 ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (The Universal Declaration of Human Rights 1948) ข้อ 9⁸ มีนัยว่า บุคคลใดจะถูกจับ กักขัง หรือเนรเทศ โดยพลการมิได้

2.2 กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางแพ่ง (พลเมือง) และทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights 1966) ข้อ 9.1¹⁰ มีนัยว่า บุคคลทุกคนมีสิทธิในเสรีภาพและความมั่นคงของตน บุคคลใดจะถูกจับกุมหรือขังโดยพลการมิได้ บุคคลใดจะถูกลิดรอนเสรีภาพของตนมิได้ ยกเว้น โดยเหตุและอาศัยกระบวนการตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย¹¹ และ ข้อ 9.3¹² มีนัยว่า บุคคลใดที่ถูกจับกุมหรือควบคุมในข้อหาทางอาญาย่อมต้องถูกนำตัวไปศาลหรือเจ้าหน้าที่อื่นผู้มีอำนาจตามกฎหมายโดยพลัน เพื่อที่จะมีการใช้อำนาจทางตุลาการ และได้รับการพิจารณาคดีภายในเวลาอันควรหรือมีการปล่อยตัว มิให้ถือเป็นหลักทั่วไปว่าจะต้องขังบุคคลผู้ อยู่ระหว่างพิจารณาคดี แต่จะปล่อยชั่วคราวโดยอาจให้มีหลักประกันว่าจะกลับมาปรากฏตัวในการ

⁷ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, หลักความชอบด้วยกฎหมายในกฎหมายอาญา Principe de la légalité criminelle รวมบทความทางวิชาการเนื่องในโอกาสครบรอบ 84 ปี ศาสตราจารย์จิติ ดิงสท์ทซ์, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537). น. 12.

⁸ Article 9. The Universal Declaration of Human Rights 1948.

⁹ ข้อความดังกล่าวเป็นคำแปลของคณะอนุกรรมการสิทธิมนุษยชนและสันติภาพ, 2537, น. 12-13.

¹⁰ Article 9.1. International Covenant on Civil and Political Rights 1966.

¹¹ ข้อความดังกล่าวเป็นคำแปลของคณะอนุกรรมการสิทธิมนุษยชนและสันติภาพ, 2537, น. 78-79.

¹² Article 9.3. International Covenant on Civil and Political Rights 1966.

พิจารณาคดีหรือในกรณีจำเป็นตามโอกาสจะกลับมารับราชการบังคับคดีให้เป็นไปตามคำพิพากษา ในระหว่างกระบวนการพิจารณาขึ้นก็ได้¹³

2.3 อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป (The European Convention of Human Right 1950) ซึ่งได้บัญญัติรับรองหลักดังกล่าวไว้ในทำนองเดียวกัน โดยได้กล่าวไว้ในข้อ 5¹⁴ มีนัยว่า บุคคลย่อมมีเสรีภาพและความมั่นคงของตน และได้กล่าวไว้ในข้อ 5.1 (a)-(f)¹⁵ ที่ได้กำหนดว่า การจับและควบคุมนั้นจะทำได้เฉพาะกรณีที่มีกฎหมายอนุญาตเท่านั้น

3. หลักการพิจารณาคดีต้องกระทำโดยรวดเร็ว

หลักสากลในข้อนี้เป็นหลักเกณฑ์ที่ใช้ในชั้นพิจารณาคดีของศาลเท่านั้น¹⁶ สาเหตุที่ไม่ นำไปใช้ในชั้นสอบสวนด้วย เนื่องจากในชั้นการสอบสวนคดีของเจ้าพนักงานนั้นจะต้องกระทำ ด้วยความละเอียดรอบคอบ เพื่อตรวจสอบค้นหาความจริงในเบื้องต้นทั้งที่เกี่ยวกับการกระทำ ของผู้ต้องหา และเกี่ยวกับตัวของผู้ต้องหาเอง¹⁷ จึงเป็นผลให้เจ้าพนักงานอาจมีความจำเป็นที่จะต้อง ใช้เวลาในการตรวจสอบค้นหาความจริงในชั้นสอบสวนบ้างตามสมควร รวมทั้งในบางกรณีอาจจะ ต้องมีการใช้มาตรการบังคับบางประการ เช่น การจับ หรือ การขังผู้ถูกดำเนินคดีอาญาไว้เพื่อให้ สะดวกในการดำเนินงานดังกล่าวให้บรรลุผลไปตามกระบวนการยุติธรรม ซึ่งความจำเป็นที่จะต้อง ใช้มาตรการบังคับบางประการ ย่อมจะต้องมีข้อจำกัดตามความเหมาะสมของในแต่ละกรณีไป กฎหมายจึงได้กำหนดระยะเวลาในชั้นสอบสวนเอาไว้ โดยระยะเวลาดังกล่าวนั้นถือเอาประเภท ของความผิดเป็นหลัก

การกำหนดระยะเวลาดังกล่าวนี้นี้ขึ้นเพื่อความจำเป็นแห่งการสอบสวนคดี และเพื่อเป็น การคุ้มครองเสรีภาพของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเป็นสำคัญ¹⁸ มิใช่เป็นกำหนดระยะเวลาที่บังคับให้ เจ้าพนักงานต้องทำการสอบสวนให้เสร็จภายในระยะเวลาดังกล่าว เพราะในบางกรณีที่เจ้าพนักงาน ไม่สามารถทำการสอบสวนคดีให้เสร็จภายในระยะเวลาที่กำหนดนั้น ก็มีผลเพียงให้ผู้ถูกดำเนิน

¹³ ข้อความดังกล่าวเป็นคำแปลของคณะอนุกรรมการสิทธิมนุษยชนและสันติภาพ, 2537. น. 80-81.

¹⁴ Article 5. The European Convention of Human Right 1950.

¹⁵ Article 5(a)-(f). The European Convention of Human Right 1950.

¹⁶ คณิต ฒ นคร. “กำหนดระยะเวลาปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาของเจ้าพนักงาน,” วารสารนิติศาสตร์, เล่มที่ 19, ฉบับที่ 1, น. 39-40, (มีนาคม 2532).

¹⁷ คณิต ฒ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (พิมพ์ครั้งที่ 8), (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2555), น. 421.

¹⁸ คณิต ฒ นคร, อ่างแล้ว เจริญธรรมที่ 16, น. 40.

คดีอาญาที่ถูกมาตรการบังคับโดยการขังอยู่นั้น ได้รับเสรีภาพกลับคืนไปเท่านั้น แต่การสอบสวนคดี หรือการค้นหาความจริงของเจ้าพนักงานยังคงต้องดำเนินต่อไปจนกว่าจะเสร็จสิ้น

สำหรับในชั้นพิจารณาคดีของศาลที่จะต้องดำเนินการโดยเร็วนั้นก็เพื่อให้สิทธิ เสรีภาพต่างๆ ของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาได้รับการกระทบกระเทือนน้อยที่สุด ซึ่งการที่มีการพิจารณา คดีที่ล่าช้านั้นย่อมจะมีผลทำให้จำเลยจะต้องอยู่ในสภาพที่เลวร้ายตลอดระยะเวลาในการพิจารณา โดยเฉพะอย่างยิ่งในกรณีที่มีการใช้มาตรการบังคับโดยการขังโดยระหว่างพิจารณาคดีนั้น ยิ่งเพิ่ม ความสำคัญในการที่จะต้องใช้ความร่วมมือในการพิจารณาคดีมากยิ่งขึ้น เนื่องจากหากผู้ที่ถูกดำเนิน คดีอาญาเป็นผู้บริสุทธิ์ เขาก็จะได้รับเสรีภาพกลับคืนภายในระยะเวลาที่รวดเร็วกว่าขึ้นเมื่อมี คำพิพากษาว่าเขาไม่ได้เป็นผู้ที่กระทำความผิด

(ข) หลักตามกฎหมายไทย ซึ่งมีดังต่อไปนี้

1. รัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 ถือเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่ทำให้ ความสำคัญในการคุ้มครองบุคคลที่ถูกดำเนินคดีอาญาจากการจับกุม ขัง โดยบัญญัติไว้ในมาตรา 31 มีข้อความว่า

“มาตรา 31 บุคคลย่อมมี เสรีภาพบริบูรณ์ในร่างกาย การจับกุมขังหรือตรวจค้นตัว บุคคลไม่ว่าในกรณีใด ๆ จะกระทำได้อีกแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายแต่ผู้ที่ถูก จับกุม หรือถูกตรวจค้นจะต้องได้รับแจ้งเหตุ พร้อมด้วยรายละเอียดตามสมควร ในการที่ถูกจับหรือ ถูกตรวจค้นโดยไม่ชักช้า และผู้ถูกขังย่อมมีสิทธิที่จะพบและปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัวได้ ในกรณีที่มีการขังตัวบุคคล ผู้ถูกขังเองก็ตีพนักงานอัยการก็ได้ บุคคลอื่นใดเพื่อประโยชน์ของผู้ถูกขัง ก็ดี มีสิทธิร้องต่อศาลท้องที่ซึ่งมีอำนาจพิจารณาคดีอาญาว่าการขังเป็นการมิชอบด้วยกฎหมาย เมื่อมีคำร้องเช่นว่านี้ ให้ศาลดำเนินการไต่สวนฝ่ายเดียวโดยด่วน ถ้าเห็นว่าคำร้องนั้นมีมูล ศาล มีอำนาจสั่งผู้ขังให้นำตัวผู้ถูกขังมาศาลโดยพลัน และถ้าผู้ขังแสดงให้เป็นที่พอใจของศาลไม่ได้ว่า การขังเป็นการชอบด้วย กฎหมาย ก็ให้ศาลสั่งปล่อยตัวผู้ถูกขังไปทันที”

รัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวก็เป็นแบบฉบับของรัฐธรรมนูญฉบับหลังๆ ที่ได้บัญญัติ หลักเกณฑ์เกี่ยวกับเรื่องนี้ในลักษณะเดียวกันต่อๆ มา เช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2538 ซึ่งมีบทบัญญัติเรื่องนี้อยู่ในมาตรา 30 วรรค 2 และมาตรา 31 มีข้อความว่า

“มาตรา 30 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในร่างกายการจับกุม ขัง หรือตรวจค้นตัวบุคคลไม่ว่า กรณีใดๆ จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย แต่ผู้ถูกจับกุมหรือถูก

ตรวจค้นจะต้องได้รับแจ้งข้อหาหรือเหตุ และรายละเอียดตามสมควรในการที่ถูกจับกุม หรือถูกตรวจค้นโดยไม่ชักช้า และผู้ถูกคุมขังย่อมมีสิทธิที่จะพบและปรึกษานายความเป็นการเฉพาะตัวได้...”

“มาตรา 31 ในคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็วและเป็นธรรม”

กฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ก็ได้บัญญัติเรื่องนี้ไว้ด้วย อยู่ในมาตรา 32 วรรค 2 มีข้อความว่า

“มาตรา 32 บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย การจับและการคุมขังบุคคล จะกระทำมิได้ เว้นแต่มีคำสั่งหรือหมายของศาลหรือมีเหตุอย่างอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ”

รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันคือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ก็ได้บัญญัติเรื่องนี้ไว้ด้วย อยู่ในมาตรา 28 วรรค 2 มีข้อความว่า

“มาตรา 28 บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย การจับและการคุมขังบุคคลจะกระทำมิได้ เว้นแต่มีคำสั่งหรือหมายของศาลหรือมีเหตุอย่างอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ”

2. ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ได้บัญญัติหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการคุมขังผู้ถูกดำเนินคดีอาญาไว้ใน มาตรา 87 ซึ่งมีข้อความว่า

“มาตรา 87 ห้ามมิให้ควบคุมผู้ถูกจับ ไว้เกินกว่าจำเป็นตามพฤติการณ์แห่งคดี ในกรณีความผิดลหุโทษ จะควบคุมผู้ถูกจับไว้ได้เท่าเวลาที่จะถามคำให้การ และที่จรรู้ตัวว่าเป็นใคร และที่อยู่ของเขายู่ที่ไหนเท่านั้น

ในกรณีที่ผู้ถูกจับ ไม่ได้รับการปล่อยชั่วคราว และมีเหตุจำเป็นเพื่อทำการสอบสวน หรือการฟ้องคดีให้นำตัวผู้ถูกจับไปศาลภายในสี่สิบแปดชั่วโมงนับแต่เวลาที่ผู้ถูกจับถูกนำตัวไปถึง ที่ทำการของพนักงานสอบสวนตาม มาตรา 83 เว้นแต่มีเหตุสุดวิสัยหรือมีเหตุจำเป็นอย่างอื่นอันมิอาจก้าวล่วงเสียได้ โดยให้พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการยื่นคำร้องต่อศาลขอหมายขังผู้ต้องหานั้นไว้ ให้ศาลสอบถามผู้ต้องหาว่าจะมีข้อคัดค้านประการใดหรือไม่ และศาลอาจเรียกพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการมาชี้แจงเหตุจำเป็น หรืออาจเรียก พยานหลักฐานมาเพื่อประกอบการพิจารณาก็ได้

ในกรณีความผิดอาญาที่ได้กระทำลงมีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกินหกเดือน หรือปรับไม่เกินห้าร้อยบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ศาลมีอำนาจสั่งขังได้ครั้งเดียว มีกำหนดไม่เกินเจ็ดวัน

ในกรณีความผิด อาญาที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงเกินกว่าหกเดือนแต่ไม่ถึงสิบปี หรือปรับเกินกว่าห้าร้อยบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ศาลมีอำนาจสั่งขังหลายครั้งติดๆ กันได้ แต่ครั้งหนึ่งต้องไม่เกินสิบสองวันและรวมกันทั้งหมดต้องไม่เกินสี่สิบแปดวัน

ในกรณีความผิด อาญาที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงตั้งแต่สิบปีขึ้นไป จะมีโทษปรับด้วย หรือไม่ก็ตามศาลมีอำนาจสั่งขังหลายครั้งติดๆ กันได้ แต่ครั้งหนึ่งต้องไม่เกินสิบสองวัน และรวมกันทั้งหมดต้องไม่เกินแปดสิบสี่วัน

ในกรณีตามวรรคหกเมื่อศาลสั่งขังครบสี่สิบแปดวันแล้ว หากพนักงานอัยการ หรือพนักงานสอบสวนยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อขอขังต่อไปอีกโดยอ้างเหตุจำเป็น ศาลจะสั่งขังต่อไปได้ก็ต่อเมื่อพนักงานอัยการหรือพนักงานสอบสวนได้แสดงถึงเหตุจำเป็น และนำพยานหลักฐานมาให้ศาลได้สวนจนเป็นที่พอใจแก่ศาล

ในการไต่สวนตามวรรคสามและวรรคเจ็ด ผู้ต้องหาที่มีสิทธิแต่งตั้งทนายความเพื่อแถลงข้อคัดค้านและซักถามพยาน ถ้าผู้ต้องหาไม่มีทนายความเนื่องจากยังไม่ได้มีการปฏิบัติตาม มาตรา 134/1 และผู้ต้องหาร้องขอ ให้ศาลตั้งทนายความให้ โดยทนายความนั้นมีสิทธิได้รับเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายตามที่กำหนดไว้ใน มาตรา 134/1 วรรคสาม โดยอนุโลม

ถ้าพนักงานสอบสวน ต้องไปทำการสอบสวนในท้องที่อื่นนอกเขตของศาลซึ่งได้สั่งขังผู้ต้องหาไว้ พนักงานสอบสวนจะยื่นคำร้องขอให้โอนการขังไปยังศาล ในท้องที่ที่จะต้องไปทำการสอบสวนนั้นก็ได้ เมื่อศาลที่สั่งขังไว้เห็นเป็นการสมควรก็ให้ส่งโอนไป”

“การควบคุมตัวระหว่างคดี” ในระหว่างสอบสวนฟ้องร้องตามกฎหมายของไทยเรามีระยะเวลาที่จำกัด กล่าวคือ ศาลมีอำนาจสั่งขังได้สูงสุดไม่เกิน 84 วัน เมื่อได้มีการขอให้ศาลสั่งขังระหว่างสอบสวนฟ้องร้องจนครบกำหนดแล้ว จะขอให้ศาลสั่งขังอีกไม่ได้” การเอาตัวบุคคลไว้ในอำนาจของรัฐจะกระทำเกินกว่าความจำเป็นตามพฤติการณ์แห่งคดีไม่ได้ ซึ่งหลักการของบทบัญญัติดังกล่าวนี้เป็นเงื่อนไขสำคัญในการที่ศาลจะออกหมายขังไม่ว่าผู้ต้องหา หรือจำเลย สำหรับความผิดลหุโทษซึ่งเป็นความผิดเล็กน้อย การเอาตัวบุคคลไว้ในอำนาจรัฐกระทำได้เพียงเท่าที่จะถามคำให้การ และที่จะรู้ตัวว่าเป็นใคร และที่จะรู้ถึงที่อยู่เท่านั้น การออกหมายขังไว้ตามมาตรานี้เป็นการออกหมายขังระหว่างการสอบสวนซึ่งเกิดขึ้นจากคำร้องของพนักงานสอบสวน หรือพนักงานอัยการ²⁰

2.1.2 วัตถุประสงค์ของการขังผู้ถูกดำเนินคดีอาญา

แม้ว่ากฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาสมัยใหม่ได้มีแนวความคิดที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานในการยอมรับคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ของผู้ถูกดำเนินคดีอาญา และได้มีการยกฐานะของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาขึ้นเป็นประธานในคดีให้มีสิทธิต่างๆ ตามกฎหมาย แต่ในการดำเนินคดีอาญานั้นก็ยังคงมีความจำเป็นที่จะต้องใช้มาตรการบังคับ โดยการขัง ซึ่งเป็นการกระทบกระเทือนต่อสิทธิ

¹⁹ คณิต ฒ นคร. อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 17, น. 366.

²⁰ เท็งอ้าง, น. 323.

เสรีภาพของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเหล่านั้นอยู่ด้วยเช่นกัน เนื่องจากหากรัฐไม่สามารถที่จะใช้มาตรการบังคับได้เลย การดำเนินการต่างๆ ต่อไปก็จะติดขัดหรืออาจไม่บรรลุผลได้ การใช้มาตรการบังคับจึงมีความจำเป็นต่อกระบวนการยุติธรรม

การขังผู้ถูกดำเนินคดีอาญา นับเป็นมาตรการบังคับอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญและมีลักษณะพื้นฐานดังกล่าวเช่นเดียวกับมาตรการบังคับทางอาญาอื่นๆ ซึ่งโดยหลักการที่แท้จริงแล้ว การขังผู้ถูกดำเนินคดีอาญานี้ถือเป็นกระบวนการที่มีความสัมพันธ์เป็นเรื่องเดียวกันกับการจับ²¹ เพราะเป็นกระบวนการในการเอาตัวผู้ถูกดำเนินคดีอาญามาไว้ในอำนาจรัฐ ซึ่งจะต้องพิจารณาถึงเหตุแห่งความจำเป็นในแง่ที่ว่า หากไม่เอาตัวผู้ขังไว้ในระหว่างการดำเนินคดีอาญาของเจ้าพนักงาน หรือการพิจารณาคดีของศาลแล้ว การดำเนินคดีอาญาของเจ้าพนักงานหรือการพิจารณาคดีของศาลนั้นจะไม่อาจกระทำได้เลย ซึ่งเหตุที่จะออกหมายจับกับเหตุที่จะขังได้นั้นเป็นเหตุเดียวกัน คือ เหตุเกรงว่าผู้ถูกดำเนินคดีอาญานั้นจะหลบหนีหรือจะยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐาน²²

เหตุแห่งความจำเป็นทั้ง 2 ประการดังกล่าวนี้ ถือเป็นปรัชญาพื้นฐานเบื้องต้นที่ก่อให้เกิดเป็นวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายของการขังผู้ถูกดำเนินคดีอาญา ซึ่งนับว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง และยังเป็นเงื่อนไขที่ป้องกันมิให้เกิดสถานะแห่งการลงโทษโดยกระบวนการอันเป็นการสอดคล้องกับแนวความคิดตามข้อสันนิษฐานในคดีอาญาที่ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่าเป็นผู้กระทำความผิดโดยศาล ตามที่ได้กล่าวถึงมาแล้ว วัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายของการขังผู้ถูกดำเนินคดีอาญามีหลายประการ แต่สามารถอธิบายได้ 3 ประการหลักๆ ดังนี้คือ

1. เพื่อให้การสอบสวนดำเนินไปได้โดยเรียบร้อย
2. เพื่อประกันการมีตัวของผู้ถูกดำเนินคดีอาญา
3. เพื่อประกันการบังคับโทษ²³

ในการดำเนินคดีอาญาโดยเจ้าพนักงานของรัฐนั้น อาจมีความจำเป็นที่จะต้องใช้มาตรการบังคับโดยการขังผู้ถูกดำเนินคดีอาญาไว้ก่อน เพื่อการสอบสวนปากคำผู้ถูกดำเนินคดีอาญา เพราะหากไม่มีการสอบสวนผู้ถูกดำเนินคดีอาญาแล้ว การฟ้องคดีผู้นั้นก็ย่อมไม่อาจกระทำได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 120 ซึ่งมีข้อความว่า

²¹ คณิต ฅ นคร, *อ้างแล้ว* *เชิงอรรถที่ 16*, น. 25.

²² *เพ็งอ้าง*, น. 41.

²³ คณิต ฅ นคร, *อ้างแล้ว* *เชิงอรรถที่ 17*, น. 353-359.

“มาตรา 120 ห้ามมิให้พนักงานอัยการยื่นฟ้องคดีต่อศาลโดย มิได้มีการสอบสวนในความคิดนั้นก่อน”

เมื่อได้มีการสอบสวนแล้วก็อาจมีความจำเป็นต้องขังผู้ถูกดำเนินคดีอาญานั้นไว้ต่อไปอีก เพื่อประโยชน์แห่งการสอบสวน วัตถุประสงค์ในประการนี้จึงเป็นการมุ่งความสำคัญไปที่การสอบสวนในคดีอาญา ซึ่งเจ้าพนักงานผู้สอบสวนจะต้องพิจารณาว่า หากไม่มีการขังผู้ถูกดำเนินคดีอาญานั้นแล้ว การสอบสวนจะดำเนินต่อไปได้หรือไม่ ดังนั้นการขังจึงมิใช่จะกระทำได้ในทุกกรณี แต่สามารถกระทำได้ เฉพาะเท่าที่จำเป็นเท่านั้น กล่าวคือ เฉพาะกรณีอันจำกัณฑ์เพื่อให้การสอบสวนดำเนินไปได้โดยเรียบร้อย ซึ่งในกรณีดังกล่าวนี้ได้แก่กรณีที่มีเหตุ อันควรเชื่อว่าผู้ถูกดำเนินคดีอาญาอาจไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐาน อันจะทำให้เสียหายแก่การสอบสวนคดีได้เท่านั้น

2. เพื่อประกันการมีตัวของผู้ถูกดำเนินคดีอาญา

การที่พนักงานอัยการจะฟ้องร้องผู้ถูกดำเนินคดีอาญา ที่ได้ตกเป็นผู้ต้องหาต่อศาลนั้น หากผู้ต้องหาไม่อยู่ในอำนาจศาล พนักงานอัยการจะต้องนำตัวผู้ต้องหาไปศาลพร้อมฟ้อง เพื่อให้สอบสวนมูลฟ้องก็ตาม ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 ซึ่งมีข้อความว่า

“มาตรา 165 ในคดีซึ่งพนักงานอัยการเป็นโจทก์ วันไต่สวนมูลฟ้องให้จำเลยมาหรือคุมตัวมาศาล ให้ศาลส่งสำเนาฟ้องแก่จำเลย รายตัวไป เมื่อศาลเชื่อว่าเป็นจำเลยจริงแล้ว ให้อ่านและอธิบายฟ้องให้ฟัง และถามว่าได้กระทำผิดจริงหรือไม่ จะให้การต่อสู้อย่างไรบ้าง คำให้การของจำเลยให้จดไว้ ถ้าจำเลยไม่ยอมให้การก็ให้ศาลจด รายงานไว้ และดำเนินการต่อไป

จำเลยไม่มีอำนาจนำพยานมาสืบในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง แต่ทั้งนี้ไม่เป็นการตัดสิทธิในการที่จำเลยจะมีทนายมาช่วยเหลือ

ในคดีราษฎรเป็นโจทก์ ศาลมีอำนาจไต่สวนมูลฟ้องกลับหลังจำเลย ให้ศาลส่งสำเนาฟ้องแก่จำเลยรายตัวไป กับแจ้งวันนัดไต่สวนให้จำเลย ทราบจำเลยจะมาฟังการไต่สวนมูลฟ้อง โดยตั้งทนายให้ซักค้านพยาน โจทก์ด้วยหรือไม่ก็ได้ หรือจำเลยจะไม่มาแต่ตั้งทนายมาซักค้านพยาน โจทก์ก็ได้ ห้ามมิให้ศาลถามคำให้การจำเลย และก่อนที่ศาลประทับ ฟ้องมิให้ถือว่าจำเลยอยู่ในฐานะเช่นนั้น”

ในกรณีดังกล่าวจึงอาจมีความจำเป็นที่จะต้องขังผู้ต้องหาไว้เพื่อมิให้หลบหนีอันจะเป็นเหตุให้ไม่สามารถดำเนินคดีกับผู้ต้องหาได้

ส่วนในกรณีที่มีการฟ้องร้องคดีต่อศาลและผู้ถูกดำเนินคดีอาญาตกเป็นจำเลยในคดีนั้นแล้ว กรณีเช่นนี้มีหลักวิธีพิจารณาความอาญาว่า การพิจารณาและการสืบพยานในศาลให้กระทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172 ซึ่งมีข้อความว่า

“มาตรา 172 การพิจารณาและสืบพยานในศาล ให้ทำโดยเปิดเผย ต่อหน้าจำเลย เว้นแต่ บัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น

เมื่อ โจทก์หรือทนายโจทก์และจำเลยมาอยู่ต่อหน้าศาลแล้ว และ ศาลเชื่อว่าเป็นจำเลยจริง ให้อ่านและอธิบายฟ้องให้จำเลยฟัง และ ถามว่าได้กระทำผิดจริงหรือไม่ จะให้การต่อสู้อย่างไรบ้าง คำให้การ ของจำเลยให้จดไว้ ถ้าจำเลยไม่ยอมให้การ ก็ให้ศาลจดรายงานไว้ และดำเนินการพิจารณาต่อไป

ในการสืบพยาน เมื่อได้พิเคราะห์ถึงเพศ อายุ ฐานะ สุขภาพอนามัย ภาวะแห่งจิตของพยาน หรือความเกรงกลัวที่พยานมีต่อจำเลยแล้ว จะดำเนินการโดยไม่ให้พยานเผชิญหน้าโดยตรงกับจำเลยก็ได้ ซึ่งอาจกระทำโดยการ ใช้โทรศัพท์วงจรปิด สื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือวิธีอื่นตามที่กำหนดในข้อบังคับของประธานศาลฎีกา และจะให้สอบถามผ่านนักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ หรือบุคคลอื่นที่พยานไว้วางใจด้วยก็ได้

ในการสืบพยาน ให้มีการบันทึกคำเบิกความพยาน โดยใช้วิธีการบันทึกลงในวัสดุ ซึ่งสามารถถ่ายถอดออกเป็นภาพและเสียงซึ่งสามารถตรวจสอบถึงความถูกต้องของการ บันทึกได้ และให้ศาลอุทธรณ์ศาลฎีกาใช้การบันทึกดังกล่าวประกอบการพิจารณาคดีด้วย ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขที่กำหนดในข้อบังคับของประธานศาลฎีกา

ข้อบังคับของประธานศาลฎีกาตามวรรคสามและวรรคสี่ เมื่อได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมใหญ่ของศาลฎีกา และประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับได้”

ดังนั้นเมื่อกระบวนการพิจารณามีความจำเป็นที่จะต้องกระทำต่อหน้าจำเลย จึงต้องนำตัวจำเลยมายังศาล หากมีความเป็นไปได้ว่าจำเลยจะไม่มา หรือจำเลยจะหลบหนี ก็มีความจำเป็นที่จะต้องใช้มาตรการการจับกุมและขังไว้ การขังจำเลยจึงอาจมีความจำเป็นในกรณีนี้เช่นกัน

3. เพื่อประกันการบังคับโทษ

ในกรณีที่ศาลพิพากษายกฟ้องนั้น ศาลอาจสั่งขังจำเลยไว้ในระหว่างที่คดียังไม่ถึงที่สุดก็ได้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 185 ซึ่งมีข้อความว่า

“มาตรา 185 ถ้าศาลเห็นว่าจำเลยมิได้กระทำผิดก็ดี การกระทำ ของจำเลยไม่มีความผิดก็ดี คดีขาดอายุความแล้วก็ดี มีเหตุ ตามกฎหมายที่จำเลยไม่ควรถูกปรับโทษก็ดี ให้ศาลยกฟ้องโจทก์ ปลดปล่อยจำเลยไป แต่ศาลจะสั่งขังจำเลยไว้หรือปล่อยชั่วคราวระหว่าง คดียังไม่ถึงที่สุดก็ได้

เมื่อศาลเห็นว่าจำเลยได้กระทำผิด และไม่มีกรณยกเว้นโทษตาม กฎหมายให้ศาลลงโทษแก่จำเลยตามความผิด แต่เมื่อเห็นสมควร ศาลจะปล่อยจำเลยชั่วคราวระหว่างคดียังไม่ถึงที่สุดก็ได้”

การสั่งขังกรณีนี้มีใช้การเอาตัวไว้ในอำนาจรัฐเพื่อให้การสอบสวนเป็นไปได้อย่างเรียบร้อย และมีใช้เพื่อประกันการมีตัวแต่อย่างใด เพราะการสอบสวนและการพิจารณาคดีนั้นหมด

ไปแล้ว อีกทั้งในการดำเนินการต่อไปของศาลสูงไม่มีความจำเป็นต้องการทำต่อหน้าจำเลย²⁴ การขังในกรณีศาลพิพากษายกฟ้องนี้จึงเป็นเรื่องของการประกันการบังคับโทษ เพราะหากปล่อยตัวจำเลยไป จำเลยอาจหลบหนีไปเสีย และหากในที่สุดศาลสูงพิพากษาลงโทษ ก็อาจไม่ได้ตัวจำเลยมาลงโทษตามคำพิพากษา หรืออาจได้ตัวจำเลยมาโดยยาก

เมื่อพิจารณาถึงแนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับการขังผู้ถูกดำเนินคดีอาญาดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า แนวคิดดังกล่าวเป็นหลักการพื้นฐานที่สำคัญในการนำมาตรการขังผู้ถูกดำเนินคดีอาญามาบังคับใช้ อีกทั้งยังถือเป็นหลักประกันมิให้สิทธิเสรีภาพของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาต้องถูกกระทบกระเทือนได้โดยง่าย หรือโดยไม่มีเหตุจำเป็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัตถุประสงค์ของการขังผู้ถูกดำเนินคดีอาญานั้นจะถือเป็นมาตรการที่ช่วยเจ้าพนักงานและศาลในการใช้ดุลพินิจในการใช้อำนาจรัฐที่อาจกระทบถึงสิทธิเสรีภาพของบุคคล เป็นการถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกันเพื่อให้เกิดความสมดุลในการใช้ดุลพินิจให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม หลักเกณฑ์การขังผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่จะนำมาใช้เป็นเครื่องมือมาช่วยเสริมให้การดำเนินคดีอาญาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพจึงต้องมิลักษณะที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ดังกล่าวด้วย มิฉะนั้นการดำเนินคดีอาญาอาจจะเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมต่อผู้ถูกดำเนินคดีอาญาได้ โดยเฉพาะในกรณีที่มีการขังเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน เพราะผู้ที่ถูกขังจะได้รับผลกระทบอย่างร้ายแรงจากการขังนั้น

2.2 แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

แนวความคิดในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนนั้นมีมาตั้งแต่สมัยกรีกและโรมัน และในทางวิชาการถือกันว่าส่วนใหญ่เป็นแนวความคิดของชาวตะวันตก บรรดานักปราชญ์ถือว่าพื้นฐานของสิทธิดังกล่าวนี้เป็น “สิทธิธรรมชาติ” ซึ่งสืบเนื่องมาจาก “กฎหมายธรรมชาติ” โดยที่แนวความคิดเรื่องกฎหมายธรรมชาติ และสิทธิธรรมชาตินี้มีบทบาทสำคัญที่ทำให้เกิดความคิดที่จะคุ้มครองสิทธิของบุคคล จึงทำให้มีการร่างเอกสารรับรองสิทธิที่สำคัญหลายฉบับด้วยกัน²⁵ ต่อมาจึงได้มีการพัฒนามาเป็นแนวความคิดที่ค้นหาหลักประกันคุ้มครองสิทธิของประชาชนมิให้ถูกละเมิดโดยอำนาจรัฐ²⁶ โดยแต่เดิมนั้นความคิดเรื่องสิทธิและเสรีภาพนี้จะนำไปเพื่อการจำกัดอำนาจของกษัตริย์หรือผู้ใช้อำนาจปกครองเท่านั้น เพราะในยุคนั้นกษัตริย์หรือผู้ปกครองใช้อำนาจของบุคคลที่บุคคลต้องได้รับจากรัฐอย่างเสมอภาคกัน และเพื่อแสดงให้เห็นปรากฏถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ จึงมีการกล่าวอ้างของนักปราชญ์เสมอว่าสิทธิของบุคคลนั้นเป็นสิทธิตามธรรมชาติ ที่มีมาจาก

²⁴ เฟ็งอ้าง, น. 359.

²⁵ กุลพล พลวัน, สิทธิมนุษยชนในสังคมโลก, (กรุงเทพมหานคร: นิติธรรม, 2547), น. 5.

²⁶ กุลพล พลวัน, สิทธิมนุษยชนในสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์, 2543), น. 14.

กฎหมายธรรมชาติ มีตามธรรมชาติ อันเป็นกฎหมายที่อยู่เหนือรัฐ โดยใช้ได้อย่างไม่เลือกเวลาและสถานที่ ซึ่งกฎหมายธรรมชาตินี้จะประกอบไปด้วยลักษณะอันสำคัญคือ เป็นกฎหมายที่ใช้ได้โดยไม่จำกัดเวลาไม่มีการสูญสิ้นและใช้ได้ทุกแห่งไม่จำกัดว่าจะป็นรัฐใด²⁷ ซึ่งจะเห็นได้ว่ามีลักษณะที่คล้ายกับบทบัญญัติรัฐธรรมนูญที่กฎหมายจะขัดหรือแย้งไม่ได้

ในลัทธิปัจเจกชนนิยมได้สอนไว้ว่า มนุษย์ทุกคนเกิดมามีศักดิ์ศรี และศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ (Human Dignity) ซึ่งมีลักษณะที่เป็นนามธรรม จะปรากฏออกมาให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมในรูปของความสามารถของมนุษย์ในอันที่จะกำหนดชะตากรรมของตนเอง (Self-Determination) กล่าวคือ มนุษย์แต่ละคนจะสามารถกำหนดชะตากรรมได้ก็ต่อเมื่อแต่ละคนมี “แดนแห่งเสรีภาพ” ที่บุคคลแต่ละคนจะสามารถคิดหรือกระทำการใดๆ ได้อย่างอิสระโดยปราศจากการแทรกแซงของบุคคลอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ใช้อำนาจปกครอง²⁸ ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวถือเป็นที่มาของการให้การรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคล โดยการที่บุคคลจะสามารถใช้สิทธิเสรีภาพที่ตนมีอยู่นั้น ไปพัฒนาบุคลิกภาพของตน ไม่ว่าจะทางร่างกายหรือจิตใจ หรือเรียกกันทั่วไปว่า “เสรีภาพในขั้นพื้นฐาน” โดยที่รัฐเสรีประชาธิปไตยจะให้การรับรองสิทธิเสรีภาพของราษฎรไว้ในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ แต่จะมากหรือน้อยนั้นก็ขึ้นอยู่กับพื้นฐานในทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมประเพณี และความก้าวหน้าในทางวิชาการหรือเทคโนโลยีในแต่ละประเทศ²⁹ เช่น ในกรณีของประเทศไทย สิทธิเสรีภาพของบุคคลได้มีการนำมากำหนดไว้ในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ อันเป็นการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพของบุคคลและนับได้ว่าเป็นหลักเกณฑ์ที่สำคัญยิ่งของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งได้มีการพัฒนาตลอดมาจนกระทั่งปัจจุบัน

ปัจจุบันจากที่มีกระแสเรียกร้องให้มีการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพเพิ่มมากขึ้น เป็นเหตุให้รัฐเสรีประชาธิปไตยต่างๆ มีการร่างรัฐธรรมนูญของประเทศตนเองได้พยายามบรรจุหรือบัญญัติเรื่องของสิทธิเสรีภาพของประชาชนไว้ในรัฐธรรมนูญมาโดยตลอด โดยการนำแนวความคิดหรือหลักเกณฑ์ต่างๆ ไม่ว่าจะทางปฏิบัติหรือทางหลักทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ตลอดถึงแนวทางหรือแนวความคิดที่เป็นสากล เช่น หลักปรัชญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน หลักลัทธิรัฐธรรมนูญนิยม หลักความเสมอภาค หรือหลักนิติธรรม และในเรื่องของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องเป็นมาตรฐานเดียวกันอย่างเป็นสากล อันจะก่อให้เกิดพัฒนาการที่ทันต่อกระแสเรียกร้องใน

²⁷ หยุค แสงอุทัย, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2512), น. 170-174.

²⁸ วรพจน์ วิศรุตพิตร, สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ, (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2538), น. 17.

²⁹ ทวีศักดิ์ รอดโรคา, “สิทธิเสรีภาพของนักโทษเด็ดขาด ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), น. 9.

ระดับประเทศหรือประชาคมโลก เพราะหากมิได้มีการพัฒนาให้ขึ้นไปตามความก้าวหน้าในทางวิชาการหรือพัฒนาการในทางสังคมของประเทศแล้ว ย่อมส่งผลถึงความเจริญก้าวหน้าในด้านต่างๆ ของประเทศด้วย

ดังนั้นสิทธิเสรีภาพจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ควรจะต้องคำนึง เนื่องจากมีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตของประชาชนพลเมืองทุกสังคมโลก ซึ่งประเทศไทยเองก็ได้มีการกล่าวถึงสิทธิเสรีภาพไว้ในบทบัญญัติรัฐธรรมนูญหลายๆ ฉบับ โดยจะประกอบไปด้วยสิทธิเสรีภาพของบุคคลทั่วไปหรือบุคคลผู้กระทำความผิด เช่น สิทธิเสรีภาพในชีวิตร่างกาย เสรีภาพในด้านความคิดหรือด้านสติปัญญาความเชื่อ เสรีภาพในทางการเมือง เสรีภาพในทางสังคม และเสรีภาพในทางเศรษฐกิจต่างๆ เหล่านี้ เป็นต้น เพราะในปัจจุบันถือว่าการที่ประชาชนจะมีความอยู่ดีกินดีได้นั้น มิใช่เพราะมีการปกครองที่ดีเท่านั้น แต่จะต้องมีองค์ประกอบต่างๆ หลายประการประกอบกันด้วย การที่ในแต่ละประเทศมีรัฐธรรมนูญที่สมบูรณ์และเป็นประชาธิปไตย มีข้อกำหนดถึงเรื่องการรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพไว้อย่างชัดเจน ซึ่งถือเป็นหลักการขั้นพื้นฐานที่สำคัญของประชาชนด้วย³⁰

2.2.1 แนวความคิดว่าด้วยกฎหมายธรรมชาติ

แนวคิดในเรื่องกฎหมายธรรมชาติ (Droit nature) ได้แก่แนวความคิดที่เชื่อว่า นอกเหนือไปจากกฎหมายที่รัฐบัญญัติขึ้นแล้ว ยังมีกฎหมายอีกประเภทหนึ่งซึ่งจะเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ โดยมนุษย์ไม่ได้เป็นผู้สร้างขึ้น เป็นกฎหมายที่ใช้บังคับได้โดยไม่จำกัดกาลเวลาและสถานที่ กฎหมายธรรมชาตินี้สิทธิเหนือรัฐ กล่าวคือรัฐต้องเคารพกฎหมายธรรมชาติ กฎหมายที่รัฐบัญญัติขึ้นจะมีสภาพบังคับก็ต่อเมื่อสอดคล้องกับกฎหมายธรรมชาติ และไร้สภาพบังคับลงหากว่าขัดแย้งกับกฎหมายธรรมชาติ³¹ แนวคิดทฤษฎีกฎหมายธรรมชาตินี้มีกำเนิดมาจากสมัยกรีกและสมัยโรมัน ก่อนคริสตกาล สืบเนื่องมาจากประชาชนในสมัยนั้นถูกปกครองแบบกดขี่ข่มเหงโดยกษัตริย์หรือผู้มีอำนาจปกครอง จึงทำให้เกิดแนวความคิดในการจำกัดอำนาจของกษัตริย์และผู้มีอำนาจปกครองดังกล่าว ในขณะที่เดียวกันได้กำหนดให้บุคคลมีสิทธิต่างๆ ขึ้นมา ซึ่งสิทธิดังกล่าวนั้นก็คือ สิทธิธรรมชาติ (Natural Right) ทั้งนี้ กฎหมายธรรมชาตินี้จะมีลักษณะอย่างเดียวกัน คือ ใช้ได้ทุกยุคทุกสมัยไม่จำกัดเวลา สถานที่ และจะออกกฎหมายใดๆ มาขัดแย้งกับกฎหมายธรรมชาติไม่ได้³²

³⁰ อุดมศักดิ์ สงเคราะห์, “ปัญหาทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องขังระหว่างพิจารณาพิพากษา” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, 2552), น. 9-11.

³¹ วีระ โลจายะ, กฎหมายสิทธิมนุษยชน (พิมพ์ครั้งที่ 2), (ม.ป.ท.), 2524, น. 1-3.

³² ไพศาล วัตตธรรม, “การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลในการออกหมายจับ,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, 2549), น. 10.

ในสมัยกรีกมีนักปราชญ์ที่สำคัญหลายคนที่ได้วางรากฐานในทางปรัชญากฎหมาย
 ธรรมชาติ เช่น Heraclitus ได้ให้ความเห็นว่า แก่นสารของชีวิตเป็นสิ่งที่มียู่ในธรรมชาติอัน
 ประกอบด้วยจุดหมายปลายทาง ระเบียบและเหตุผล โดยถือว่าธรรมชาติคือความสัมพันธ์ของสรรพ
 สิ่ง จากแนวความคิดดังกล่าวจึงทำให้นักปราชญ์ที่สำคัญของกรีกอีกหลายคนต่อๆ มา เช่น Socrates
 , Plato และ Aristotle ซึ่งมีแนวความคิดเดียวกันโดยอาศัยหลักเหตุผลตามธรรมชาติของมนุษย์ว่า
 ภายใต้อกฎเกณฑ์เดียวกันแห่งโลกและจักรวาล มนุษย์มีสติปัญญาที่ผิดชอบชั่วดีเหมือนกัน³³ จาก
 แนวคิดดังกล่าว มนุษย์จึงมีเหตุผล (Ratio Reason) อยู่ในตัวเองเป็นหลักนอกจากนี้ยังมีสำนัก
 Stoicism ได้ให้ความคิดเห็นว่า มนุษย์มีสิทธิเสรีภาพที่เสมอภาคเท่าเทียมกันเป็นสากล มนุษย์ไม่อาจ
 เป็นทาสด้วยกันได้³⁴ ด้วยเหตุนี้การปกครองของกรีกจึงมีลักษณะเป็นประชาธิปไตยโดยให้การ
 ยอมรับสิทธิและเสรีภาพของเอกชน ตลอดจนทั้งให้การยกย่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เช่น เปิดโอกาส
 ให้ประชาชนได้เลือกผู้ปกครองบ้านเมืองเอง มีการพบปะสนทนาโต้เถียงแลกเปลี่ยนความคิดเห็น
 ซึ่งกันและกันอย่างมีเหตุผล ดังนั้น การกระทำดังกล่าวเป็นพื้นฐานที่ช่วยผลักดันให้โอกาส
 ประชาชนได้มีสิทธิภาพในการแสดงออกอย่างเต็มที่ ซึ่งเป็นการนำหลักกฎหมายธรรมชาติมา
 ใช้กับพลเมืองของตน

หลักเกณฑ์และแนวความคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคล ได้มีการ
 พัฒนาและถ่ายทอดไปสู่ยุคโรมัน โดยนำแนวความคิดเกี่ยวกับหลักมนุษยธรรมมาปรับใช้กับทาส
 ในยุคนั้น ซึ่งอาศัยแนวความคิดของนักปราชญ์ชาวกรีกที่ว่ามนุษย์มีความเสมอภาคกัน และไม่อาจ
 เป็นทาสของมนุษย์ด้วยกันได้เป็นหลัก จนกระทั่งจักรวรรดิโรมันล่มสลายลง ต่อมา
 แนวความคิดดังกล่าวได้เกิดขึ้นอีกในช่วงยุคกลางตอนปลายโดย Saint Thomas Aquinas ซึ่งได้ให้
 ความสำคัญกับธรรมชาติและเหตุผลมาก โดยเน้นว่ากฎหมายมนุษย์จะต้องสอดคล้องกับกฎหมาย
 ธรรมชาติให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้³⁵ จึงมีแนวความคิดว่า ผู้ปกครองบ้านเมืองนั้นควรได้รับเลือก
 มาจากประชาชน และประชาชนต้องมีสิทธิมีเสียงในการปกครองบ้านเมืองด้วย ซึ่งแนวความคิดนี้
 ได้เป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาแนวความคิดกฎหมายธรรมชาติในศตวรรษที่ 17 และ 18 เพื่อ
 จำกัดอำนาจรัฐ และคุ้มครองสิทธิเสรีภาพตามธรรมชาติของมนุษย์ เพราะจุดที่สำคัญที่สุดใน
 กฎหมายธรรมชาติก็คือ เชื่อว่าเหนืออำนาจสูงสุดของมนุษย์ยังมีสิ่งสำคัญอื่นอีกคือ “ธรรมชาติ”

³³ ปรีดี เกษมทรัพย์, นิติปรัชญา โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอนคณะนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ 11), (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553), น. 104-120.

³⁴ เพ็งอ้าง, น. 121-124.

³⁵ เพ็งอ้าง, น. 153.

และ “เหตุผล” เมื่อสิ่งใดเป็นสิทธิเสรีภาพตามธรรมชาติของมนุษย์อยู่แล้ว ใครก็ตามหาอาจมาใช้ อำนาจลบล้างไม่ได้³⁶

ในศตวรรษที่ 18 ซึ่งเป็นยุคสมัยใหม่ หรือเรียกว่ายุค Enlightenment เป็นยุคแห่งความคิดทางกฎหมายธรรมชาติ มีการอาศัยเหตุผลทางธรรมชาติมาเป็นหลัก นักปราชญ์ที่สำคัญในยุคนี้ได้แก่ John Lock, Montesquieu, Christian Thomasius และ Jean Jacques Rousseau ซึ่งมีแนวความคิดว่ามนุษย์ในสภาวะตามธรรมชาติ เป็นสภาวะแห่งสันติภาพและความเสมอภาคและสภาวะตามธรรมชาตินี้มนุษย์ทุกคนก็รู้จักกฎหมายธรรมชาติ อันเป็นสิ่งที่สอนให้มนุษย์รู้จักเคารพความเสมอภาคและความเป็นอิสระต่อกัน รู้ว่าแต่ละคนไม่ควรจะล่วงละเมิดชีวิตร่างกายเสรีภาพ และทรัพย์สินของกันและกัน ในสภาวะตามธรรมชาตินี้เมื่อเกิดข้อขัดแย้งพิพาทกันขึ้นมนุษย์แต่ละคนย่อมมีอำนาจที่จะบังคับการตามสิทธิที่ตนมีตามธรรมชาติ และลงโทษผู้กระทำผิดด้วยกำลังของตน ซึ่งในสภาวะตามธรรมชาติเช่นนี้ย่อมมีอันตราย มีข้อเสียและความไม่สะดวกหลายประการ คือการใช้สิทธิในร่างกาย เสรีภาพและทรัพย์สินที่แต่ละคนมีตามธรรมชาตินั้นขาดความแน่นอนชัดเจนมักจะมีการล่วงล้ำขอบเขต และกระทบกระเทือนสิทธิของผู้อื่นได้เสมอ การบังคับตามสิทธิและการลงโทษเมื่อมีการฝ่าฝืนกฎหมายธรรมชาติหรือล่วงละเมิดกันขึ้น เพราะการที่ทุกคนต่างทำหน้าที่พิพาทของตนเอง ย่อมอาจมีอคติทำการแก้แค้นทดแทนจนเกินสมควรแก่เหตุหรือทำให้เกิดความรุนแรงได้ เพื่อยุติความยุ่งเหยิงและความไม่สงบเรียบร้อยต่างๆ ที่มีอยู่ในสภาวะตามธรรมชาติ มนุษย์จึงเข้าทำสัญญาการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม และจัดตั้งรัฐบาลขึ้นทำหน้าที่ปกครองรักษาความยุติธรรมและความสงบเรียบร้อยในรูปของสัญญาประชาคม (Social Contract) กล่าวคือ ราษฎรทั้งหลายยอมสวอนสิทธิในชีวิต เสรีภาพ และทรัพย์สินอันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานตามธรรมชาติของมนุษย์ไว้ โดยโอนอำนาจบังคับการตามกฎหมายธรรมชาติของมนุษย์ไว้ โดยโอนอำนาจบังคับการตามกฎหมายธรรมชาติให้แก่รัฐที่ได้ตั้งขึ้นตามสัญญานี้ ด้วยเหตุนี้ รัฐจึงเป็นรัฐที่มีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อย และอำนวยความยุติธรรม มีอำนาจจำกัดไม่ใช่รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่มีอำนาจเด็ดขาด สัญญาประชาคมตามความคิดของ John Lock จึงเรียกว่า เป็นสัญญาสหภาพ (Pactum Unionis) เป้าหมายหลักที่สำคัญของการที่เอกชนมาเข้าทำสัญญาประชาคมและอยู่ภายใต้บังคับของรัฐบาลคือ การดำรงไว้ซึ่งเสรีภาพ ชีวิต และทรัพย์สินของตน ซึ่งการดำรงสิ่งเหล่านี้เรียกว่าเป็นการดำรงซึ่งความดีงามร่วมกัน (The Common Good) ด้วยเหตุนี้ อำนาจรัฐที่จัดตั้งขึ้นจากสัญญาประชาคมนี้จึงไม่อาจก้าวล่วงจากการรักษาสິงนี้ได้ เมื่อใดที่รัฐฝ่าฝืนเงื่อนไขข้อนี้ กล่าวคือ เมื่อรัฐละเมิดต่อเสรีภาพ ชีวิต และทรัพย์สินของราษฎรแล้วการกระทำของรัฐเช่นนั้นย่อมเป็นการฝ่าฝืนความไว้วางใจของราษฎรตามสัญญา คือ ฝ่าฝืนเงื่อนไขสำคัญแห่งการมีอำนาจของรัฐ ประชาชน

³⁶ ไพศาล วัตตธรรม, *อ้างแล้ว เจริงรรถที่ 32*, น. 11.

ย่อมมีสิทธิปฏิบัติเพื่อป้องกันการล่วงละเมิดหน้าที่และฝ่าฝืนกฎหมายธรรมชาติของรัฐ John Lock ได้เสนอแนวความคิดในการป้องกันการใช้อำนาจของรัฐที่เกินขอบเขต โดยเสนอหลักการแบ่งแยกอำนาจซึ่งเป็นที่ยอมรับกันในเวลาต่อมาว่าเป็นหลักพื้นฐานสำคัญของหลักการปกครองโดยกฎหมาย ตามหลักดังกล่าวนี้ ผู้ออกกฎหมายจะต้องอยู่ภายใต้บังคับแห่งกฎหมายเช่นเดียวกับราษฎร แนวความคิดนี้เน้นว่ารัฐมีอำนาจจำกัด เพราะมีความมุ่งหมายสำคัญเพื่อธำรงไว้ซึ่งความร่วมมือกัน อันได้แก่ สิทธิในชีวิต เสรีภาพ และทรัพย์สินของราษฎรเป็นสิทธิตามธรรมชาติที่ไม่อาจจำหน่าย โอนกันได้ และเป็นสิทธิที่อยู่ควบคู่กับความเป็นมนุษย์จึงนับเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ และเป็นรากฐานของการจัดทำรัฐธรรมนูญในสมัยต่อมาอีกด้วย³⁷

จากแนวความคิดเกี่ยวกับ การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ของนักปรัชญา กฎหมายธรรมชาติในยุคต่างๆ ที่ผ่านมามาจนถึงปัจจุบันแสดงให้เห็นว่าทฤษฎีกฎหมายธรรมชาติดังกล่าวมีความสำคัญและสามารถนำมาพัฒนาให้กับผู้ปกครองของประเทศ เพื่อไม่ให้ทำเกินขอบเขตอำนาจหน้าที่ของตน โดยมีการกำหนดหลักเกณฑ์ซึ่งเกิดขึ้นด้วยความสมัครใจของรัฐและของประชาชนทั้งหลาย ให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในกรอบของหลักเกณฑ์เดียวกัน จะเห็นได้ว่า การประกาศรับรองสิทธิเสรีภาพของมนุษย์โดยองค์การสหประชาชาติ ซึ่งบัญญัติไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (The Universal Declaration of Human Rights) อันเป็นการแสดงออกถึงการคุ้มครองสิทธิของมนุษย์ที่ถือว่าเป็นเอกสารสำคัญที่ใช้ในการรับรองสิทธิเสรีภาพของมนุษย์ ทั้งนี้ล้วนเป็นเรื่องที่มีอยู่ในกฎหมายธรรมชาติทั้งสิ้น³⁸

2.2.2 แนวความคิดว่าด้วยกฎหมายบ้านเมือง

แนวความคิดทฤษฎีกฎหมายบ้านเมืองเกิดขึ้นและมีบทบาทที่เด่นชัดเมื่อปลายสมัยกลาง ที่ศาสนจักรเริ่มเสื่อมอำนาจลง บรรดารัฐต่างๆ เริ่มตั้งตนเป็นอิสระที่ไม่ต้องการอยู่ภายใต้อาณัติของศาสนจักรอีกต่อไป เนื่องจากประชาชนถูกกดขี่ข่มเหงมานานจึงได้มีนักปราชญ์ของฝ่ายอาณาจักรคิดหาหลักการมาสนับสนุนให้รัฐแยกตัวออกจากฝ่ายศาสนจักร โดยไม่ถือว่าเป็นความผิดหรือเป็นบาปอีกต่อไป

นักปราชญ์ที่สำคัญของสำนักกฎหมายฝ่ายบ้านเมืองได้แก่ Nicolo Machiavelli ชาวอิตาลี ซึ่งต้องการเห็นรัฐไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของศาสนจักร โดยให้ความเห็นว่า รัฐมีคุณค่าอยู่ในตัวเองการรักษาอำนาจของรัฐให้คงอยู่ตลอดไปสามารถทำได้ทุกวิถีทาง แม้ว่าวิธีการนั้นจะไม่ได้ยึดถือคุณธรรมก็ตาม ซึ่งเป็นความเห็นที่มาจากความคิดว่ามนุษย์นั้นไม่เคยรักษาสัจจะ มนุษย์จะทำได้ก็ต่อเมื่อถูกบังคับ มิฉะนั้นมนุษย์ก็จะทำชั่วอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น ดังนั้น การจะรวบรวม

³⁷ ปรีดี เกษมทรัพย์, *อ้างแล้ว เจริญธรรม* ที่ 33, น. 208-211.

³⁸ อุดมศักดิ์ สงเคราะห์, *อ้างแล้ว เจริญธรรม* ที่ 30, น. 18-21.

บ้านเมืองได้จึงไม่ควรอาศัยหลักธรรม³⁹ นอกจากนี้ยังมีนักกฎหมายชาวฝรั่งเศสชื่อ Jean Bodin ได้ให้แนวความคิดว่า รัฐจะดำรงอยู่และดำเนินต่อไปได้นั้นจะต้องมีอำนาจอธิปไตย (Sovereignty) ซึ่งเป็นอำนาจสูงสุดเหนือประชาชนในรัฐ อันไม่ถูกจำกัดหรือยับยั้งโดยกฎหมายใดๆ (Legibus Soluta) ด้วยอำนาจอธิปไตยของรัฐย่อมมีอำนาจอธิปไตยกฎหมายให้ประชาชนของตนต้องปฏิบัติตาม โดยไม่ต้องขึ้นอยู่กับใคร อำนาจอธิปไตยกฎหมายของรัฐจึงถือได้ว่าเป็นสิ่งที่สำคัญในการแสดงออกซึ่งการมีอำนาจอธิปไตยเป็นเด็ดขาดและนิรันดร์ของรัฐ

ความคิดว่าด้วยรัฐต้องมีอำนาจอธิปไตยดังกล่าวข้างต้น ได้มีการพัฒนาต่อไปอีก โดยนักปราชญ์ชาวอังกฤษที่ชื่อ Thomas Hobbes ซึ่งเห็นว่า อำนาจอธิปไตยของรัฐเกิดขึ้นจากการที่ประชาชนในรัฐตกลงเข้าทำสัญญาต่อกันไว้ โดยมีความคิดว่า มนุษย์มีธรรมชาติที่มีความเห็นแก่ตัว โหดร้าย และต้องต่อสู้กันตลอดเวลา ด้วยสัญชาตญาณในการเอาตัวรอดของมนุษย์ และความมีสติปัญญาของมนุษย์ ทำให้มนุษย์สามารถคิดได้ว่า การมีชีวิตอยู่ในสภาวะธรรมชาติเป็นทุกข์ยิ่งกว่า การยอมสละประโยชน์ตามธรรมชาติของมนุษย์ ดังนั้น มนุษย์จึงเข้าทำสัญญาต่อกัน เพื่อยอมสละสิทธิทั้งปวงอันตนมีอยู่ตามธรรมชาติ และยกสิทธิดังกล่าวนี้ให้แก่บุคคลหนึ่งที่เป็นผู้ปกครอง ผู้ทรงไว้ซึ่งอำนาจสูงสุดและเด็ดขาดโดยไม่จำกัด และไม่ต้องตกอยู่ภายใต้บังคับของสิ่งอื่นใด ความคิดนี้จึงเป็นที่มาของการเกิด “ทฤษฎีสัญญาสาวมิถกดิ์” (Pactum Subjectiones) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่ทำให้รัฐชาติปิตัยมีอำนาจอธิปไตยเด็ดขาดเหนือประชาชน ด้วยการออกกฎหมายให้ประชาชนต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามกฎหมายของรัฐ โดยไม่ต้องคำนึงว่ากฎหมายนั้นจะถูกตั้งขึ้นและชอบธรรมหรือไม่ เพราะกฎหมายบ้านเมือง (Civil Law) คือ คำสั่งของรัฐชาติปิตัย⁴⁰

ต่อมาได้มีนักปราชญ์ชาวอังกฤษชื่อ John Austin ได้ให้แนวความคิดเพิ่มเติมเกี่ยวกับความคิดที่ว่ากฎหมายคือ คำสั่งของรัฐชาติปิตัย คือต้องมีสภาพบังคับ (Sanction) กล่าวคือ เมื่อไม่ปฏิบัติตามจะต้องได้รับโทษ ดังนั้น รัฐจึงสามารถใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือปราบปรามผู้แข็งข้อหรือทำลายความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนได้ Austin ยังให้ความเห็นว่าเป็นศีลธรรม และเหตุแวดล้อมทั้งหลายจะมีอิทธิพลอย่างยิ่งเหนือกฎหมายก็เฉพาะกรณีก่อนที่จะมีการตรากฎหมายออกมาใช้บังคับเท่านั้น แต่เมื่อร่างและประกาศใช้เป็นกฎหมายแล้ว ศีลธรรมและเหตุแวดล้อมทั้งหลายไม่อาจสร้างอิทธิพลเหนือกฎหมายได้ โดยนัยนี้ Austin จึงปฏิเสธกฎหมายธรรมชาติโดยสิ้นเชิง⁴¹ แต่เห็นว่ากฎหมายเป็นเรื่องของเจตจำนง (Will) ของคน เป็นเรื่องของอำนาจ

³⁹ ปรีดี เกษมทรัพย์, *อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 33*, น. 158-159.

⁴⁰ *เพ็ญอ้าง*, น. 199-201.

⁴¹ วิษณุ เครืองาม, “ปรัชญากฎหมายบ้านเมือง,” *บทบันทึกคดี*, เล่มที่ 34, ตอนที่ 2, น. 440, (2540).

ที่จะเลือกใช้จึงมีผลให้กฎหมายนั้นยอมเปลี่ยนแปลงได้ตามอำเภอใจของผู้มีอำนาจสั่ง ดังนั้นปรัชญากฎหมายบ้านเมืองจึงไม่คำนึงถึงความยุติธรรมความถูกต้อง⁴²

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ตามแนวความคิดทฤษฎีกฎหมายบ้านเมืองของนักปราชญ์สำนักกฎหมายบ้านเมืองนั้น ต่างก็ต้องการให้รัฐเป็นผู้มีอำนาจธิปไตยสูงสุด เพราะอำนาจธิปไตยของรัฐเป็นอำนาจที่สมบูรณ์เด็ดขาด ซึ่งอำนาจดังกล่าวของรัฐทำได้ด้วยการออกกฎหมายเพื่อบังคับใช้กับประชาชนให้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์หรือคำสั่งต่างๆ ตามที่รัฐกำหนด โดยสำนักกฎหมายบ้านเมืองนี้ไม่ได้สนใจในเรื่องของคุณธรรมหรือจริยธรรม แต่ยึดถือเพียงกฎหมายของรัฐเท่านั้น ที่จะสามารถบังคับใช้ได้จริง โดยไม่ต้องพิจารณาว่าจะมีกฎหมายธรรมชาติอยู่หรือไม่ และไม่สนใจว่ากฎหมายที่รัฐใช้บังคับอยู่ในขณะนั้นจะมีความยุติธรรมหรือชอบธรรม และสอดคล้องกับกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมหรือไม่ เพราะวัตถุประสงค์ของสำนักกฎหมายบ้านเมืองนี้เห็นว่า กฎหมายมีความแน่นอนตายตัว สามารถเป็นหลักประกันที่สำคัญในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนภายในรัฐได้ และสามารถรู้ล่วงหน้าว่าผลในทางกฎหมายแห่งการประกอบกิจการของตนจะเป็นอย่างไร⁴³

2.2.3 แนวความคิดว่าด้วยศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ในทางคำราชของกฎหมายต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศสาธารณรัฐเยอรมนี ได้นิยามความหมายของคำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” (Menschen – wuerde) ไว้อย่างมากมาย แต่อย่างไรก็ตาม จนถึงปัจจุบันนี้ยังไม่มีนิยามใดที่ได้รับการยอมรับเป็นการทั่วไป ดังนั้น การที่จะทำความเข้าใจเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ จึงจำเป็นที่จะต้องย้อนกลับไปศึกษาความเป็นมาในประวัติศาสตร์ของคำว่า “ศักดิ์ศรี” (Wuerde) ซึ่งในทางประวัติศาสตร์ได้มีการนิยามความหมายของ “ศักดิ์ศรี” ไว้แตกต่างกันออกไปเช่นกัน

“ศักดิ์ศรี” (dignitas) ในความหมายของชาวโรมัน หมายถึง เกียรติในทางส่วนบุคคลที่ปรากฏต่อสาธารณะ ดังนั้น ศักดิ์ศรีในความหมายของชาวโรมันจึงไม่ใช่เรื่องของบุคคลทุกคน หากแต่หมายถึงเฉพาะบุคคลที่ได้รับเกียรติจากสาธารณะเท่านั้น⁴⁴ คำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ถูกนำมาใช้ในการแสดงข้อคิดเห็นทั้งด้านศีลธรรม จริยศาสตร์ และการเมืองในประเด็นที่ว่ามนุษย์มีสิทธิภายในตัวเองที่จะได้รับความเคารพและการปฏิบัติต่ออย่างมีศีลธรรม เป็นความเชื่อเชิงปรัชญาญาณที่มีอยู่ภายในของตัวบุคคล เป็นสิทธิที่ไม่อาจละเมิดได้ และเชื่อมโยงกับหลักการเรื่องคุณค่า

⁴² ปรีดี เกษมทรัพย์, *อ้างแล้ว เจริญธรรม* ที่ 33, น. 78.

⁴³ อุดมศักดิ์ สงเคราะห์, *อ้างแล้ว เจริญธรรม* ที่ 30, น. 21-23.

⁴⁴ บรรเจิด สิงคะเนติ, *หลักการพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ* (พิมพ์ครั้งที่ 2), (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2547), น. 104.

และความเคารพ การนับถือตนเอง ความสามารถในการควบคุมตัวเอง สิทธิมนุษยชน และเหตุเชิงปรัชญาอื่น ๆ และ คำว่า “dignity” ถูกนำมาใช้เป็นครั้งแรกในภาษาละตินก่อนยุคปฏิวัติ (Renaissance) จากนั้นก็ถูกใช้ในภาษาฝรั่งเศสและภาษาอังกฤษเป็นลำดับสุดท้าย คำว่าศักดิ์ศรี หรือ “dignity” เป็นศัพท์ที่ถูกใช้ในด้านปรัชญามายาวนาน และมักถูกตีความและนำไปใช้ในเชิงรัฐศาสตร์ กฎหมาย และวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นการวิจัยทางพันธุกรรม⁴⁵

คำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ในความหมายของอิสสระ นิติทัศน์ประกาศ ที่ได้กล่าวไว้ว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นคำที่แปลมาจากคำว่า “Human Dignity” ในภาษาอังกฤษซึ่งเป็นศัพท์ทางวิชาการที่นักปรัชญาของประเทศตะวันตกได้บัญญัติขึ้นในยุคที่มีการเรียกร้องสิทธิมนุษยชน⁴⁶

คำว่า “ศักดิ์ศรี” ในความเข้าใจของศาสนาคริสต์ หมายถึง ความเมตตาของพระเจ้าซึ่งเกี่ยวกับข้อเท็จจริงในทางศาสนาคริสต์ว่า มนุษย์นั้นถูกสร้างขึ้นตามความประสงค์ของพระเจ้าเป็นเจ้า ดังนั้น ศักดิ์ศรีของมนุษย์มีอาจถูกทำลายหรือถูกพรากไปได้โดยการกระทำของบุคคลอื่น หากแต่ถูกทำลายได้โดยบาปของตนเอง ศักดิ์ศรีในความหมายของคริสต์ศาสนา จึงเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า จึงมีคำสอนที่ว่า มนุษย์ทุกคนมีความเสมอเหมือนกันในสายตาของพระเจ้า เพราะต่างเป็นบุตรของพระเจ้าทุกคน ในแนวคิดของศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิก การกล่าวว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความสัมพันธ์กับหลักการที่ว่า มนุษย์เป็นพระฉายาของพระเจ้า (Imago Dei) กล่าวคือ ความเป็นมนุษย์ คือ สิ่งที่พระเจ้าทรงสร้างให้ใกล้เคียงกับพระองค์หรือเป็นพระฉายาของพระองค์ (image of God)⁴⁷ มนุษย์จึงไม่อาจยอมให้อำนาจรัฐอยู่เหนือมนุษย์โดยปราศจากเงื่อนไข เมื่อถือว่ามนุษย์คือฉายาของพระเจ้า มีศักดิ์ศรีอันศักดิ์สิทธิ์ที่ได้รับจากพระเจ้า ความเป็นมนุษย์จึงถือเป็นสิ่งสูงส่ง มนุษย์จึงเป็นศูนย์กลางของสรรพสิ่งมนุษย์จึงไม่อาจปฏิบัติต่อมนุษย์เหมือน ไม้มมนุษย์ หรือไม่มองมนุษย์ด้วยกันเหมือนเป็นสัตว์ (หรือสิ่งธรรมชาติอื่นใดที่พระเจ้าสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์มนุษย์) ตรงกันข้ามมนุษย์จะต้องมีความเคารพต่อกัน หรือรู้จักปรับใช้กันและกัน

⁴⁵ รัตน์ะ ปัญญาภา, “การปรับวิธีคิดเกี่ยวกับศักดิ์ศรีในสังคมไทยให้สอดคล้องกับพระพุทธศาสนา,” (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), น.5.

⁴⁶ อุดม รัฐอมฤต, นพนิธิ สุริยะ และบรรเจิด สิงคะเนติ, การอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามมาตรา 28 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2540).

⁴⁷ Kiarash Aramesh, *Human Dignity in Islamic Bioethics the Iranian Journal of Allergy*, 2007, p. 25-28.

ในศตวรรษที่ 18 ปรัชญาของ Kant ซึ่งได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายตามความเข้าใจของปรัชญา Kant นั้น ได้นิยามไว้ว่า “ศักดิ์ศรี” หมายถึง ความอิสระของมนุษย์ แต่ความเป็นอิสระเป็นพื้นฐานของมนุษย์มิได้มีวัตถุประสงค์หลักอยู่ที่ตัวมนุษย์ หากแต่มีวัตถุประสงค์เพื่อมนุษย์จะสามารถบรรลุสู่คุณค่าอันดีงามได้ Kant มีความเชื่ออันมั่นคงต่อศักดิ์ศรีอันมีมาแต่กำเนิด (Inherent Dignity) ของบุคคล ที่โยงไปถึงคำสอนของ Kant ที่ว่า ไม่มีมนุษย์คนใดมีสิทธิที่จะใช้มนุษย์ด้วยกันเองให้เป็นดังเครื่องมือคน จะต้องปฏิบัติต่อมนุษย์ด้วยกันในฐานะที่เป็นจุดหมายในตัวเองเสมอ โดยเหตุนี้การใช้มนุษย์เป็นเครื่องมือเพื่อจุดหมายภายนอก จึงเป็นอาชญากรรมต่อศักดิ์ศรีที่มีอยู่ของเขาในฐานะที่เป็นมนุษย์ ส่วนในทางพระพุทธศาสนาถึงแม้จะมีได้มีการพูดถึงคำว่า “ศักดิ์ศรี” ไว้โดยตรง แต่พระพุทธองค์เคยตรัสไว้ในอัครกัณฐสูตรว่า วรรณะทั้งสี่อันประกอบด้วย กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ และศูทร นั้น สามารถประพุดได้ทั้งในทาง “กรรม” ที่ดำและขาว ดังนั้น วรรณะหรือชนชั้นจึงไม่ใช่เครื่องวัดความผิดถูกชั่วของบุคคลและได้ตรัสว่าทั้งพราหมณ์ แพศย์ และศูทรย่อมเกิดจากพวกนั้นมิใช่พวกอื่น เกิดจากคนเสมอกันมิใช่เกิดจากคนที่ไม่เสมอกัน เกิดขึ้น โดยธรรมชาติ มิใช่เกิดขึ้นโดยธรรม

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าการให้คำนิยามคำว่า “ศักดิ์ศรี” จากการศึกษาในทางประวัติศาสตร์ หลักปรัชญาและความเชื่อทางศาสนา การศึกษาความหมายของ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” บนพื้นฐานดังกล่าวยังไม่เพียงพอต่อการทำความเข้าใจในทางหลักกฎหมาย เพราะในความหมายของคำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ในทางกฎหมาย นักกฎหมายของเยอรมันได้ให้คำอธิบายว่า มนุษย์ทุกคนเป็นมนุษย์โดยอำนาจแห่งจิตวิญญาณของเขาเอง ซึ่งทำให้เขาแตกต่างจากความ เป็นอยู่ในสภาวะธรรมชาติที่ปราศจากความเป็นส่วนบุคคล และการทำให้บรรลุเป้าหมายภายในขอบเขตส่วนบุคคลนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของบุคคลนั่นเอง ในการที่จะกำหนดตนเองและการสร้างสภาพแวดล้อมของตนเอง Klaus Stern ได้สรุปสาระสำคัญของ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ว่าหมายถึง คุณค่าอันมีลักษณะเฉพาะและเป็นคุณค่าที่มีความผูกพันอยู่กับความเป็นมนุษย์ ซึ่งบุคคล ในฐานะที่เป็นมนุษย์ทุกคนได้รับคุณค่าดังกล่าวโดยไม่จำต้องคำนึงถึงเพศ เชื้อชาติ ศาสนา วัย หรือคุณสมบัติอื่นๆ ของบุคคลในความหมายนี้ “ศักดิ์ศรี” จึงหมายถึง ลักษณะบางประการที่สร้างออกมาเป็นคุณค่าเฉพาะตัวของมนุษย์ อันเป็นสาระสำคัญในการกำหนดความรับผิดชอบของตนเอง และเป็นสาระที่มนุษย์แต่ละคนได้รับเพื่อเห็นแก่ความเป็นมนุษย์ของบุคคลนั้น ส่วนศาลรัฐธรรมนูญสหพันธ์ของเยอรมันได้เคยวินิจฉัยในคดีเกี่ยวกับ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” โดยอธิบายว่าเป็นการเรียกร้องการสร้างอิสระของปัจเจกบุคคลในรัฐเสรีประชาธิปไตยถือว่ามีคุณค่าสูงสุดที่ไม่อาจล่วงละเมิดได้ จึงเป็นสิ่งที่ต้องให้ความเคารพและต้องได้รับการคุ้มครองจากตนเอง ดังนั้น เพื่อเห็นแก่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของปัจเจกบุคคล รัฐจึงจำเป็นต้องทำให้เกิดความมั่นคงแก่

ปัจเจกบุคคลในการพัฒนาลักษณะส่วนบุคคลให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ นอกจากนี้คำวินิจฉัย
นั้นศาลรัฐธรรมนูญสหพันธ์ของเยอรมันได้วินิจฉัย มาตรา 1⁴⁸ ของรัฐธรรมนูญ (Grundgesetz) ได้
ให้หลักประกันในทางคุณค่าซึ่งปัจเจกบุคคลได้รับหลักประกันดังกล่าว เพราะความเป็นบุคคล การ
ไม่อาจล่วงละเมิดได้ในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นเป็นการรับรองถึงการคุ้มครองจากการแทรกแซง
ในปริมณฑลส่วนบุคคล

จากการให้ความหมายของ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ของนักนิติศาสตร์ และคำ
พิพากษาของศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์ของเยอรมันนั้น อาจสรุปได้ว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์”
เป็นคุณค่าที่มีลักษณะเฉพาะอันสืบเนื่องมาจากความเป็นมนุษย์ และไม่ได้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขอื่นแต่
อย่างใด เช่น เพศ เชื้อชาติ ศาสนา คุณค่าของมนุษย์ดังกล่าวนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้มนุษย์มีความ
เป็นอิสระในการที่จะพัฒนาบุคลิกภาพส่วนตัวของบุคคลนั้นๆ ภายใต้อำนาจรับผิดชอบของตนเอง
โดยถือว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” เป็นคุณค่าที่มีอาจล่วงละเมิดได้ การละเมิดต่อศักดิ์ศรีความ
เป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพของปัจเจกบุคคลหรือละเว้นการกระทำใดๆ ที่จะเป็นละเมิดต่อสิ่งดังกล่าว
รัฐมีภาระหน้าที่ที่จะดำเนินการใดๆ ในทางที่จะทำให้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพของ
ปัจเจกบุคคลเอื้อต่อการดำรงชีวิตอยู่ของมนุษย์อย่างศักดิ์ศรี หรือเอื้อต่อการใช้สิทธิและเสรีภาพ
ตามที่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติไว้ได้รับการคุ้มครองไว้

คำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ตามแนวคิดปรัชญาสากลขององค์การสหประชาชาติ
ว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ถือเป็นแบบแผนหนึ่งของหลักการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพที่เป็นรูปธรรม ที่อยู่
เหนือความเป็นส่วนตัวของบุคคลหนึ่งบุคคลใดเป็นการเฉพาะ⁴⁹ ในทรรศนะของ Jack Donnelly ได้
แสดงความเห็นว่า แหล่งที่มาของสิทธิมนุษยชน คือ ธรรมชาติเชิงศีลธรรมของมนุษย์ (Man's moral
nature) สิทธิมนุษยชนเป็นสิ่งจำเป็นมิใช่เป็นเพียงเพื่อการมีชีวิตอยู่เท่านั้น แต่ยังหมายความรวมถึง
เพื่อการดำรงชีวิตที่มีศักดิ์ศรี กล่าวคือ เพื่อชีวิตที่มีคุณค่าให้สมกับความเป็นมนุษย์ (life worthy of a
human being) สิทธิมนุษยชนจึงเกิดขึ้นจากศักดิ์ศรีที่มีมาโดยกำเนิดของบุคคลซึ่งเกี่ยวโยงไปถึงจิต
ภาพทางศีลธรรมแห่งศักยภาพของมนุษย์ (Moral vision of human potentiality) แม้ว่าอาจจะเป็นสิ่ง
ที่ยากต่อการพิสูจน์เชิงประจักษ์ แต่จริงๆ แล้วสิ่งนี้ก็ดูเหมือนเป็นการสืบเนื่องมาจากความพยายาม
ของ “คณะกรรมการว่าด้วยรากฐานทางทฤษฎีสิทธิมนุษยชน” (A Committee on the Theoretical
Bases of Human Rights) ขององค์การด้านการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ
(UNESCO) ตั้งแต่ปี ค.ศ.1947 ที่มุ่งมั่นแสวงหาหลักการร่วม (Common Principles) โดยการมี

⁴⁸ บรรเจิด สิงคะเนติ, *อ้างแล้ว* *เชิงอรรถที่ 44*, น. 106-107.

⁴⁹ จรัญ โฆษณานันท์, *รัฐธรรมนูญ 2540 จากศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์สู่รั้วมิกสิทธิมนุษยชน*,
(กรุงเทพมหานคร: นิติธรรม, 2544), น. 65-66.

หนังสือสอบถามความเห็นในปัญหาทางทฤษฎีเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน ไปยังนักวิชาการปัญญาชนคนสำคัญของโลก ได้แก่ มหาตมคานธี (Gandhi) ฮักลีย์ (Aldous Huxley) มารีแตง (Jacques Maritain) และลาสกี (Harold J. Laski) เป็นต้น ซึ่งปัญญาชนคนสำคัญของโลกแต่ละคนต่างก็มีจดหมายตอบกลับมา ซึ่งถือเป็นการเน้นย้ำรากฐานทางทฤษฎีสิทธิมนุษยชนที่มีความศรัทธาเชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์ ในศักดิ์ศรีอันติดมาแต่กำเนิดของชายและหญิงเหมือนกัน พร้อมๆกับที่ศรัทธารากฐานร่วมกันของสหประชาชาติอันมีต่อเสรีภาพและประชาธิปไตย ซึ่งในความเชื่อมั่นนี้ที่มีต่อสิทธิมนุษยชนก่อให้เกิดปรัชญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนในปี ค.ศ.1948 นั้นเอง

แม้ว่าปรัชญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ.1948 ไม่ก่อให้เกิดผลผูกพันในทางกฎหมายระหว่างประเทศให้ประเทศสมาชิกที่ไม่ได้ลงนามรับรองต้องปฏิบัติตามก็ตาม แต่การนำเอาหลักการเรื่องสิทธิมนุษยชนมาเป็นแนวทางปฏิบัติเรื่อยมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานกว่า 50 ปี ทำให้หลักการดังกล่าวได้กลายมาเป็นกฎหมายจารีตประเพณีระหว่างประเทศไปแล้ว จะเห็นได้ว่าเมื่อพิจารณาจากเนื้อหาแล้ว สิ่งที่ปรัชญาสากลมุ่งที่จะคุ้มครองก็คือ สิทธิมนุษยชน (Human Rights) โดยการอ้างถึง ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human Dignity) ในฐานะที่เป็นวัตถุประสงค์ (Object) อันหนึ่งในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของมนุษย์ในระหว่างสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้น หากพิจารณาในด้านเนื้อหาหรือเป้าหมายสุดท้ายของเรื่องแล้ว อาจกล่าวได้ว่าทั้งสองเรื่องต่างก็มุ่งที่จะสร้างความสงบและสันติสุขให้เกิดขึ้นและดำรงอยู่ในสังคมของมนุษย์ตลอดไป ในกรณีเช่นนี้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และสิทธิมนุษยชนจึงไม่มีความแตกต่างกับความเชื่อในทางศาสนาที่ต่างก็สอนให้คนเป็นคนดี และมุ่งให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคมนั้น⁵⁰

ตามที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ย่อมสะท้อนถึงความศรัทธาต่อ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ซึ่งหมายถึง ความเชื่อมั่นในคุณค่าของมนุษย์ ในความมีมโนธรรม ในศักยภาพที่จะเปลี่ยนแปลงสู่ความเป็นมนุษย์อันสมบูรณ์ トラบเท่าที่ยังมีลมหายใจอยู่ มนุษย์ทุกคนย่อมมีความเป็นไปได้ที่จะเปลี่ยนแปลงพัฒนาตัวเองจากสภาพที่เป็นอยู่ การที่เรายืนยันหยัคว่ามนุษย์ทุกคนมีศักดิ์ศรีไม่อาจถูกใช้เพื่อเป็นเครื่องมือเพื่อสิ่งใดๆ มิใช่เพราะเราเชื่อว่ามนุษย์เป็นสิ่งที่สมบูรณ์ แต่เพราะความศรัทธาเชื่อมั่นว่ามนุษย์สามารถเปลี่ยนแปลงได้ (Ability of Becoming) ต่างหากที่ทำให้เราต้องเคารพต่อความเป็นมนุษย์ของเขา หรือหลักเรื่องศักดิ์ศรีของบุคคลหรือมนุษย์ (The Principle of the Person) ซึ่งเน้นการเคารพในคุณค่าของมนุษย์โดยปฏิบัติต่อมนุษย์ด้วยการยอมรับต่อการตัดสินใจ รวมถึงการแสดงออกที่เป็นไปโดยความสมัครใจของมนุษย์ด้วยกัน อีกทั้งการที่จะส่งเสริมสิทธิมนุษยชนจะต้องมีการกิจอย่างหนึ่งของประชาคมมนุษย์ก็คือการต่อสู้กับบรรพชาติที่เป็นอยู่จริง (A Task of

⁵⁰ ฌูร์นันท์ รัตนเจริญ, “สิทธิของผู้ต้องขัง,” (สารนิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกริก, 2546), น. 6-7.

human nature against nature) ซึ่งหากไม่มองโลกอย่างสิ้นหวังมากนัก トラบเท่าที่จุ่มงหมายเชิงคุณค่าเหล่านี้เป็นสิ่งที่มนุษยชาติไม่อาจปฏิเสธได้ ฉะนั้น ศรัทธาในความเป็นมนุษย์ก็ย่อมกลายเป็นสิ่งที่เรายากที่จะปฏิเสธได้ฉนั้น⁵¹

2.3 แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนโดยรัฐ

เดิมแนวความคิดในเรื่องการชดใช้ค่าเสียหายแก่ผู้บริสุทธิ์ที่ถูกรัฐฟ้องร้องหรือลงโทษนั้น ไม่เคยมีมาเป็นเวลานานแล้ว รวมทั้งไม่มีกฎหมายใดมารองรับให้มีการเยียวยาโดยรัฐอยู่เลย ดังนั้นจึงเกิดคำถามขึ้นมาว่า หากมีบุคคลที่ได้รับความเดือดร้อน หรือได้รับความเสียหายสามารถที่จะเรียกร้องความยุติธรรมได้หรือไม่ มีมาตรการใดบ้างที่เป็นแนวทางที่เหมาะสมในการเยียวยาความเสียหายเหล่านั้น โดยการชดใช้ค่าเสียหายให้กับผู้บริสุทธิ์ที่ไม่ได้กระทำความผิดจริง และได้รับการปล่อยตัวออกมา แนวความคิดในเรื่องนี้ได้มีวิวัฒนาการมาเป็นระยะเวลายาวนานและได้พัฒนาจนกระทั่งที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ จึงได้นำเรื่องดังกล่าวมาศึกษาถึงแนวความคิดเรื่องการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนโดยรัฐของหลักกฎหมายสากลว่ามีประวัติความเป็นมาอย่างไร และมีการบัญญัติกฎหมายขึ้นมาเพื่อคุ้มครองสิทธิของบุคคลไว้ในหลักกฎหมายระหว่างประเทศว่าอย่างไรบ้าง

2.3.1 แนวความคิดการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนโดยรัฐ

แนวความคิดที่ให้รัฐเป็นผู้ชดใช้ค่าทดแทนจากความผิดพลาดของการชั่งก่อนศาลมีคำพิพากษานั้น พื้นฐานทางด้านความคิดมาจากความรับผิดชอบในทางแพ่งของรัฐต่อเอกชนที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า หากการกระทำเพื่อประโยชน์แห่งสาธารณะ (Public interest) ของรัฐนั้นไปกระทบกระเทือน หรือทำให้เกิดความเสียหายต่อทรัพย์สินของเอกชนแล้ว รัฐจำเป็นต้องมีมาตรการตามกฎหมายในการชดใช้ค่าทดแทนให้กับเอกชน เพื่อเป็นการแสดงถึงความรับผิดชอบของรัฐ และการชดใช้ค่าทดแทนในทางแพ่งให้กับเอกชนนั้นก็ได้รับการยอมรับกันอย่างแพร่หลายมาเป็นเวลานานแล้ว ซึ่งจะสังเกตได้จากการมีกฎหมายพิเศษที่กล่าวถึงความรับผิดชอบของรัฐในเรื่องนี้ไว้อย่างชัดเจน และต่อมาก็ได้มีการพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว

ในทางตรงกันข้าม การชดใช้ค่าทดแทนในทางอาญาที่เกี่ยวกับเสรีภาพหรืออิสรภาพของบุคคลนั้น กลับไม่ได้รับการกล่าวถึงกันอย่างกว้างขวางนัก มีนักกฎหมายชาวเยอรมันท่านหนึ่งได้อธิบายถึงเรื่องนี้ไว้ว่า บุคคลใดซึ่งเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินบุคคลนั้นเป็นผู้ที่มีอิทธิพลและมีส่วนในการผลักดัน ให้มีกฎหมายพิเศษขึ้นมารองรับสิทธิของตน ส่วนบุคคลที่ถูกกระทบกระเทือนทางด้านเสรีภาพ หรืออิสรภาพจากการถูกจับ หรือถูกขังโดยรัฐนั้น เป็นกลุ่มบุคคลที่มีอยู่ไม่มากนัก อีกทั้งยังไม่มีอำนาจต่อรองทั้งทางสังคมและกฎหมาย ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้ใน

⁵¹ จรัญ โฆษณานันท์, *อ้างแล้ว* เชนอร์รถที่ 49, น. 69-71.

อดีตที่ผ่านมา รัฐมุ่งที่จะให้ความสำคัญเกี่ยวกับการคุ้มครองทางด้านกฎหมายและความเป็นธรรมแก่ทรัพย์สินมากกว่าเสรีภาพ หรืออิสรภาพของบุคคล ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นการหลีกเลี่ยงหน้าที่ที่สำคัญอย่างชัดเจน⁵²

ในช่วงปี ค.ศ. 1781 นั้น มีนักปราชญ์กฎหมายในยุโรปที่มีชื่อเสียง โดยเฉพาะนักเขียนชาวฝรั่งเศส คือ Jean Pierre Brissot de Warville และ Louis Philipon de la Madalaine เป็นผู้ปลุกระดมความคิดเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพของประชาชน โดยเฉพาะเรื่องการคุ้มครองผู้บริสุทธิ์ที่ถูกขังและได้รับการปล่อยตัวให้ได้รับการชดเชยค่าเสียหาย เพราะถือว่าเสรีภาพเป็นรากฐานของชีวิตและเป็นสิทธิโดยธรรมชาติที่จะต้องได้รับความเคารพจากบุคคลอื่น รวมทั้งควรที่จะได้รับการคุ้มครองจากรัฐอย่างเป็นธรรม โดยแนวความคิดของ Louis Philipon นั้นจะแสดงออกถึงความเห็นอกเห็นใจผู้บริสุทธิ์ที่ปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด แต่กลับต้องสูญเสียสิทธิเสรีภาพไปอย่างไม่เป็นธรรม รวมทั้งยังเน้นถึงหน้าที่และภารกิจของศาลที่จะต้องทำให้เกิดความยุติธรรมให้มากที่สุด แต่ศาลเองก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงที่จะมิให้เกิดความผิดพลาดขึ้นได้เลย

ส่วน Brissot นั้น ได้นำเสนอให้มีการลดอำนาจของศาล และแนะนำให้มีการลดอำนาจในการจับกุม และควบคุมผู้ต้องหาในระหว่างการสอบสวน รวมทั้งการปรับปรุงห้องขังที่ใช้ในระหว่างการสอบสวนคดี แต่สิ่งสำคัญที่ Brissot เน้น คือ ควรให้มีการชดเชยค่าเสียหายให้กับผู้ถูกดำเนินคดีอาญา ซึ่งได้รับความเสียหายในระหว่างการจับกุม และถูกขัง เพราะนอกจากจะต้องสูญเสียเสรีภาพในระหว่างนั้นแล้ว บุคคลเหล่านี้ยังถูกกระทบกระเทือนในเรื่องของเกียรติยศและศักดิ์ศรี ซึ่งพวกเขาควรจะได้รับชดเชยในภายหลังจากที่ได้รับการปล่อยตัวไป ทั้งนี้เพื่อเป็นการเยียวยาความเสียหายเหล่านั้น Brissot เห็นว่า รัฐควรจัดสรรให้มีเงินงบประมาณส่วนหนึ่งไว้สำหรับกรณีโดยตรง และจำนวนเงินงบประมาณเหล่านั้นอาจลดหย่อนลงเรื่อยๆ เมื่อการสอบสวนคดี และกระบวนการยุติธรรมคลี่คลายไปในทางที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น

Brissot และ Louis Philipon ได้มีงานเขียนที่กลายมาเป็นรากฐานอุดมการณ์ทางกฎหมายเกี่ยวกับการชดเชยค่าทดแทนให้ผู้บริสุทธิ์ในเวลาต่อมา งานเขียนของ Brissot มีชื่อว่า “Le sang innocent vengé ou Discours sur les reparations dues aux accuses innocents” ส่วนงานเขียนของ Louis Philipon มีชื่อว่า “Des moyens d’indemniser l’innocence injustement accuse et punie”⁵³ ผลงานทั้งสองนี้มีเนื้อหาโดยสรุปว่า หากรัฐดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องสงสัยด้วยความล่าช้า โดยเกรงว่าผู้บริสุทธิ์จะถูกล่วงละเมิดแล้ว สังคมก็อาจจะได้รับความเดือดร้อนกว่านายได้ แต่กระบวนการ

⁵² Edwin M. Borchard, *Convicting the Innocent: Errors of Criminal Justice*, (New Haven: Yale University Press, 1932, p. 390.

⁵³ *Ibid*, p. 381-382.

ยุติธรรมของรัฐก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบหากเกิดการล่วงละเมิดนั้นได้ รวมทั้งไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้องที่จะไปเอาผิดกับเจ้าพนักงาน ซึ่งดำเนินคดีกับผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่ศาลได้ตัดสินว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ในภายหลัง เนื่องจากควรจะเป็นหน้าที่ของรัฐเองที่จะต้องชดใช้ค่าทดแทนให้แก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญานั้น

นอกจากที่กล่าวมาข้างต้นแล้วนั้น Brissot ยังได้เรียกร้องให้บรรดาสังคมที่ไม่ได้เอาใจใส่กับชะตากรรมของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่เป็นผู้บริสุทธิ์ ให้หันมาให้ความสนใจในปัญหาดังกล่าว และยอมรับให้มีการชดใช้ค่าทดแทนในลักษณะสัญญาประชาคม (Social Contract)

ประมาณปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 ได้เริ่มมีการให้ความสนใจในเรื่องการชดใช้ค่าทดแทนโดยรัฐให้แก่ผู้บริสุทธิ์ที่สูญเสียเสรีภาพ เพราะถูกขังในระหว่างการดำเนินคดีอาญา โดยประเทศฝรั่งเศสเป็นประเทศที่เริ่มให้ความสนใจในเรื่องนี้ ประเทศฝรั่งเศสนั้นถือว่าเป็นดินแดนที่ให้ความสำคัญในด้านเสรีภาพเป็นอย่างมาก ซึ่งถือเป็นแม่แบบแห่งสัญญาประชาคม (Social Contract) โดยเฉพาะนักคิดที่มีชื่อเสียง คือ Voltaire ที่มีบทบาทสำคัญ และก่อให้เกิดแนวความคิดนี้ขึ้น โดยใช้วิธีการติดต่อกับกับพระเจ้าเฟรดเดอริคมหาราช (Fredrick the Great) อย่างใกล้ชิดสนิท ซึ่งพระเจ้าเฟรดเดอริคมหาราช (Fredrick the Great) อยู่ในดินแดนปรัสเซีย และพระองค์ก็ทรงมีความคิดเห็นที่สอดคล้องกับ Voltaire จึงได้มีการออกคำสั่งเป็นลายลักษณ์อักษรฉบับแรกที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายรัฐเซีย ปี ค.ศ. 1766 โดยมีเนื้อหาที่แปลข้อความเป็นภาษาอังกฤษแล้วว่า

“If a person suspected of crime has been detained for trial, and where, for lack of proof, he has been released from custody, and in the course of time his complete innocence is established, he shall have not only complete costs restored to him, but also a sum of money as just indemnity, according to all the circumstances of the case, payable from the funds of the trial court, so that the innocent person may be compensated for the injuries he has suffered.”⁵⁴

ข้อความดังกล่าวมีนัยว่า

“หากบุคคลใดที่ผู้ต้องสงสัยว่าได้กระทำความผิดอาญา และได้ถูกขังในระหว่างการดำเนินคดี แต่ได้รับการปล่อยตัวในภายหลัง เนื่องจากขาดข้อพิสูจน์ว่าเป็นผู้กระทำความผิดย่อมมีสิทธิได้รับการชดใช้ค่าเสียหายและค่าทดแทน เพื่อความเป็นธรรมที่ได้รับความทุกข์ทรมานในระหว่างที่ถูกขัง จากกองทุนของศาลที่เริ่มกระบวนการพิจารณาคดี”

จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่า มีสาระสำคัญหลักคือรัฐมีภาระผูกพันที่ต้องชดใช้ค่าทดแทนให้แก่บุคคลซึ่งถูกจับ หรือถูกขังโดยไม่เป็นธรรม นั่นเอง

⁵⁴ *Ibit*, p. 381-382.

ในระหว่างปี ค.ศ.1786 และ 1792 ได้มีการอภิปรายในรัฐสภาของประเทศฝรั่งเศส และมีการถกเถียงกันในบรรดานักกฎหมายชาวฝรั่งเศสเกี่ยวกับหลักการชดใช้ค่าทดแทน รวมทั้งยังมีการเรียกร้องให้มีการยอมรับหลักการดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง เช่น ในปี ค.ศ.1788 พระเจ้าหลุยส์ที่ 16 ได้ยื่นข้อเสนอต่อรัฐบาลกลางให้มีการพิจารณาถึงการชดใช้ค่าทดแทนให้แก่ผู้บริสุทธิ์ แต่ก็ต้องหยุดลงเมื่อเกิดการปฏิวัติในประเทศฝรั่งเศส จนกระทั่งถึงปี ค.ศ.1895 ประเทศฝรั่งเศสก็ไม่มีการบัญญัติกฎหมายใดที่เข้ามาแก้ไขปัญหาดังกล่าวอีกเลย

ในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการชดใช้ค่าทดแทนโดยรัฐเป็นครั้งแรก ต่อมาก็ได้มีการออกกฎหมายใหม่ของมณฑลต่างๆ (Cantons) ซึ่งในประเทศสวิตเซอร์แลนด์นั้น ได้มีการยอมรับหลักเกณฑ์ขึ้นมาเป็นครั้งแรก แต่ร่างกฎหมายดังกล่าวของในมณฑลต่างๆ เหล่านั้น ก็ไม่ได้มีรูปแบบที่เหมือนกันซะทีเดียว เนื่องจากบางมณฑลยอมรับเฉพาะในกรณีที่ได้รับการปล่อยตัวตั้งแต่ศาลชั้นต้น แต่ในบางมณฑลยอมรับทั้งสองกรณี

ในประเทศเยอรมัน ประมาณปี ค.ศ.1830 ได้เริ่มมีการกล่าวถึงปัญหาในเรื่องนี้ โดยเริ่มจากงานเขียนของ Heinze ในปี ค.ศ.1865 ที่ได้กล่าวถึงการขังผู้ถูกดำเนินคดีอาญาในระหว่างการดำเนินคดีอาญา ซึ่งได้มีการเขียนไว้ในหนังสือชื่อ “Das Recht der Untersuchungshaft” นอกจากนี้ ยังมี Geyer และ Schwarze รวมทั้งสมาคมของเยอรมันที่สนับสนุนให้มีการปฏิรูปกฎหมายใหม่ให้มีการบัญญัติรับรองกฎหมายในเรื่องนี้ไว้ด้วย โดยครั้งแรกเริ่มจากปี ค.ศ.1876 ซึ่งเรียกร้องให้มีการชดใช้ทดแทนให้แก่ผู้บริสุทธิ์ที่ถูกขังในระหว่างการดำเนินคดีอาญาก่อน หลังจากนั้นในปี ค.ศ.1892 ก็ได้มีการเรียกร้องในกรณีของผู้บริสุทธิ์ที่ถูกลงโทษจำคุกและต่อมาได้มีคำพิพากษาใหม่ให้ปล่อยตัว⁵⁵

แนวความคิดทั้งหลายเหล่านี้เริ่มต้นมาจากมลรัฐต่างๆ เช่น Baden, Worttemberg ที่ได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์ในเรื่องนี้ไว้แล้ว ซึ่งบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญารัฐบาลกลางของเยอรมัน ได้พยายามที่จะรวบรวมหลักเกณฑ์ดังกล่าว จนกระทั่งวันที่ 20 พฤษภาคมของปี ค.ศ. 1898 ก็ได้มีการบัญญัติกฎหมายพิเศษที่กำหนดหลักเกณฑ์ในเรื่องนี้ขึ้นมาเป็นครั้งแรก แต่กฎหมายดังกล่าวนั้นก็ยังคงมีเงื่อนไขและข้อจำกัดในการใช้เป็นอย่างมาก เพราะเป็นกฎหมายที่รองรับเฉพาะกรณีชดใช้ค่าทดแทนให้แก่ผู้บริสุทธิ์ที่ถูกลงโทษจำคุกด้วยความผิดพลาด และจากการพิจารณาคดีใหม่ของศาลที่ได้มีคำพิพากษาว่าผู้นั้นเป็นผู้บริสุทธิ์และให้ปล่อยตัวไปเท่านั้น ซึ่งในกรณีดังกล่าวถือว่าเป็นหลักเกณฑ์ในเรื่องการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่นั้นเอง (Reopening Proceedings) ภายหลังจากนั้น ประเทศเยอรมันก็ได้มีการเพิ่มเติมหลักการต่างๆ ที่เกี่ยวกับการชดใช้

⁵⁵ *Ibit*, p. 384.

ค่าทดแทนให้แก่ผู้บริสุทธิ์ที่ถูกขังในระหว่างการดำเนินคดีอาญาขึ้นมา และได้มีการบัญญัติให้เป็นกฎหมายเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม ค.ศ.1904

นอกจากนี้ยังมีหลายๆ ประเทศในกลุ่มประเทศสแกนดิเนเวีย (Scandinavian) ที่ได้ให้การรับรองหลักการดังกล่าวด้วยเช่นกัน เช่น ประเทศสวีเดน ได้มีการบัญญัติเป็นกฎหมายขึ้นในปี ค.ศ.1886 ประเทศนอร์เวย์ได้มีการบัญญัติเป็นกฎหมายขึ้นในปี ค.ศ.1887 และเดนมาร์กได้มีการบัญญัติเป็นกฎหมายขึ้นในปี ค.ศ.1888 ประเทศออสเตรียก็ได้มีการบัญญัติไว้เป็นกฎหมายเช่นเดียวกันในปี ค.ศ.1892 อีกทั้งกฎหมายดังกล่าวของประเทศออสเตรียก็ยังมีการพัฒนาการที่คล้ายคลึงกับประเทศเยอรมันนี กล่าวคือ การชดใช้ค่าทดแทนให้แก่ผู้บริสุทธิ์ที่ถูกขังในระหว่างการดำเนินคดีอาญานั้น ได้มีการยอมรับหลังจากที่มีการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับการชดใช้ค่าทดแทนให้แก่ผู้บริสุทธิ์ในกรณีที่มีการรื้อฟื้นคดีอาญาไประยะหนึ่งแล้ว ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มประเทศสแกนดิเนเวียที่ทำให้การยอมรับหลักทั้งสองกรณีนี้ในเวลาเดียวกัน⁵⁶

แนวคิดในเรื่องดังกล่าวนี้เกิดขึ้นจากการที่แต่ละประเทศนั้นยอมรับว่าการดำเนินคดีอาญาอาจมีความผิดพลาดเกิดขึ้นได้ ดังนั้นปัญหาที่จะต้องพิจารณาต่อมา คือ เมื่อเกิดความผิดพลาดขึ้นแล้ว รัฐก็ควรที่จะมีหน้าที่ในการแก้ไขและเยียวยาให้แก่ผู้บริสุทธิ์อันเนื่องจากการถูกระงับโดยองค์ของรัฐ ซึ่งหลักในการชดเชยนั้น มีวัตถุประสงค์ในการบรรเทาความเสียหาย และเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้บริสุทธิ์ที่เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา ที่ได้พิจารณาจากบทบัญญัติในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ 8 และข้อ 9 ซึ่งมีข้อความว่า

“ข้อ 9 บุคคลใดจะถูกจับ กักขัง หรือเนรเทศ โดยพลการมิได้”

“ข้อ 8 บุคคลทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาอย่างได้ผลจริงจังกโดยศาลแห่งชาติซึ่งมีอำนาจเนื่องจากการกระทำใดๆ อันละเมิดต่อสิทธิขั้นมูลฐาน ซึ่งตนได้รับจากรัฐธรรมนูญหรือจากกฎหมาย”

รวมทั้งกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ข้อ 9 ที่ได้บัญญัติเกี่ยวกับสิทธิทำนองเดียวกับข้อ 9 ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

“วรรค 1 บุคคลทุกคนมีสิทธิในเสรีภาพและความมั่นคงของตน บุคคลใดจะถูกจับกุมหรือคุมขังโดยพลการมิได้ บุคคลจะถูกทรมานเสรีภาพของตนมิได้ ยกเว้น โดยเหตุและอาศัยกระบวนการตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย

วรรค 2 บุคคลผู้ถูกจับกุมย่อมได้รับการแจ้งถึงเหตุผลในการจับกุม และการแจ้งข้อหาอันเป็นปฏิปักษ์ต่อตน โดยพลันในเวลาที่มีการจับกุม

⁵⁶ *Ibit*, p. 385-386.

วรรค 3 บุคคลใดที่ถูกจับกุม หรือควบคุมตัวในข้อหาทางอาญา ย่อมต้องถูกนำตัวไปศาล หรือเจ้าหน้าที่อื่นผู้มีอำนาจตามกฎหมายโดยพลัน เพื่อที่จะมีการใช้อำนาจทางตุลาการ และได้รับการพิจารณาคดีภายในเวลาอันสมควร หรือมีการปล่อยตัว มิให้ถือเป็นหลักทั่วไปว่าจะต้องคุมขังบุคคลผู้อยู่ระหว่างพิจารณาคดี แต่จะปล่อยตัวชั่วคราวโดยอาจให้มีหลักประกันว่า จะกลับมาปรากฏตัวในการพิจารณาคดี หรือในกรณีจำเป็นตามโอกาส จะกลับมารับการบังคับให้เป็นไปตามคำพิพากษาในระหว่างกระบวนการพิจารณาขึ้นใดก็ได้

วรรค 4 บุคคลใดที่ถูกลิดรอนเสรีภาพในการจับกุม หรือควบคุมตัว ย่อมมีสิทธิร้องเรียนต่อศาล เพื่อให้ศาลพิจารณาโดยไม่ชักช้าได้ถึงความชอบด้วยกฎหมายของการควบคุมตัวผู้นั้นและหากมีการควบคุมตัวโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายก็อาจมีคำสั่งให้ปล่อยตัวได้

วรรค 5 บุคคลใดที่ตกเป็นผู้จับ หรือควบคุมตัวโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ย่อมมีสิทธิเรียกร้องให้ชดเชยค่าสินไหมทดแทน”

จากที่กล่าวมาข้างต้นก็จะเห็นได้ว่า มาตรการเกี่ยวกับการชดเชยค่าสินไหมทดแทนโดยองค์กรของรัฐนั้น ย่อมหมายรวมถึงการชดเชยค่าสินไหมทดแทนให้แก่บุคคลซึ่งถูกคุมขังโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายด้วย

2.3.2 ขอบเขตการชดเชยค่าสินไหมทดแทนโดยรัฐ

ความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการถูกขังนั้นให้ถือเสมือนว่าเป็นความเสียหายที่มีลักษณะเช่นเดียวกับความเสียหายในกฎหมายแพ่งในลักษณะละเมิด ดังนั้นในการคำนวณความเสียหายจึงจำเป็นต้องอาศัยหลักและแนวความคิดจากกฎหมายในลักษณะละเมิด⁵⁷ ซึ่งค่าเสียหายทางละเมิดนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทคือ

1. ค่าเสียหายแบบค่าสินไหมทดแทน (Compensatory Damages)
2. ค่าเสียหายแบบเป็นการลงโทษ (Punitive Damages)

1. ค่าเสียหายแบบค่าสินไหมทดแทน (Compensatory Damages) เป็นค่าเสียหายในลักษณะ “ค่าสินไหมทดแทน” ที่ผู้ละเมิดจะต้องจ่ายชดเชยให้แก่ผู้เสียหายเพื่อเป็นการเยียวยาให้ผู้เสียหายได้กลับคืนสู่ฐานะเดิมก่อนที่จะถูกกระทำละเมิด โดยให้ได้ใกล้เคียงมากที่สุดเท่าที่จะกระทำได้ ไม่ว่าจะเป็นกรณีความเสียหายที่ปรากฏในรูปของตัวเงินค่าใช้จ่าย รายได้ที่ขาดไป หรือความเสียหายที่ไม่เป็นตัวเงิน การกำหนดค่าเสียหายแบบนี้เป็นหลักเกณฑ์ของประเทศที่ใช้ระบบกฎหมาย Civil Law⁵⁸

⁵⁷ Andrew Sanders and Richard Young, *Criminal Justice*, (London: Butter Worth & Co., 1994), p. 394.

⁵⁸ คัมภีร์ แก้วเจริญ. “ค่าเสียหายในคดีละเมิด.” *วารสารกฎหมาย*, 7, 3, น. 28. (2526, กุมภาพันธ์).

ค่าเสียหายในลักษณะนี้เกิดจากแนวความคิดที่ว่า ในเรื่องละเมิดนั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการชดใช้ค่าเสียหายแต่เพียงอย่างเดียว ซึ่งเรียกว่า “Compensatory idea of tort” ความคิดแบบนี้ได้กำหนดให้การลงโทษเป็นหน้าที่ของกฎหมายอาญา ส่วนเรื่องการชดใช้ค่าเสียหายนั้นเป็นหน้าที่โดยเฉพาะของกฎหมายละเมิด ซึ่งแต่เดิมนั้นไม่มีกฎหมายที่เรียกว่าละเมิดหรืออาญาแน่นอนลงไป แต่มีการลงโทษ และชดใช้ค่าเสียหายตามแนวความคิดที่เรียกว่า “Vengeance idea” กล่าวคือ ป้องกันมิให้ผู้เสียหายหรือญาติพี่น้องของเขาทำการอาฆาตพยาบาท อันเป็นการขัดขวางความสงบเรียบร้อย และศีลธรรมอันดีของประชาชน กฎหมายลักษณะนี้จึงเรียกว่า กฎหมายเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อย ต่อมาเมื่อสังคมเจริญขึ้นอิทธิพลของปรัชญา โดยเฉพาะของสำนัก Stoics และของ Aristotle ทำให้คนเริ่มคิดแยกละเมิดออกจากอาญา

กล่าวโดยสรุปคือ ค่าเสียหายแบบค่าสินไหมทดแทนนี้ จะถูกกำหนดให้เป็นการทดแทนความเสียหายในทางวัตถุ แก่ผู้เสียหาย ทั้งนี้เพื่อจะได้กลับคืนสู่ฐานะดั้งเดิมก่อนถูกทำละเมิด

2. ค่าเสียหายแบบเป็นการลงโทษ (Punitive Damages) ค่าเสียหายเพื่อเป็นการลงโทษ อาจถูกกำหนดให้แก่โจทก์ผู้ซึ่งพิสูจน์ได้ว่า เขาได้รับความเสียหายเนื่องจากการจงใจ หรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง เป็นการกำหนดค่าเสียหายซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อลงโทษแก่ผู้กระทำความผิดสำหรับความผิดที่ได้กระทำลงไป⁵⁹

Punitive Damages นี้ถูกนำมาใช้และเป็นที่ยอมรับกันครั้งแรกในคดีระหว่าง Wilkes V. Wood (1763) โดยศาลได้วินิจฉัยว่า “ค่าเสียหายที่กำหนดให้ นั้นไม่เพียงแต่จะต้องเป็นที่พอใจของผู้ได้รับความเสียหายเท่านั้น แต่จะต้องเป็นการลงโทษสำหรับความผิดนั้นเพื่อมิให้กระทำอีกต่อไป”⁶⁰ การที่กำหนดให้ผู้ละเมิดต้องชดใช้ค่าเสียหายแบบเป็นโทษให้แก่ผู้เสียหายโดยเหตุผลที่ว่าเพื่อให้เป็นการตอบแทนความรุนแรงแห่งพฤติการณ์ของการกระทำละเมิด โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะลงโทษผู้ละเมิดซึ่งมีพฤติการณ์จงใจไม่นำพาต่อกฎหมายและสิทธิของบุคคลอื่น การกำหนดค่าเสียหายแบบนี้เป็นหลักการของประเทศที่ใช้ระบบกฎหมาย Common Law โดยเฉพาะ ดังนั้น ค่าเสียหายทางละเมิดของ Common Law จึงกำหนดโดยวัตถุประสงค์ควบคู่กันทั้งให้เป็นค่าสินไหมทดแทนและเพื่อลงโทษผู้ละเมิดด้วย⁶¹

⁵⁹ Kenneth R. Redden, *Punitive Damages*, (VA: The Michie, 1980), p. 23.

⁶⁰ Harry Street, *The Principles of the law of Damages*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1962), p. 29.

⁶¹ คัมภีร์ แก้วเจริญ, *อ่างแล้ว เจริญที่ 58*, น. 29.

อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะสามารถเอาแนวความคิดในการกำหนดค่าชดเชยทางละเมิดมาใช้ แต่แนวความคิดอันเป็นพื้นฐานของการชดเชยค่าทดแทนแตกต่างกันไป กล่าวคือ การทดแทนค่าเสียหายในเรื่องละเมิด ผู้เสียหายมีหน้าที่ในการพิสูจน์ให้ปรากฏว่าได้รับความเสียหายประการใดบ้าง แต่สำหรับกรณีการชดเชยให้แก่ผู้ต้องหา หรือจำเลยผู้บริสุทธิ์มีแนวความคิดในเรื่องของรัฐสวัสดิการเป็นพื้นฐาน และความรับผิดชอบของรัฐต่อภารกิจของรัฐในการอำนวยความสะดวกให้บังเกิดต่อประชาชนพลเมืองของรัฐ ดังนั้น ผู้ต้องเสียหายจากกระบวนการยุติธรรมที่ผิดพลาดดังกล่าว ผู้เสียหายจะได้รับการพิจารณาชดเชยค่าเสียหายโดยอัตโนมัติ และผู้มีอำนาจพิจารณาจะแจ้งรายละเอียดของการพิจารณาค่าทดแทนให้กับผู้เสียหายทราบ โดยไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ว่าได้รับความเสียหายแต่อย่างใด

เนื่องจากในการดำเนินคดีอาญานั้นเป็นการบริหารงานด้านกระบวนการยุติธรรมประการหนึ่งซึ่งหากเกิดความผิดพลาดขึ้น รัฐก็มีหน้าที่ในการชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้น ซึ่งความเสียหายนั้นสามารถจำแนกออกเป็น 2 ประการด้วยกันก็คือ⁶²

1. ความเสียหายที่สามารถคำนวณเป็นเงินได้ (Pecuniary loss)
2. ความเสียหายที่ไม่สามารถคำนวณเป็นเงินได้ (Non-pecuniary loss)

ความเสียหายที่เกิดขึ้นในรูปที่เกี่ยวกับการเงินนี้ อาทิเช่น การขาดรายได้ การที่ต้องสูญเสียอาชีพ เป็นต้น การชดเชยค่าสินไหมทดแทนด้วยการชำระค่าทดแทนโดยรัฐในกรณีนี้ต้องคำนวณความเสียหายที่เกิดขึ้น และประเมินค่าของความเสียหายในสภาวะ และพฤติการณ์ขณะนั้น ให้เป็นตัวเงิน เพื่อชำระแก่บุคคลซึ่งได้รับความเสียหายนั้น ได้แก่

(1) ค่าใช้จ่าย (Expenses) การชดเชยค่าเสียหายสำหรับค่าใช้จ่ายทั้งหมดที่จ่ายไปจริงในกรณีได้รับบาดเจ็บ เช่น ค่าใช้จ่ายในการผ่าตัด ค่าใช้จ่ายสำหรับพยาบาล ค่ายา เป็นต้น

(2) การสูญเสียรายได้ หรือผลกำไรอื่น ๆ (Loss of earnings or other profits) สิทธิที่จะได้รับค่าเสียหายสำหรับรายได้ หรือผลกำไรซึ่งเขาต้องเสียไปเนื่องจากได้รับบาดเจ็บที่เกิดขึ้นระหว่างการพิจารณาคดี

2. ความเสียหายที่ไม่สามารถคำนวณเป็นเงินได้ (Non-pecuniary loss)

ความเสียหายที่เกิดขึ้นที่มีได้อยู่ในรูปที่เกี่ยวกับการเงิน อาทิเช่น การเสื่อมเสียชื่อเสียง เกียรติยศในสังคม การสูญเสียสิทธิเสรีภาพ การสูญเสียความรักความอบอุ่นในครอบครัว และอื่นๆ เป็นต้น การชดเชยค่าสินไหมในกรณีนี้เป็นการชดเชยด้วยวิธีการและมาตรการสงเคราะห์ซึ่งไม่ใช่ตัว

⁶² พรชัย จงสุขศรี, “การดำเนินคดีอาญาผิดพลาดโดยรัฐหรือเจ้าพนักงานของรัฐกับการชดเชยแก่ผู้ต้องหา และจำเลยในคดีอาญา,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), น.140.

เงิน ซึ่งการชดเชยในกรณีนี้จะไม่คำนึงว่าบุคคลดังกล่าวจะได้รับการชดเชยค่าทดแทนที่เป็นตัวเงิน ภายใต้กฎหมายของรัฐหรือไม่ การชดเชยในกรณีนี้อาจจะอยู่ในรูปของการให้คำปรึกษาแนะนำ การให้ความช่วยเหลือในด้านกฎหมาย และการดำเนินคดีกับผู้กระทำผิด การช่วยเหลือในด้านการรักษาพยาบาล การจัดหางานให้ทำ การประกาศหนังสือพิมพ์เพื่อปกป้องชื่อเสียงเกียรติยศที่เสียไป⁶³

2.4 แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับการชดเชยค่าทดแทนเนื่องจากการขังโดยกระบวนการยุติธรรม

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ดีต้องมีประสิทธิภาพในการให้ความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลที่เข้าไปเกี่ยวข้องในกระบวนการในทุกขั้นตอน กฎหมายต้องมีความเป็นธรรม มีความชัดเจนแน่นอน เพื่อดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยความระมัดระวัง เพื่อป้องกันมิให้เกิดความผิดพลาด ประการสำคัญคือต้องนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษให้ได้ โดยจะต้องคุ้มครองผู้บริสุทธิ์ไม่ให้เกิดความเดือดร้อนควบคู่กันไปด้วย อย่างไรก็ตามความผิดพลาดในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอาญายังปรากฏให้เห็นอยู่ ผู้บริสุทธิ์อาจต้องถูกจับกุมซึ่งในทางปฏิบัติเมื่อผู้ต้องหาถูกจับกุม หากประสงค์จะได้รับการปล่อยชั่วคราวก็ต้องมีประกัน ส่วนใหญ่ต้องใช้หลักประกันทำให้ผู้ต้องหาที่ยากจนอาจต้องกู้หนี้ยืมสินเพื่อจะไปให้นายประกัน เพื่อหาหลักประกันมาแลกกับอิสรภาพของตนเอง ในชั้นพนักงานอัยการและศาลก็เช่นกันที่ต้องการควบคุมตัวไว้ก่อน หากจะปล่อยชั่วคราวต้องมีหลักประกัน⁶⁴

โดยหลักแล้วการที่จะเอาตัวผู้ต้องหา และจำเลยไว้ในควบคุมจะต้องมีความจำเป็นอย่างไรอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างใน 3 ประการ คือ

- (1) เมื่อผู้ต้องหา หรือจำเลยจะหลบหนี
- (2) หากปล่อยไปจะไปทำลายพยานหลักฐาน
- (3) หากปล่อยไปจะเป็นอันตรายต่อสังคม

หากมิใช่เหตุใน 3 ประการนี้ก็ไม่มีสิทธิจะควบคุมผู้ต้องหา หรือจำเลยไว้ในอำนาจของรัฐ แต่ในทางปฏิบัติไม่สอดคล้องกับหลักกฎหมายทำให้ผู้ต้องหา และจำเลยโดยเฉพาะผู้ที่ยากไร้ต้องเสียอิสรภาพ ชื่อเสียง ขาดโอกาสในการประกอบอาชีพ และยิ่งถ้าผู้ต้องหา และจำเลยนั้นเป็นผู้บริสุทธิ์ย่อมทำให้เขาได้รับความเดือดร้อนไม่ได้รับความเป็นธรรมที่ควรจะได้รับคุ้มครองในสิทธิเสรีภาพของประชาชน จึงจำเป็นต้องมีมาตรการที่ช่วยเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นดังกล่าว

⁶³ กนกทิพย์ ไสสะอาด, “การคุ้มครองสิทธิผู้ถูกคุมขังโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, 2550), น. 23-27.

⁶⁴ กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, ยุทธศาสตร์การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2544), น. 30.

2.4.1 แนวความคิดการชดใช้ค่าทดแทนเนื่องจากการขังแก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญา

การชดใช้ค่าทดแทนจากการขังแก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเป็นมาตรการเยียวยาความเสียหายแก่ผู้บริสุทธิ์ เมื่อการดำเนินกระบวนการพิจารณามีความผิดพลาด รัฐจึงจำต้องเข้ามาดูแลชดใช้ความเสียหายเหล่านั้น แนวคิดนี้มีพื้นฐานทางความคิดมาจากความรับผิดชอบในทางแพ่งของรัฐต่อเอกชนที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า หากการกระทำเพื่อประโยชน์แห่งสาธารณะ (public Interest) ของรัฐนั้น ได้ไปกระทบกระเทือน หรือทำให้เกิดความเสียหายต่อทรัพย์สินของเอกชนแล้วนั้น เพื่อเป็นการแสดงถึงความรับผิดชอบต่อเอกชน รัฐจำเป็นต้องมีมาตรการตามกฎหมายเพื่อรองรับมาตรการการชดใช้ค่าทดแทนให้แก่เอกชนที่ได้รับ ความเสียหาย ในทางตรงกันข้ามการชดใช้ค่าทดแทนในทางอาญาที่เกี่ยวกับเสรีภาพ หรืออิสรภาพของบุคคล ความเสียหายทางชื่อเสียงเกียรติยศยังไม่ได้รับความสำคัญเท่าใดนัก

ความคิดในเรื่องการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาถือว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างมาก ในต่างประเทศได้มีการให้ความสนใจความคิดเรื่องนี้มีมานานแล้ว เพราะถือว่าเสรีภาพเป็นรากฐานของชีวิตจึงควรที่จะได้รับการคุ้มครองจากรัฐอย่างเป็นธรรม กรณีที่ผู้บริสุทธิ์ต้องถูกดำเนินคดีอาญาและถูกขังอยู่ในระหว่างถูกดำเนินคดี ซึ่งการดำเนินคดีเป็นกระบวนการที่ใช้ระยะเวลาอัน จึงเป็นการกระทบต่อหลักเรื่องการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหา และจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะได้รับการพิจารณาโดยศาลว่าเป็นผู้กระทำความผิด ซึ่งเป็นการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลอย่างชัดเจน จะต้องถือหลักนี้โดยเคร่งครัดไม่ควรมุข โดยไม่จำเป็น เพราะการถูกขังเป็นเวลานานนั้น ย่อมส่งผลทำให้ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาได้รับความทุกข์ทรมาน เนื่องจากการขังผู้ต้องหาที่ยังไม่ได้ฟ้องคดีต่อศาล และการขังจำเลยผู้ถูกฟ้องต่อศาล กรมราชทัณฑ์ได้ควบคุมจำเลยซึ่งอยู่ระหว่างถูกดำเนินคดียังไม่มีการพิพากษาว่าเป็นผู้กระทำความผิดไว้ปะปนไม่แตกต่างกับนักโทษเด็ดขาดที่ศาลพิพากษาลงโทษว่ากระทำความผิดจริงแล้ว ทำให้ตกอยู่ในสภาพที่ไม่ต่างกับนักโทษเด็ดขาดจึงเป็นการขัดต่อหลักสิทธิมนุษยชน เนื่องจากการทำให้ต้องสูญเสียอิสรภาพ และอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เลวร้าย อีกทั้งยังส่งผลให้ได้รับความเสียหายในด้านต่างๆ ทั้งทางจิตใจ และชื่อเสียงเกียรติยศอีกด้วย ซึ่งหากในท้ายที่สุดศาลมีคำพิพากษาว่าผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเป็นผู้บริสุทธิ์ ก็เสมือนกับว่าเขาถูกลงโทษไปแล้ว เพราะกระบวนการเป็นเสมือนการลงโทษไม่ได้คำนึงถึงความเป็นผู้บริสุทธิ์ตั้งแต่เริ่มต้นถึงท้ายที่สุดของกระบวนการ⁶⁵

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ผู้บริสุทธิ์ที่ถูกขังได้รับผลกระทบอย่างร้ายแรงอันเนื่องมาจากกระบวนการดำเนินคดีอาญา จึงสมควรที่ผู้บริสุทธิ์จะต้องได้รับการชดเชยจากรัฐเพราะนอกจากการถูกขังจะทำให้ส่งผลกระทบทางด้านร่างกายแล้ว ในด้านสภาพของจิตใจย่อมได้รับ

⁶⁵ สถาบันกฎหมายอาญา สำนักงานอัยการสูงสุด, *อ่างแล้ว เจริญธรรมที่ 6*, น. 37.

ผลกระทบในด้านลบ อีกทั้งยังได้รับผลกระทบทางชื่อเสียงเกียรติยศ ที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของ ผู้บริสุทธิ์ในระยะยาว

การที่ต้องถูกดำเนินคดีและถูกขังระหว่างการพิจารณาคดียังนำมาซึ่งความเสียหายในเรื่องของรายได้ และชื่อเสียงเกียรติยศของบุคคลนั้นอีกด้วย เนื่องจากทำให้ผู้บริสุทธิ์ได้รับความเสียหายทางชื่อเสียงและเกียรติยศเป็นอย่างมาก อีกทั้งส่งผลให้ต้องหมดโอกาสที่จะประกอบอาชีพได้ตามปกติทั้งในระหว่างถูกขัง และภายหลังที่ถูกปล่อยตัวแล้วก็ตาม และยังทำให้ได้รับความเสียหายทางด้านเศรษฐกิจการเงินในครอบครัว และต้องเสียค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีเพื่อพิสูจน์ถึงความบริสุทธิ์ของตน อีกทั้งการขังเป็นการแยกตัวผู้ถูกดำเนินคดีออกจากสังคมทำให้ถูกสังคมตราหน้าในเบื้องต้นก่อนที่ศาลจะพิพากษาคดี เมื่อได้รับการปล่อยตัวหลังจากที่ศาลพิพากษาแล้วว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ก็ยังคงจะต้องเสียชื่อเสียงเกียรติยศ และอาชีพการงานที่เคยทำส่งผลถึงความไว้วางใจจาก นายจ้างรายอื่นๆ ต่อไปด้วย ดังนั้นจึงทำให้เกิดมาตรการในการเยียวยาแก่ผู้บริสุทธิ์ที่ได้รับความเสียหายจากการถูกดำเนินคดีอาญาที่ต้องได้รับผลกระทบต่อทั้งร่างกายและจิตใจให้ได้รับความเป็นธรรมกลับคืนมาให้ได้มากที่สุด

2.4.2 วัตถุประสงค์การชดเชยค่าทดแทนเนื่องจากการขังแก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญา

ความผิดพลาดที่เกิดขึ้นจากกระบวนการพิจารณาคดีอาญานั้น เป็นผลทำให้ผู้บริสุทธิ์ต้องถูกดำเนินคดีซึ่งเป็นปัญหาของกระบวนการยุติธรรม ดังนั้นเพื่อเป็นการบรรเทาความเสียหายที่เกิดขึ้น จึงต้องมีมาตรการในการชดเชยค่าทดแทนจากการขังแก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเพื่อเป็นประโยชน์ในการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้น อีกทั้งยังเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาคความผิดพลาดเนื่องจากมาตรการดังกล่าวจะเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาที่แท้จริงของความผิดพลาดของกระบวนการยุติธรรม ทำให้รัฐพยายามเร่งหาวิธีการแก้ไขปัญหาก็ก่อให้เกิดความผิดพลาด ในอดีตที่ผ่านมารัฐบาลได้พยายามแก้ไขปัญหาก็เป็นสาเหตุให้เกิดความผิดพลาดของกระบวนการยุติธรรม ดังจะเห็นได้จาก การได้รับความสนใจ และถูกกล่าวถึงมาตั้งแต่รัฐบาลของ นายธานินทร์ กรัยวิเชียร ที่เป็นผู้บริหารราชการแผ่นดิน โดยจะให้พนักงานอัยการได้ควบคุมการสอบสวน นับเป็นครั้งแรกที่ฝ่ายรัฐบาลมองเห็นความสำคัญของกระบวนการดำเนินคดีขึ้นสอบสวนก่อนฟ้องร้องว่าเป็นกระบวนการเดียวที่แบ่งแยกไม่ได้

ในเวลาต่อมา รัฐพยายามแก้ไขปัญหาก็โดยจัดให้มีมาตรการในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหา จำเลย และผู้ต้องโทษในคดีอาญา เพื่อเป็นหลักประกันสิทธิเสรีภาพแก่บุคคลดังกล่าว ซึ่งจะเห็นได้จากวิธีดำเนินการในการคุ้มครองตั้งแต่ในขั้นของการออกหมายจับ ตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้เพิกถอนอำนาจของเจ้าพนักงานแล้วนั้น ซึ่งได้แก่ ตำรวจและพนักงานฝ่ายปกครองไม่ให้มีอำนาจในการออกหมายอีกต่อไป และบัญญัติมาตรการขึ้นใหม่โดยให้อำนาจศาล

เท่านั้นที่มีอำนาจในการออกหมาย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 59 ซึ่งมีข้อความว่า

“มาตรา 59 ศาลจะออกคำสั่งหรือหมายจับ หมายค้น หรือหมายขัง ตามที่ศาลเห็นสมควรหรือโดยมีผู้ร้องขอก็ได้

ในกรณีที่ผู้ร้องขอเป็นพนักงานฝ่าย ปกครองหรือตำรวจ ต้องเป็นพนักงานฝ่ายปกครอง ตั้งแต่ระดับสาม หรือตำรวจซึ่งมียศตั้งแต่ชั้นร้อยตำรวจตรีหรือเทียบเท่าขึ้นไป

ในกรณีจำเป็นเร่งด่วนซึ่งมีเหตุอันควร โดย ผู้ร้องขอไม่อาจไปพบศาลได้ ผู้ร้องขออาจร้องขอต่อศาลทางโทรศัพท์ โทรสาร สื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศประเภทอื่นที่เหมาะสมเพื่อขอให้ศาลออกหมายจับหรือ หมายค้นก็ได้ ในกรณีเช่นว่านี้เมื่อศาลสอบถามจนปรากฏว่ามีเหตุที่จะออกหมายจับหรือหมายค้น ได้ตาม มาตรา 59/1 และมีคำสั่งให้ออกหมายนั้นแล้ว ให้จัดส่งสำเนาหมายเช่นว่านี้ไปยังผู้ร้องขอโดยทางโทรศัพท์ โทรสาร สื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศประเภทอื่น ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในข้อบังคับ ของ ประชานศาลฎีกา

เมื่อได้มีการออกหมายตามวรรคสามแล้ว ให้ศาลดำเนินการให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการขอหมายมาพบศาลเพื่อสาบานตัวโดยไม่ชักช้า โดยจดบันทึกถ้อยคำของบุคคลดังกล่าวและลงลายมือชื่อของศาลผู้ออกหมายไว้ หรือจะใช้เครื่องบันทึกเสียงก็ได้โดยจัดให้มีการถอดเสียง เป็นหนังสือ และลงลายมือชื่อของศาลผู้ออกหมาย บันทึกที่มีการลงลายมือชื่อรับรองดังกล่าวแล้ว ให้เก็บไว้ในสารบบของศาล หากความปรากฏต่อศาลในภายหลังว่าได้มีการออกหมายไปโดยฝ่าฝืนต่อบทบัญญัติแห่งกฎหมาย ศาลอาจมีคำสั่งให้เพิกถอนหรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงหมายเช่นว่านั้นได้ ทั้งนี้ ศาลจะมีคำสั่งให้ผู้ร้องขอจัดการแก้ไขเพื่อเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่บุคคลที่เกี่ยวข้อง ตามที่เห็นสมควรก็ได้”

กรณีที่พนักงานฝ่ายปกครอง หรือตำรวจร้องขอออกหมายจับ หมายค้น หรือหมายขัง นั้น จะต้องเป็นพนักงานฝ่ายปกครองตั้งแต่ระดับ 3 หรือตำรวจยศตั้งแต่ร้อยตำรวจตรี หรือเทียบเท่าขึ้นไป ซึ่งศาลจะออกคำสั่งหรือหมายจับ หมายค้น หรือหมายขัง ตามที่ศาลเห็นสมควร หรือมีผู้ร้องขอนั้น ศาลก็ต้องพิจารณาว่ามีพยานหลักฐานตามสมควรที่ออกหมายดังกล่าวหรือไม่ การกำหนดให้อำนาจแก่ศาลเท่านั้นที่มีอำนาจออกหมาย ก็เพื่อเป็นการเพิ่มหลักประกันคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคล โดยมีหน่วยงานที่เป็นกลางคือ องค์กรศาล ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ต้องพิจารณาคดีโดยตรงมาช่วยกลั่นกรองคดีให้มีความรัดกุมมากขึ้นก่อนที่จะมีการจับกุมผู้ใด นอกจากนี้ได้บัญญัติกำหนดให้ศาลมีอำนาจออกคำสั่งให้ผู้ร้องขอออกหมายจับหรือหมายค้น จัดการแก้ไข เพื่อเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่บุคคลที่เกี่ยวข้อง ถ้าปรากฏว่าการออกหมายจับ หรือหมายค้นตามวิธีการ

ในกรณีจำเป็นเร่งด่วนที่ผู้ร้องขออาจร้องขอทางโทรศัพท์ โทรสาร สื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศประเภทอื่น เป็นไปโดยฝ่าฝืนต่อบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

นอกจากวัตถุประสงค์ในการเร่งหาวิธีแก้ไขปัญหาแล้ว การกำหนดให้มีการชดใช้ค่าทดแทนจากการขังแก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเพื่อเป็นการเยียวยาความเสียหาย ในกรณีที่เกิดความผิดพลาดของกระบวนการยุติธรรม ซึ่งหลักสำคัญคือ การนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษตามกฎหมาย เพื่อให้กฎหมายมีความศักดิ์สิทธิ์ และอาชญากรทั้งหลายเกิดความเกรงกลัวต่อการกระทำผิดกฎหมาย และไม่กลับไปกระทำความผิดซ้ำอีก อย่างไรก็ตามผู้ที่ถูกดำเนินคดีอาญาชอบที่จะได้รับสิทธิต่างๆ และได้รับความคุ้มครองอย่างเท่าเทียมกัน แต่ในความเป็นจริงไม่อาจทำได้เช่นนั้น เพราะมีช่องทางที่นำไปสู่ความไม่เสมอภาคอยู่ ดังจะเห็นได้จากสิทธิในการขอลปล่อยชั่วคราวในแง่ที่ว่าบุคคลที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีย่อมมีโอกาสได้รับการปล่อยชั่วคราวดีกว่าบุคคลที่มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดี⁶⁶ อันอาจเกิดจากดุลพินิจที่เป็นไปตามฐานะทางเศรษฐกิจ และสังคมของผู้ถูกดำเนินคดีอาญา ทำให้เห็นถึงความบกพร่องของประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรม และความไม่เสมอภาคกันในการที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย ซึ่งมีส่วนสำคัญเป็นอย่างมากในการทำให้เกิดความผิดพลาดในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดี ดังนั้นมาตรการของรัฐในการชดใช้ค่าทดแทนดังกล่าวนี้จึงเป็นการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้น หากจะมุ่งแต่จะให้มีการชดใช้ค่าทดแทนให้แก่จำเลยเท่านั้น โดยไม่ให้ความสำคัญกับผู้ต้องหา ก็จะเป็นการทำให้ผู้บริสุทธิ์ที่ถูกขังจากกระบวนการยุติธรรมไม่ได้รับความยุติธรรมตามกฎหมาย

2.5 แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับหลักสิทธิมนุษยชน

การยอมรับในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาวตะวันตก แนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนอาจเป็นสัญชาตญาณอย่างหนึ่งของมนุษย์จึงทำให้ต้องคิดหาหลักประกันความมั่นคง ความปลอดภัยที่ถือว่า เป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน หรือสิทธิที่มีมาตรฐานขั้นต่ำที่มนุษย์เกิดมาพร้อมกับสิทธิในความมีคุณค่าของมนุษย์ มีสิทธิดำเนินชีวิต และดำรงอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดีสมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หรืออีกประการหนึ่งสิทธิของมนุษย์อาจมีมูลเหตุมาจากการที่ผู้ปกครองใช้อำนาจโดยไม่ชอบธรรม หรือไม่เป็นธรรมอย่างรุนแรงต่อผู้ใต้ปกครอง ทำให้มีการต่อสู้ต่อต้าน และเกิดแนวคิดที่จะจำกัดการใช้อำนาจของผู้ปกครอง หรือผู้ใช้อำนาจรัฐ

เป็นที่เชื่อกันว่าถ้าสังคมภายในประเทศของแต่ละประเทศ หรือระหว่างประเทศในสังคมโลกมีการเคารพยอมรับ และปฏิบัติตามหลักสิทธิมนุษยชน สังคมของประเทศนั้นก็จะมีความสุข ดังนั้นการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนจึงมีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองสังคม คือ การกำหนด

⁶⁶ คณิต ณ นคร, *อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 17*, น. 271.

หลักการของสิทธิมนุษยชนโดยมีเจตจำนงให้สังคมเกิดความสงบสุข และมีสันติภาพ เพื่อคุ้มครองบุคคลแต่ละคน หรือปัจเจกชน คือ เมื่อมีการรับรองการคุ้มครองให้บุคคลแต่ละคนใช้สิทธิเสรีภาพปฏิบัติหน้าที่ตามหลักการของสิทธิมนุษยชน เมื่อแต่ละคนรวมกันเป็นสถาบันครอบครัว ชุมชน ประเทศ เป็นสังคมก็ย่อมทำให้สังคมสงบสุขด้วย และเพื่อคุ้มครองสังคมกับปัจเจกชนร่วมกัน จึงเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าปัจเจกชนกับสังคมเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออกจึงต้องให้ความคุ้มครองทั้งสองอย่างไปพร้อมกัน ซึ่งหากให้ความสำคัญในการคุ้มครองอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็อาจส่งผลให้การคุ้มครองไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควรได้

กระบวนการยุติธรรมที่ดีนั้นจำเป็นต้องมีการกำหนดมาตรการที่ให้ความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลที่เข้าไปเกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมในทุกขั้นตอน คำว่า “บุคคล” ในที่นี้หมายความรวมถึง ผู้ต้องหา จำเลย และผู้ต้องโทษในคดีอาญาด้วย ซึ่งบุคคลเหล่านี้ถือเป็นกลุ่มบุคคลหนึ่งที่จะละเลยเสียมิได้ บุคคลเหล่านี้มีสิทธิที่จะต้องได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมถูกต้อง และเป็นธรรมตามกฎหมาย

2.5.1 ปณิญาสาเกล้าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ.1948

องค์การสหประชาชาติเป็นองค์กรระหว่างประเทศที่ให้แต่ละชาติรับรองคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ซึ่งสหประชาชาติได้จัดทำเอกสารที่เรียกว่า ปณิญาสาเกล้าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ.1948 (Universal Declaration of Human Right 1948) โดยบัญญัติหลักการอย่างกว้างๆ ในเรื่องต่างๆ ที่ครอบคลุมถึงสิทธิมนุษยชนในหลายแง่มุม ปณิญาสาเกล้าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ 8 ข้อ 10 และข้อ 11 รับรองสิทธิของบุคคลที่ถูกดำเนินคดีอาญา⁶⁷ เพื่อให้ได้รับการปฏิบัติที่เป็นธรรมในระหว่างการดำเนินคดีอาญา มีหลักการดังนี้

1. สิทธิได้รับคำทบทวนกรณีมีการละเมิดขั้นมูลฐาน

ยอมรับให้มีการเยียวยาบุคคลที่ถูกละเมิดสิทธิขั้นมูลฐาน ที่ว่า “บุคคลมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาอย่างได้ผลโดยศาลแห่งชาติ ซึ่งมีอำนาจเนื่องจากการกระทำใดๆ อันละเมิดสิทธิขั้นมูลฐาน ซึ่งตนได้รับจากรัฐธรรมนูญ หรือจากกฎหมาย” (ข้อ 8)⁶⁸

2. สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาจากศาลที่เป็นอิสระและเป็นกลาง

รองรับสิทธินี้โดยจะต้องมีการพิจารณาคดีโดยศาลที่เป็นอิสระอย่างเป็นทางการ และเป็นปราศจากอคติ (ข้อ 10)⁶⁹

⁶⁷ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล และคณะผู้วิจัย, รายงานการวิจัยเรื่องกฎหมายด้านการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในกระบวนการยุติธรรมที่ไม่สอดคล้องกับหลักสิทธิขั้นพื้นฐานและพันธกรณีระหว่างประเทศรวมทั้งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, (กรุงเทพมหานคร: กรมคุ้มครองสิทธิ กระทรวงยุติธรรม, 2547), น. 9-10.

⁶⁸ Article 8. Universal Declaration of Human Right 1948

3. ข้อสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์

โดยหลักการต้องถือว่า ผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญาเป็นผู้บริสุทธิ์ จนกว่าจะมีการพิสูจน์ว่า ผู้นั้นกระทำความผิดตามกฎหมาย ดังนั้นการปฏิบัติต่อผู้ถูกกล่าวหาต้องมีขอบเขตจำกัด รัฐจะดำเนินการที่กระทบสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาต้องดำเนินการให้กระทบน้อยที่สุด และต้องดำเนินการโดยองค์การของรัฐที่มีการตรวจสอบถ่วงดุลด้วย (ข้อ 11(1))⁷⁰

4. หลักประกันในการดำเนินคดีอาญา

รับรองสิทธิว่า ผู้ดำเนินคดีอาญาจะได้รับหลักประกันทั้งหมดที่จำเป็นในการต่อสู้คดีอาญา (ข้อ 11(1) ตอนท้าย)⁷¹

5. หลักความชอบด้วยกฎหมายในกฎหมายอาญา

เป็นการรองรับหลักที่ว่า ไม่มีความผิด ไม่มีโทษ โดยไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้ กล่าวคือ การที่รัฐจะกำหนดให้การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นความผิด รัฐต้องกำหนดไว้อย่างชัดเจน บทกำหนดความผิดที่ต้องตีความอย่างเคร่งครัด จะตีความโดยขยายความไม่ได้ (ข้อ 11(2))⁷²

2.5.2 กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ.1966

ในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมือง และสิทธิทางการเมือง ค.ศ.1966 (UN International Covenant on Civil and Political Rights 1966) มีการบัญญัติข้อความต่างๆ ที่เกี่ยวกับสิทธิพลเมือง และสิทธิทางการเมืองไว้รวม 53 ข้อ มาตรการที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพในกระบวนการยุติธรรมปรากฏอยู่ในภาค 3 โดยได้บัญญัติรับรองสิทธิของบุคคลที่ถูกดำเนินคดีอาญาในข้อ 14⁷³ มีสาระสำคัญดังนี้

(1) ศาลที่พิจารณาคดีต้องเป็นอิสระและเป็นกลาง

รับรองหลักความเสมอภาคในการพิจารณาคดีของศาลและตุลาการ โดยจะต้องได้รับการพิจารณาจากศาลที่มีความเป็นอิสระ และเป็นกลาง ก็จะต้องได้รับการพิจารณาอย่างเป็นธรรม การพิจารณาจึงต้องทำโดยเปิดเผย สาธารณชนมีความชอบธรรมที่จะเข้ารับฟังการพิจารณา หรือติดตามการพิจารณาจากสื่อสารมวลชนได้

อย่างไรก็ตาม มีกรณีที่ยอมรับการไม่เปิดเผยทั้งหมดหรือแต่บางส่วน กล่าวคือ กรณีเมื่อมีเหตุผลทางศีลธรรม ความสงบเรียบร้อยหรือความมั่นคงของชาติในสังคมประชาธิปไตย กรณีเมื่อ

⁶⁹ Article 10. Universal Declaration of Human Right 1948

⁷⁰ Article 11(1) Universal Declaration of Human Right 1948

⁷¹ Article 11(1) Universal Declaration of Human Right 1948

⁷² Article 11(2) Universal Declaration of Human Right 1948

⁷³ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล และคณะผู้วิจัย, *อ่างแล้ว เจริญธรรมที่ 67*, น. 13-15.

มีเหตุผลด้านความเป็นอยู่ส่วนตัวของกลุ่ม หรือกรณีเมื่อมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ศาลเห็นว่ามีพฤติการณ์พิเศษซึ่งการเป็นข่าวอาจกระทบความยุติธรรม แต่ทั้งนี้การมีคำพิพากษาต้องทำโดยเปิดเผย เว้นแต่มีความจำเป็นเพื่อประโยชน์ของเด็กและเยาวชน หรือเป็นคดีเกี่ยวกับทรัพย์สินของคู่สมรส หรือการเป็นผู้ปกครองเด็ก (ข้อ 14 วรรค 1)⁷⁴

(2) ข้อสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์

รับรองหลัก Presumption of Innocence มีสาระสำคัญว่า ผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญา ย่อมได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ จนกว่าจะมีการพิสูจน์ว่าผู้นั้นกระทำความผิดตามกฎหมาย (ข้อ 14 วรรค 2)⁷⁵

(3) หลักประกันในการดำเนินคดีอาญา

บุคคลที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดย่อมมีสิทธิได้รับหลักประกันขั้นต่ำในการพิจารณาคดีในเรื่องต่างๆ ดังนี้

(3.1) สิทธิที่จะทราบข้อหา โดยได้รับแจ้งสภาพและข้อหาแห่งความผิดที่ถูกกล่าวหาโดยพลัน และโดยละเอียดในภาษาที่เข้าใจได้ (ข้อ 14 วรรค 3(ก))⁷⁶

(3.2) สิทธิในการต่อสู้คดีได้อย่างเสมอภาค คือ ได้รับเวลาและความสะดวกเพียงพอแก่การเตรียมการสู้คดี กับสามารถติดต่อทนายความได้ตามประสงค์ (ข้อ 14 วรรค 3(ข))⁷⁷ (3.3) สิทธิในการได้รับการดำเนินคดีอย่างรวดเร็ว คือ มีสิทธิได้รับการพิจารณาคดีโดยปราศจากความล่าช้าอย่างไม่เป็นธรรม (ข้อ 14 วรรค 3(ค))⁷⁸

(3.4) สิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือด้านทนายความ และหากไม่สามารถจัดหาทนายความได้ รัฐต้องจัดหาให้โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย (ข้อ 14 วรรค 3(ง))⁷⁹

(3.5) สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาต่อหน้าและซักถามพยาน ซึ่งเป็นประจักษ์ต่อตน และมีสิทธินำพยานฝ่ายตนเพื่อซักถามในศาลได้ (ข้อ 14 วรรค 3 (ง) (จ))⁸⁰

(3.6) สิทธิที่จะได้รับการช่วยเหลือด้านล่าม หากไม่อาจเข้าใจหรือพูดภาษาที่ใช้ในศาลได้ก็มีสิทธิได้รับความช่วยเหลือด้านล่ามโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย (ข้อ 14 วรรค 3 (ฉ))⁸¹

⁷⁴ Article 14.1 UN International Covenant on Civil and Political Rights 1966

⁷⁵ Article 14.2 UN International Covenant on Civil and Political Rights 1966

⁷⁶ Article 14.3(a) UN International Covenant on Civil and Political Rights 1966

⁷⁷ Article 14.3(b) UN International Covenant on Civil and Political Rights 1966

⁷⁸ Article 14.3(c) UN International Covenant on Civil and Political Rights 1966

⁷⁹ Article 14.3(d) UN International Covenant on Civil and Political Rights 1966

⁸⁰ Article 14.3(d)(e) UN International Covenant on Civil and Political Rights 1966

⁸¹ Article 14.3(f) UN International Covenant on Civil and Political Rights 1966

(3.7) สิทธิที่จะให้การหรือไม่ก็ได้ และไม่ถูกบังคับให้ ให้การที่เป็นปฏิกิริยาต่อตนเอง (ข้อ 14 วรรค 3(ช))⁸²

(4) การดำเนินคดีผู้กระทำความผิดที่เป็นเด็กหรือเยาวชน วิธีพิจารณาความอาญาต้องดำเนินการภายใต้เงื่อนไขที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงอายุของผู้กระทำความผิด และต้องเป็นไปเพื่อแก้ไขความประพฤติของเด็กและเยาวชนนั้น (ข้อ 14 วรรค 4)⁸³

(5) สิทธิที่จะอุทธรณ์ต่อศาลสูง บุคคลที่ถูกพิพากษาลงโทษมีสิทธิอุทธรณ์การลงโทษและอุทธรณ์คำพิพากษาต่อศาลสูงได้ เพื่อรับการพิจารณาคดีอีกครั้งตามกฎหมาย (ข้อ 14 วรรค 5)⁸⁴

(6) สิทธิได้รับค่าทดแทนกรณีมีคำพิพากษาผิดพลาด บุคคลที่ถูกลงโทษตามคำพิพากษาถึงที่สุด และต่อมาได้มีการพิพากษากลับคำพิพากษาเดิมนั้นเนื่องจากปรากฏข้อเท็จจริงใหม่ มีสิทธิได้รับการชดเชยตามกฎหมาย เว้นแต่การไม่เปิดเผยข้อเท็จจริงนั้นเป็นความผิดของตนเองทั้งหมดหรือบางส่วน (ข้อ 14 วรรค 6)⁸⁵

(7) สิทธิที่จะไม่ถูกดำเนินคดีซ้ำ ผู้ที่ถูกดำเนินคดีจนมีคำพิพากษาถึงที่สุดแล้ว ไม่ว่าจะ มีผลลงโทษหรือปล่อยตัว จะไม่ถูกพิจารณาหรือลงโทษในการกระทำผิดในข้อเท็จจริงที่ได้รับการพิจารณาแล้วอีก (ข้อ 14 วรรค 7)⁸⁶

2.6 ความจำเป็นในการนำมาใช้และผลกระทบที่เกิดขึ้นกับผู้ถูกดำเนินคดีอาญา

ในการพัฒนาประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมเพื่อให้มีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะค้นหาตัวผู้กระทำความผิดและนำตัวผู้นั้นมาลงโทษตามกฎหมาย ซึ่งการดำเนินการตามขั้นตอนแห่งกระบวนการยุติธรรมเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จในการค้นหาและนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษนั้นมีความจำเป็นที่จะต้องใช้มาตรการบังคับทางอาญาหลายประการ การขังก็เป็นมาตรการทางอาญาที่สำคัญมาตรการหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมให้การดำเนินการตามขั้นตอนแห่งกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ แต่ในขณะที่เดียวกันมาตรการบังคับโดยการขังก็มีผลกระทบในทางลบต่อสิทธิเสรีภาพของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเป็นอย่างมากเช่นกัน บ่อยครั้งที่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่เป็นผู้บริสุทธิ์ต้องตกอยู่ภายใต้มาตรการบังคับดังกล่าวนี้ จึงทำให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงแก่ผู้บริสุทธิ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านเสรีภาพที่ต้องสูญเสียไป เพราะถูกขังเพื่อเข้า

⁸² Article 14.3(g) UN International Covenant on Civil and Political Rights 1966

⁸³ Article 14.4 UN International Covenant on Civil and Political Rights 1966

⁸⁴ Article 14.5 UN International Covenant on Civil and Political Rights 1966

⁸⁵ Article 14.6 UN International Covenant on Civil and Political Rights 1966

⁸⁶ Article 14.7 UN International Covenant on Civil and Political Rights 1966

รับการพิสูจน์ความผิดตามขั้นตอนแห่งกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ซึ่งความเสียหายที่เกิดขึ้นกับจำเลยและผู้ต้องหาผู้บริสุทธิ์มิได้มีเฉพาะทางด้านเสรีภาพเท่านั้น แต่ยังรวมถึงทางด้านจิตใจ ชื่อเสียงทางสังคม และเศรษฐกิจการเงินในครอบครัวด้วย รัฐเองในฐานะที่เป็นผู้อำนวยให้เกิดความยุติธรรมย่อมมีหน้าที่ในการเยียวยาให้แก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาซึ่งเป็นผู้บริสุทธิ์ที่ได้รับผลกระทบจากกระบวนการยุติธรรม

2.6.1 ความจำเป็นในการนำมาใช้

ในหลายประเทศได้มีพื้นฐานทางด้านความคิดในเรื่องการคุ้มครองเสรีภาพของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่ถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญและมีส่วนผลักดันให้เกิดการยอมรับแนวความคิดในเรื่องดังกล่าวขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมในลักษณะที่เป็นบทบัญญัติของกฎหมายอย่างชัดเจนซึ่งแตกต่างจากประเทศไทยที่แม้กระทั่งตัวกระบวนการยุติธรรมเอง ยังมีความบกพร่องตั้งแต่ในชั้นเริ่มต้น เพราะขาดการตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจสอบสวนคดี ซึ่งผิดทั้งหลักการบริหารงานยุติธรรมและหลักปรัชญา

นอกจากนี้ยังต้องประสบกับปัญหาความไม่ชัดเจนของบทบัญญัติที่เกี่ยวกับความจำเป็นในการเอาตัวผู้ถูกดำเนินคดีอาญามาไว้ในอำนาจรัฐ ซึ่งได้แก่ บทบัญญัติในเรื่องการขัง และการปล่อยชั่วคราวอีกด้านหนึ่งด้วย แต่กระนั้นก็ตามแนวความคิดในเรื่องการชดเชยค่าทดแทนดังกล่าวในอดีตที่ผ่านมาดูเหมือนจะอยู่นอกเหนือความคิดของรัฐที่จะจัดให้มีขึ้นรวมทั้งยังไม่มีบทบัญญัติ หรือมาตรการอื่นใดที่มารองรับ หรือให้การเยียวยาแก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่ได้รับเคราะห์กรรม และความเสียหายเหล่านั้นเลย ซึ่งเป็นเรื่องที่เหมาะสมจะให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก เนื่องจากการนำตัวผู้ถูกดำเนินคดีอาญามาไว้ในอำนาจของรัฐนั้น มีผลกระทบต่างๆ เกิดขึ้นกับผู้บริสุทธิ์ที่ถูกดำเนินคดีอาญาเป็นอย่างมาก

2.6.2 ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับผู้ถูกดำเนินคดีอาญา

แม้ว่าการขังผู้ถูกดำเนินคดีอาญาก่อนศาลพิพากษาเป็นมาตรการบังคับที่รัฐมีความจำเป็นที่จะต้องนำมาใช้เพื่อให้กระบวนการยุติธรรมสามารถดำเนินการต่อไปได้ แต่การขังนั้นจะต้องขังโดยพิจารณาถึงวัตถุประสงค์ หรือจุดมุ่งหมายตามที่ได้อ้างมาข้างต้น แต่หากพิจารณาในด้านผู้ถูกดำเนินคดีอาญา จะพบว่า ได้รับผลกระทบทางลบหลายประการทีเดียว

2.6.3 ผลกระทบต่อแนวความคิดในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคล

ในกรณีที่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาซึ่งเป็นผู้บริสุทธิ์ต้องถูกขังอยู่ในระหว่างถูกดำเนินคดีอาญานานเกินไปนั้น ย่อมเป็นการกระทบกระเทือนต่อหลักเรื่องการสันนิษฐานว่า ผู้ถูกกล่าวหา หรือผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีการพิสูจน์ในศาล ซึ่งเป็นแนวความคิดในการคุ้มครองสิทธิ และเสรีภาพส่วนบุคคลอย่างเห็นได้ชัดเจน ทั้งนี้เพราะการถูกขังด้วยระยะเวลาที่

ยาวนานเกินไปนั้นย่อมทำให้ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาได้รับความทุกข์ทรมานพร้อมไปกับการสูญเสียอิสรภาพ รวมทั้งต้องตกอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เลวร้าย และอาจได้รับการถ่ายทอดพฤติกรรมต่างๆ ที่ไม่ดีจากสภาพแวดล้อมเหล่านั้นได้

ลักษณะและสภาพการณ์ดังกล่าวนี้เอง ที่หากจะกล่าวว่มาตรการขังก่อนศาลมีคำพิพากษาเป็นการไม่คำนึงถึงความเป็นผู้บริสุทธิ์ของผู้ถูกดำเนินคดีเหล่านั้น ก็คงไม่ผิดเพี้ยนไปเท่าใดนัก และคงจะหาข้ออ้างมาปฏิเสธได้น้อยเต็มที โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะเห็นได้จากในกรณีศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าผู้ถูกดำเนินคดีอาญานั้นเป็นผู้กระทำความผิด ซึ่งกฎหมายกำหนดให้นับจำนวนวันที่ถูกขังอยู่นั้น ไปหักออกจากโทษที่ผู้นั้นจะต้องได้รับตามคำพิพากษาก็พอจะอนุมานต่อไปอีกได้ว่าการขังผู้ถูกดำเนินคดีอาญา ก่อนศาลมีคำพิพากษานั้นมีแนวความคิดในการลงโทษแฝงอยู่ด้วย และในกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาว่าผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเป็นผู้บริสุทธิ์นั้นก็คงจะไม่ก่อให้เกิดความแตกต่างในประการใดขึ้นมาเลยระหว่างความเป็นผู้บริสุทธิ์นั้นกับการเป็นผู้กระทำความผิดที่ถือได้ว่าถูกลงโทษโดยกระบวนการยุติธรรมไปแล้วนั่นเอง⁸⁷

2.6.4 ผลกระทบต่อความสามารถในการต่อสู้คดี

การที่รัฐขังผู้ถูกดำเนินคดีอาญาไว้เพื่อประโยชน์ในการดำเนินกระบวนการพิจารณาของรัฐเองนั้น ถ้าหากพิจารณาในด้าน โอกาสของการต่อสู้คดีของผู้ถูกดำเนินคดีอาญา จะพบว่าในด้านการเตรียม หรือการติดต่อค้นหาพยานหลักฐานเพื่อมาต่อสู้คดี หรือมาพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนนั้น จะเป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก หรืออาจจะกระทำไม่ได้เลย เนื่องจากการที่บุคคลภายนอกต้องการจะติดต่อสื่อสารกับผู้ที่ถูกขังนั้น กระทำได้ยากจะต้องผ่านกระบวนการหลายขั้นตอน จึงเป็นการติดต่อสื่อสารที่ไม่มีความสะดวกเป็นอย่างมาก ยิ่งไปกว่านั้นอาจจะทำให้โอกาสที่จะมีทนายความ หรือผู้เชี่ยวชาญทางด้านกฎหมายคอยช่วยเหลือแนะนำในทางคดีนั้นลดน้อยลงด้วย โดยเฉพาะในกรณีที่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญานั้นเป็นผู้ยากจน⁸⁸ เพราะหากมิได้ถูกขัง ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่มีฐานะยากจนก็อาจจะไปหาญาติหรือเพื่อนมาเพื่อว่าจ้างทนายความให้มาสู้คดีให้ตนได้ แต่เมื่อถูกขังแล้ว ก็ไม่อาจจะที่จะไปขอกู้ยืมเงินมาเพื่อว่าจ้างทนายความให้แก่ต่างให้กับตนได้ หรือหากทำได้ก็จำต้องให้ญาติไปกู้ยืมเงิน ซึ่งการกู้ยืมเงินนั้น จำต้องอาศัยลักษณะเฉพาะตัว กล่าวคือ คนอื่นอาจจะไม่ให้ญาติของผู้ถูกขังกู้ยืมเงิน เพราะอาจจะไม่เชื่อใจว่าจะได้รับเงินคืน ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นการยากมากที่ผู้ถูกขังที่มีฐานะยากจนจะสามารถสู้คดีแก่ต่างให้กับตน

⁸⁷ สถาบันกฎหมายอาญา สำนักงานอัยการสูงสุด, *อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 6*, น. 37.

⁸⁸ มาลี ทองภูสวรรค์, “การคุมขังและกักขังผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญา,”

(วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), น. 188.

ส่วนในเรื่องทางด้านสภาพจิตใจของผู้ถูกดำเนินคดีอาญานั้น ก็ย่อมจะได้รับผลกระทบในเชิงลบที่ไม่แตกต่างกันไปเลย เพราะในขณะที่ถูกขังอยู่นั้น ด้วยสภาพแวดล้อมของสถานที่ขัง และสภาพแวดล้อมจากบุคคลที่ถูกขังร่วมกันนั้น ย่อมส่งผลกระทบต่อความรู้สึกของผู้ถูกขังเป็นอย่างมาก เนื่องจากผู้บริสุทธิ์ที่ต้องถูกขังนั้น อาจจะมีความรู้สึกผิดหวัง และหมดความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรม รู้สึกหดหู่ใจ ซึ่งอาจทำให้หมดกำลังใจ หรือเกิดความท้อแท้ที่จะขวนขวายหาพยานหลักฐาน หรือหาผู้ทนายต่างๆ เพื่อการต่อสู้คดี

2.6.5 ผลกระทบต่อชื่อเสียงและเศรษฐกิจ

การขังก่อนศาลมีคำพิพากษาเป็นการแยกตัวผู้ถูกดำเนินคดีอาญาออกไปจากสังคม จึงย่อมจะถูกสังคมตราหน้าไว้ในเบื้องต้นเสียก่อนแล้วว่าเป็นผู้กระทำความผิดจริง ซึ่งทำให้ได้รับความเสียหายทางด้านชื่อเสียง อีกทั้งยังได้รับความอับอาย และยังคงสูญเสียความเชื่อถือในสังคมอีกด้วย ซึ่งเป็นการยากในการที่จะกลับเข้าสู่สังคมได้อีกครั้ง เนื่องจากการถูกขังนั้น สังคมย่อมเกิดความรังเกียจไม่ไว้วางใจว่าผู้ผู้นั้นจะกลับมาอยู่ร่วมสังคมได้อย่างปกติ

ในขณะที่เดียวกันเมื่อผู้ถูกดำเนินคดีอาญาไม่ได้รับอิสรภาพในช่วงระยะเวลาที่ถูกขังอยู่นั้น เขาก็ย่อมที่จะหมดโอกาสในการประกอบอาชีพได้ตามปกติต่อไป ซึ่งทำให้เขาได้รับความเสียหายทางด้านเศรษฐกิจการเงินในครอบครัว เนื่องจากการขาดรายได้จากการประกอบอาชีพไปในระหว่างนั้นอีกด้วย และแม้ว่าภายหลังผู้ถูกดำเนินคดีอาญานั้นจะได้รับการปล่อยตัวในฐานะที่ได้รับการพิสูจน์ความจริงจากศาลแล้วว่าเขาเป็นผู้บริสุทธิ์ แต่เขาก็ยังคงสูญเสียอาชีพการงานที่เคยทำอยู่ เนื่องจากงานบางอย่างนายจ้างไม่สามารถรอนจนกระทั่งผู้ถูกขังปล่อยตัวออกมาได้ เนื่องจากกระบวนการดำเนินคดีอาญานั้น ใช้ระยะเวลาในการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนนายจ้างจึงต้องเลิกจ้างผู้ถูกขังไปโดยปริยายเพราะงานบางอย่างไม่สามารถรอได้ แม้ต่อมาจะถูกปล่อยตัวจากการขังแล้ว ก็ไม่สามารถกลับไปทำงานที่เดิมได้ เนื่องจากนายจ้างเดิมได้รับบุคคลอื่นเข้ามาทำงานในตำแหน่งนั้นแทนเข้าเสียแล้ว และยังคงสูญเสียความเชื่อถือ ความไว้วางใจจากนายจ้างรายอื่นๆ ที่จะรับเข้าทำงานต่อไปอีกด้วย แม้กระทั่งหน่วยงานราชการบางแห่งยังตั้งข้อจำกัดไม่รับบุคคลที่เคยถูกขังมาก่อนเข้าทำงานอีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากข้อหาที่ถูกขังนั้น เป็นข้อหาที่เกี่ยวกับเงิน แม้ภายหลังศาลจะมีคำพิพากษาว่าบุคคลนั้นเป็นผู้บริสุทธิ์แล้วก็ตาม แต่ผู้นั้นก็จะขาดความน่าเชื่อถือในเรื่องความสุจริตจากนายจ้างอยู่ดี

บทที่ 3

การเยียวยาแก่ผู้ต้องหาและจำเลยเนื่องจากการขังโดยกระบวนการยุติธรรม ตามกฎหมายต่างประเทศ

การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคล รัฐจำเป็นต้องเข้ามามีบทบาทโดยการบัญญัติกฎหมายมาจำกัดสิทธิเสรีภาพเพื่อคุ้มครองบุคคล คุ้มครองสังคม และเพื่อใช้สำหรับกลุ่มคนบางกลุ่ม คือ บุคคลผู้กระทำความผิดอาญา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดระเบียบให้สังคมมีความสงบเรียบร้อย เมื่อบุคคลใดกระทำความผิดอาญาก็ต้องได้รับการลงโทษตามกฎหมาย การจะลงโทษผู้กระทำความผิดนั้น เป็นเรื่องที่กระทำต่อตัวผู้กระทำความผิดโดยตรง โทษที่จะลงต้องเป็นโทษตามที่กฎหมายได้บัญญัติไว้ การลงโทษเป็นกฎเกณฑ์ที่ใช้กับผู้กระทำความผิดโดยมีแนวคิดที่แตกต่างกันออกไป แต่จะต้องเป็นไปด้วยความเสมอภาค กล่าวคือ หากบุคคลใดได้รับการกระทำผิดฐานในฐานใดฐานหนึ่งก็ต้องได้รับโทษในอัตราเดียวกันกับบุคคลอื่นที่กระทำความผิดในฐานนั้นๆ เหมือนกัน โดยไม่นำเรื่องความแตกต่างทางฐานะ หรือสภาพแวดล้อมใดๆ มาเป็นเกณฑ์ เพียงแต่โทษที่จะได้รับนั้นอาจจะไม่เท่ากัน ซึ่งขึ้นอยู่กับพฤติกรรมแห่งการกระทำความผิดที่ศาลนำมาประกอบเป็นดุลพินิจในการลงโทษ ดังนั้นกระบวนการยุติธรรมจึงเป็นกลไกที่สำคัญในการนำเอากฎหมายไปบังคับใช้เพื่อให้สามารถบังคับใช้ได้อย่างเสมอภาคและเป็นธรรม หากกระบวนการยุติธรรมขาดประสิทธิภาพ หรือบังคับใช้กฎหมายอย่างเลือกปฏิบัติ หรือละเมิดสิทธิของบุคคลก็จะทำให้ประชาชนขาดความเชื่อมั่นและขาดความศรัทธาต่อกฎหมาย

ความยุติธรรมถือเป็นพื้นฐานทางศีลธรรมของสังคม แต่ความยุติธรรมตามกฎหมายกับความยุติธรรมที่แท้จริงอาจจะไม่ตรงกัน โดยเฉพาะการพิจารณาพิพากษาคดีในศาลยุติธรรม แม้จะถือว่าวิธีการดำเนินกระบวนการพิจารณาต่างๆ เป็นไปด้วยความรอบคอบ และมีความยุติธรรมแล้วก็ตาม แต่ก็ยังปรากฏว่ายังคงมีคดีที่จำเลย หรือผู้ต้องหาที่เป็นผู้บริสุทธิ์ถูกดำเนินคดีอาญา แม้ว่าโดยหลักการของการดำเนินคดีโดยรัฐนั้นจะมีวัตถุประสงค์เพื่อนำผู้กระทำความผิดที่แท้จริงมาลงโทษ เพราะผู้ถูกกล่าวหาข่มขู่ได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ แต่กระบวนการยุติธรรมในระบบกฎหมายย่อมเกิดความผิดพลาดได้เสมอ กล่าวคือ นอกจากกระบวนการยุติธรรมจะไม่สามารถนำผู้กระทำความผิดที่แท้จริงมาลงโทษตามกฎหมายได้แล้ว ยังอาจทำให้ผู้บริสุทธิ์ต้อง

ได้รับความเดือดร้อนในด้านสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล ชีวิตครอบครัวและสังคม รวมถึงชื่อเสียงเกียรติยศอีกด้วย รัฐจึงต้องพึงระวังเสมอว่าจะต้องดำเนินการด้วยความระมัดระวัง จะละเลยความเป็นธรรมที่บุคคลควรจะได้รับไม่ได้เลย

การดำเนินกระบวนการพิจารณาทางอาญาจึงต้องมีความระมัดระวังมิให้เกิดความผิดพลาดในการแยกแยะระหว่างผู้กระทำความผิดกับผู้บริสุทธิ์ ดังนั้นกระบวนการยุติธรรมของรัฐจะต้องคุ้มครองสังคมโดยการเอาตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษให้ได้ ขณะเดียวกันก็ต้องคุ้มครองผู้บริสุทธิ์ไม่ให้ได้รับความเดือดร้อนไปพร้อมๆ กันด้วย อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีการสร้างกลไกในการกั้นกรองไว้มากมายเพียงใดก็ไม่มีกระบวนการยุติธรรมของประเทศใดในโลกที่สามารถดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามกฎหมายได้อย่างถูกต้องครบถ้วน หรือไม่ให้มีความผิดพลาดใดๆ เกิดขึ้น จึงมักปรากฏว่าผู้บริสุทธิ์ต้องถูกดำเนินคดีอาญาอยู่เสมอ แต่ในทางปฏิบัติความผิดพลาดลักษณะนี้อาจถือว่าเป็นเรื่องที่สามารถเกิดขึ้นได้ เนื่องจากผู้ดำเนินการบริหารงานตามระบบกระบวนการยุติธรรมมิได้เป็นผู้ที่รู้เห็นข้อเท็จจริงด้วยตนเอง จึงย่อมส่งผลกระทบต่อเกิดความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้ ซึ่งความผิดพลาดดังกล่าว ในบางกรณีสามารถป้องกันไม่ให้เกิดขึ้นได้ หรืออย่างน้อยอาจลดจำนวนลงได้ ซึ่งหากสามารถขจัดปัญหาที่เป็นสาเหตุให้หมดสิ้นไปได้ มาตรการในการระงับโทษต่างๆ เช่น การนิรโทษกรรม การอภัยโทษ และการล้างมลทิน ซึ่งมีหลักการวิธีการที่แตกต่างกันออกไป ไม่สามารถแก้ไขความผิดพลาดของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้อย่างตรงเป้าหมาย เมื่อความผิดพลาดของกระบวนการยุติธรรมเป็นสิ่งที่สามารถเกิดขึ้นได้เช่นนี้ ในหลายประเทศจึงมีการกำหนดมาตรการ โดยให้มีการรื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่เป็นการให้โอกาสจำเลยร้องขอต่อศาลให้มีการพิจารณาใหม่ได้หากมีหลักฐานแสดงว่าตนเป็นผู้บริสุทธิ์ อันเป็นมาตรการแก้ไขผลของคำพิพากษาที่ให้ลงโทษจำเลย เป็นการเยียวยาแก้ไขให้จำเลยผู้บริสุทธิ์เพื่อคุ้มครองชื่อเสียงเกียรติยศของจำเลย ประเทศส่วนใหญ่การรื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่จะไม่กระทำในทางที่เป็นโทษแก่ผู้ต้องคำพิพากษา จะกระทำได้เฉพาะเมื่อเป็นคุณแก่ผู้ต้องคำพิพากษาเท่านั้น หากเป็นกรณีที่ถูกศาลปล่อยตัวไปโดยไม่ชอบ หรือถูกลงโทษเบาไปเพราะความผิดพลาดของศาล ไม่สามารถรื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ได้ เช่น ประเทศฝรั่งเศส เบลเยียม สเปน อิตาลี แต่มีบางประเทศที่รื้อฟื้นคดีได้ทั้งที่เป็นคุณและเป็นโทษแก่ผู้ต้องคำพิพากษา เช่น ประเทศออสเตรเลีย ประเทศสังคมนิยมมาดริสซ์¹ ซึ่งประเทศที่ยอมให้มีการรื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่จะกำหนดหลักเกณฑ์ เงื่อนไข และวิธีการขึ้นมากมาย เพื่อเป็นการจำกัดไม่ให้มีการรื้อฟื้นคดีได้โดยง่าย

¹ โกเมน ภัทรภิรมย์, “การรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่,” วารสารอัยการ, เล่มที่ 163, ปีที่ 14, น. 94-95, (2534, กันยายน).

นอกจากนี้มีการกำหนดมาตรการในการชดเชยค่าทดแทนให้แก่จำเลยผู้บริสุทธิ์ที่ถูกขัง เพื่อเป็นการเยียวยาให้แก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่ต้องถูกขังในระหว่างการดำเนินคดีอาญาอันทำให้ต้องสูญเสียความอิสระ และขาดเสรีภาพ เพื่อให้สิทธิแก่ประชาชนผู้บริสุทธิ์ในการเรียกร้องค่าทดแทนความเสียหายต่อสิทธิเสรีภาพที่ต้องสูญเสียไปเนื่องจากการถูกขังอันเป็นการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐตามกระบวนการยุติธรรม

ประเทศต่างๆ ในยุโรปหลายประเทศมีประวัติศาสตร์ทั้งทางด้านแนวความคิดและทางกฎหมายในเรื่องนี้มาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะพื้นฐานทางความคิดในเรื่องการคุ้มครองเสรีภาพของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเป็นสิ่งสำคัญ และมีส่วนผลักดันให้เกิดการยอมรับขึ้นอย่างเป็นทางการในลักษณะของบทบัญญัติกฎหมาย ในราวปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 มีการเคลื่อนไหวเรื่องการชดเชยค่าทดแทนโดยรัฐให้แก่ผู้บริสุทธิ์ที่สูญเสียเสรีภาพ เพราะถูกขังในระหว่างการดำเนินคดีอาญา ซึ่งเริ่มมีขึ้นในประเทศฝรั่งเศสอันเป็นดินแดนที่ให้ความสำคัญในด้านเสรีภาพเป็นอย่างมาก แต่หลักเกณฑ์ดังกล่าวได้รับการยอมรับขึ้นมาเป็นครั้งแรกในการออกกฎหมายสมัยใหม่ของมณฑลต่างๆ (Cantons) ในประเทศสวิสเซอร์แลนด์

ในประเทศกลุ่มคอมมอนลॉว์ ที่จะนำมาศึกษาเป็นตัวอย่างนั้น ได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศอังกฤษ ทั้งสองประเทศนี้ยังไม่มีความโดดเด่นในเรื่องการชดเชยค่าทดแทน เนื่องจากการชั่งก่อนศาลมีคำพิพากษามากนัก แต่จะมุ่งเน้นให้มีการปล่อยชั่วคราวผู้ถูกดำเนินคดีอาญาให้มากที่สุดแทน เนื่องจากต้องการที่จะรักษาอิสรภาพของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเอาไว้ไม่ให้ถูกกระทบกระเทือนเป็นสำคัญ และยังส่งเสริมหลักการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาและจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ให้ได้รับการปฏิบัติตามอย่างแท้จริง นอกจากนี้ทั้งสองประเทศยังมีกฎหมายพิเศษที่ให้สิทธิแก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่ถูกจับกุมหรือขังไว้โดยมิชอบ ให้สามารถฟ้องเรียกค่าเสียหายในมูลละเมิดซึ่งเปิดจากการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานของรัฐโดยตรงได้อีกด้วย โดยในประเทศสหรัฐอเมริกามีกฎหมายที่ชื่อว่า “Federal Tort Claims Act” ส่วนในประเทศอังกฤษมีกฎหมายที่ชื่อว่า “The Police and Criminal Evidence Act 1984” (PACE)² ซึ่งมีผลทำให้แนวคิดในเรื่องบทบาทของรัฐในการเข้ามาเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้ถูกดำเนินคดีเหล่านั้นต้องถูกบังคับไปจนแทบไม่มีหลงเหลืออยู่เลย

3.1 ประเทศสหรัฐอเมริกา

โดยหลักแล้วประเทศสหรัฐอเมริกาไม่มีกฎหมายว่าด้วยการชดเชยค่าทดแทน เนื่องจากการชั่งก่อนศาลมีคำพิพากษา ยกเว้นเพียงบางมลรัฐเท่านั้นที่บัญญัติกฎหมายดังกล่าวไว้ ได้แก่

² Andrew Sanders and Richard Yong, *Criminal Justice*, (London: Butter Worth & Co., 1994), น. 398-400.

California , North Dakota และ Wisconsin เป็นต้น วิธีการชดใช้ค่าทดแทนให้แก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาของทั้งสามมลรัฐนั้น ได้กำหนดให้ผู้ที่ต้องขอทดแทนจะต้องนำหลักฐานมาพิสูจน์ให้เห็นว่าไม่ได้มีการกระทำความผิดนั้น หรือหากมีการกระทำความผิดนั้นจริงผู้ร้องขอก็ต้องไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในการกระทำความผิดนั้นเลย กล่าวคือ ผู้ร้องขอจะต้องเป็นผู้บริสุทธิ์

กฎหมายว่าด้วยการชดใช้ค่าทดแทนได้อาศัยการเทียบเคียงกับกฎหมายการรื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่มาสร้างหลักเกณฑ์ในการอนุญาตให้มีการชดใช้ค่าทดแทนให้แก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเนื่องจากการชั่งก่อนศาลมีคำพิพากษา โดยเห็นว่ากรณีดังกล่าวเป็นผลเสียที่ได้รับจากกระบวนการยุติธรรมที่ผู้บริสุทธิ์สมควรจะได้รับการเยียวยาด้วยการชดใช้ค่าทดแทนเช่นเดียวกัน ซึ่งการเทียบเคียงดังกล่าวยังกระทำได้น้อยกรณี เพราะมีข้อจำกัดจำนวนมาก อีกทั้งต้องกระทำอย่างเคร่งครัด และหากการพิจารณาคดีใหม่เกิดจากการใช้อำนาจของผู้ว่าการรัฐที่ได้ตัดสินใจให้มีการอภัยโทษแก่ผู้ต้องโทษ การชดใช้ค่าทดแทนก็จะไม่มีขึ้นเพราะผู้ต้องโทษได้รับประโยชน์จากการอภัยโทษเท่านั้น มีเพียงกรณีที่การพิจารณาคดีใหม่ได้กระทำลงโดยศาลเท่านั้นที่จะมีการคุ้มครองต่อไปถึงสิทธิในการได้รับชดใช้ค่าทดแทน เพราะกฎหมายได้บัญญัติโดยการให้อำนาจแก่ศาลที่จะใช้ดุลพินิจได้เพียงเรื่องนี้เท่านั้น

คณะกรรมการที่มีอำนาจทำหน้าที่ในการพิจารณา หรือใช้ดุลพินิจในการตัดสินใจว่าผู้นั้นเป็นผู้บริสุทธิ์จริงหรือไม่นั้น ประกอบไปด้วยฝ่ายบริหาร ซึ่งทั้งสามมลรัฐอาจแตกต่างกันไป และคณะกรรมการดังกล่าวยังมีหน้าที่ในการเป็นผู้พิจารณาชดใช้ค่าทดแทนให้แก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเหล่านั้นด้วย สำหรับจำนวนเงินค่าทดแทนได้มีการกำหนดจำนวนเงินขั้นสูงสุดที่รัฐมีอำนาจที่จะชดใช้เอาไว้ไม่ว่าผู้บริสุทธิ์จะถูกจำคุก หรือขังนานเพียงใดก็ตาม ดังนี้ มลรัฐ North Dakota กำหนดค่าทดแทนขั้นสูงสุดไว้ว่าต้องไม่เกิน 2,000 ดอลลาร์ ส่วนมลรัฐ California และ Wisconsin กำหนดไว้ว่าต้องไม่เกิน 5,000 ดอลลาร์ เป็นต้น³

3.2 ประเทศอังกฤษ

มาตรการชดใช้ค่าทดแทนของประเทศอังกฤษที่เห็นได้อย่างชัดเจนมีเฉพาะในกรณีที่เกิดจากความผิดพลาดในคำพิพากษาลงโทษผู้บริสุทธิ์ของศาลเท่านั้น โดยกฎหมายกำหนดให้ “Home Secretary” หรือ “รัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย” เป็นผู้จ่ายค่าทดแทนดังกล่าว ตามมาตรา 17 ของพระราชบัญญัติว่าด้วยการอุทธรณ์คดีอาญา ค.ศ.1968 หรือ The Criminal Appeal Act 1968 กล่าวคือ เมื่อศาลชั้นต้นมีคำพิพากษาลงโทษจำเลยแล้วแต่หากจำเลยกล่าวอ้างว่าจำเลยมิได้เป็น

³ Edwin M. Borchard, Convicting the Innocent: Errors of Criminal Justice, (New Haven: Yale University Press, 1932), p. 356-400.

ผู้กระทำผิด ก็ย่อมสามารถใช้สิทธิในการอุทธรณ์คดีดังกล่าวไปยังศาลอุทธรณ์ได้ (Court of Appeal) หรืออุทธรณ์คดีไปยังรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย (Home Secretary) ทางใดทางหนึ่งก็ได้⁴

กฎหมายดังกล่าวได้บัญญัติอำนาจของรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย (Home Secretary) ไว้ว่าให้มีอำนาจที่จะรับคำขอเพื่อพิจารณาถึงความผิดพลาดดังกล่าวที่เกิดขึ้น อาจใช้ดุลพินิจในการส่งคดีที่ถูกอ้างว่ามีความผิดพลาดเกิดขึ้นนั้นไปยังศาลอุทธรณ์เสมือนกับการอุทธรณ์โดยผู้เสียหายเองก็ได้ หรืออาจหยิบยกประเด็นที่ไม่เห็นด้วยกับศาลชั้นต้นส่งไปยังศาลอุทธรณ์เพื่อพิจารณา และทำความเข้าใจเพิ่มเติมกลับมายังรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย (Home Secretary) และในกรณีเช่นนี้ รัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย (Home Secretary) สามารถพิจารณาและดำเนินการให้ได้เฉพาะในกรณีที่ผู้เสียหายได้นำพยานหลักฐานใหม่ที่มีได้ปรากฏในศาลชั้นต้นมาแสดงเท่านั้น ซึ่งพยานหลักฐานนั้นจะต้องเป็นพยานหลักฐานสำคัญที่พิสูจน์ให้เห็นได้ว่าผู้เสียหายเป็นผู้บริสุทธิ์⁵

สำหรับกรณีการชดเชยค่าทดแทนเนื่องจากการขังก่อนศาลมีคำพิพากษานั้น ยังไม่ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการ ซึ่งได้รับการปฏิเสธจากรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย (Home Secretary) ว่าผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่ได้รับความเสียหายนั้นสามารถไปฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายจากศาลได้อยู่แล้ว อีกทั้งการชดเชยค่าทดแทนเนื่องจากการขังก่อนศาลมีคำพิพากษาได้มีรูปแบบ โดยเฉพาะ ซึ่งอาจเรียกว่าเป็นการชดเชยค่าทดแทนในลักษณะของความเมตตา หรือความรับผิดชอบของรัฐ (ex gartia payment)⁶ เพื่อเยียวยาความเสียหายเมื่อเกิดความผิดพลาดแห่งกระบวนการยุติธรรมขึ้น โดยเงินที่จะนำมาชดเชยค่าทดแทนนั้น นำมาจากกองทุนของรัฐ (public funds) โดยองค์กรที่ทำหน้าที่พิจารณาคือรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย (Home Secretary) ซึ่งปกติ รัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย (Home Secretary) จะมีแนวปฏิบัติที่ถือเป็นหลักสำคัญว่าจะไม่พิจารณาจ่ายค่าทดแทนให้ เว้นเสียแต่ว่าจะเป็นกรณีที่มีความจำเป็น หรือปรากฏข้อเท็จจริงว่าความผิดพลาดแห่งกระบวนการยุติธรรมนั้นเกิดจากการละเลยหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจของรัฐ จึงจะมีการจ่ายค่าทดแทน (ex gartia payment) โดยการชดเชยค่าทดแทนดังกล่าวยังไม่สามารถหาหลักเกณฑ์ หรือแนวทางปฏิบัติที่แน่นอนตายตัวได้เลย อีกทั้งการกำหนดเงินค่าทดแทน (ex gartia payment) นั้น ในประเทศอังกฤษยังไม่มี การจำกัดจำนวนเงินค่าทดแทนขั้นสูงสุดไว้แน่นอนดังเช่นในประเทศสหรัฐอเมริกา แต่มีแนวทางที่ใช้ดุลพินิจของรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย (Home Secretary) ในการพิจารณาว่าจะกำหนดจำนวนเงินค่าทดแทนเท่าใด โดยจะพิจารณาจากความทุกข์ยาก หรือทุกข์

⁴ Section 17 The Criminal Appeal Act 1968

⁵ Michael Mansfield and Nicholas Taylor, "Post-Conviction Procedures," In *Justice in Error*, edited by Clive Walker and Keir Starmer, 1993, p. 165-166.

⁶ Chairman of Committee Charies Wegg-Prosser, *Compensation Wrongful Imprisonment*, 1982, p. 2.

ทรมานจากการถูกขังของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเป็นหลัก อีกทั้งยังไม่คำนึงว่าผู้ถูกดำเนินคดีอาญาจะมีสิทธิในการฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายทางแพ่งได้หรือไม่ และไม่คำนึงถึงว่าสภาพการณ์เช่นนั้นจะเป็นมูลเหตุให้ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเกิดสิทธิในการฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายในทางแพ่งด้วยหรือไม่ก็ตาม⁷

ในประเทศกลุ่มซิวิลลอว์ที่จะนำมาศึกษาเป็นตัวอย่างนั้น ได้แก่ ประเทศฝรั่งเศส และประเทศญี่ปุ่น เป็นต้น ซึ่งประเทศเหล่านี้มีการบัญญัติในเรื่องนี้ไว้อย่างชัดเจน ดังต่อไปนี้

3.3 ประเทศฝรั่งเศส

ค่าทดแทนที่ได้รับของประเทศฝรั่งเศส โดยหลักมิใช่การชดเชยความเสียหายทั้งหมด หรือความเสียหายตามความเป็นจริง แต่ถือเป็นการแสดงความรับผิดชอบของรัฐที่จะเยียวยาความเสียหายให้กับผู้ถูกดำเนินคดีอาญา ซึ่งจะมีทั้งค่าทดแทนความเสียหายในทางการเงิน และความเสียหายที่มีชีวิตจิตใจ เช่น จิตใจ ชื่อเสียงเกียรติยศ เป็นต้น โดยมีการบัญญัติเรื่องการชดเชยค่าทดแทนโดยรัฐเนื่องจากการขังก่อนศาลมีคำพิพากษา ไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส (CODE OF CRIMINAL PROCEDURE : Sub-section 3: Compensation for pre-trial detention) มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 17 กรกฎาคม ค.ศ.1970 กำหนดหลักเกณฑ์ไว้ดังนี้

(1) บุคคลผู้มีสิทธิร้องขอค่าทดแทน

บุคคลผู้มีสิทธิร้องขอค่าทดแทน คือ ผู้ต้องหา หรือจำเลยซึ่งถูกขังในระหว่างการสอบสวนคดี และต่อมาได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าคดีไม่มีมูล (NON – LIEU) หรือปล่อยตัว หรือวินิจฉัยว่าไม่มีโทษ⁸ แต่ไม่รวมถึงกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ยกฟ้อง เพราะพยานหลักฐานไม่เพียงพอที่จะเอาผิดแก่จำเลยได้ หรือในกรณีที่ศาลยกฟ้องเพื่อยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้แก่จำเลย หรือในกรณีคดีโจทก์ขาดอายุความ หรือโจทก์ไม่ใช่ผู้เสียหายที่แท้จริง ซึ่งกรณีเหล่านี้ผู้ต้องหา หรือจำเลย ไม่มีสิทธิร้องขอค่าทดแทนได้ เนื่องจากศาลมิได้มีคำพิพากษาชี้ขาดในเนื้อหาแห่งคดีว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ หรือจำเลยไม่มีโทษตามความคตินั้นแต่อย่างใด

(2) วิธีการร้องขอค่าทดแทน

ผู้ร้องขอต้องยื่นคำร้องและลงนามไปยังคณะกรรมการดังกล่าวภายในกำหนดหกเดือน นับแต่มีคำพิพากษาถึงที่สุด⁹ คำร้องขอค่าทดแทนนั้นนอกจากจะต้องประกอบด้วยเอกสารที่ใช้ในการพิสูจน์ถึงความเสียหายของผู้ร้องขอแล้วนั้น ยังจะต้องมีข้อความที่แสดงถึงข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นด้วย ดังนี้

⁷ *Ibit*, p. 11-31.

⁸ Article 149 The French Code of Criminal Procedure. (C.P.P.)

⁹ Article 149–2 first clause The French Code of Criminal Procedure. (C.P.P.)

1. วันและคำสั่งให้มีการคุมขังชั่วคราว
2. สถานที่คุมขัง
3. คำวินิจฉัยของศาลว่าคดีไม่มีมูลหรือปล่อยตัว
4. วันที่ออกคำวินิจฉัย
5. จำนวนเงินที่เรียกร้องให้ชดเชย
6. ที่อยู่ของผู้ร้องขอ

ก่อนที่คณะกรรมการจะทำการพิจารณาเรื่องการชดใช้ค่าทดแทน คณะกรรมการจะต้องส่งสำเนาคำร้องของผู้ร้องขอไปยังนิติกรของกระทรวงการคลัง (TRESOR) และอธิบดีอัยการศาลสูง เพื่อให้สรุปความเห็นเกี่ยวกับการร้องขอเงินค่าทดแทน และส่งความเห็นนั้นกลับไปยังเลขานุการคณะกรรมการให้เป็นผู้รวบรวมไว้โดยเลขานุการคณะกรรมการ จะต้องแจ้งความเห็นนี้ไปยังผู้ร้องขอภายในกำหนดสิบห้าวันนับแต่ได้รับความเห็น เมื่อผู้ร้องขอได้รับความเห็นนั้นแล้ว ผู้ร้องขออาจทำความเข้าใจที่มีต่อความเห็นของนิติกรของกระทรวงการคลัง และของอธิบดีอัยการศาลสูงส่งกลับไปได้อีกด้วย

เมื่อได้รับสำเนาความเห็นของทุกฝ่ายแล้ว ประธานคณะกรรมการจะมอบให้กรรมการคนหนึ่ง เพื่อให้กรรมการคนนั้นทำความเข้าใจเกี่ยวกับการร้องขอ โดยกรรมการคนดังกล่าวจะไม่มีสิทธิออกเสียงในการพิจารณาคดีนั้น โดยประธานคณะกรรมการจะเป็นผู้กำหนดวันของการพิจารณาคำขอที่อธิบดีอัยการศาลสูงเป็นผู้เสนอ โดยจะต้องมีการแจ้งกำหนดวันดังกล่าวไปยังผู้ร้องขอ และนิติกรของกระทรวงการคลังด้วย

นอกจากนี้กฎหมายยังได้มีการให้สิทธิบางประการแก่ผู้ร้องขอ เช่น มีสิทธิที่จะเข้าฟังการพิจารณา มีสิทธิให้ถ้อยคำหรืออธิบายเพิ่มเติม มีสิทธิได้รับความช่วยเหลือด้านทนายความตามหลักวิธีพิจารณาความแพ่ง รวมทั้งได้รับยกเว้นไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมศาล เว้นเสียแต่คำร้องขอนั้นจะถูกยก ซึ่งในกรณีเช่นนี้คณะกรรมการอาจยกเว้นค่าธรรมเนียมให้เพียงบางส่วน หรือทั้งหมดก็ได้แล้วแต่ดุลพินิจของคณะกรรมการนั่นเอง

(3) เงื่อนไขที่จะได้รับการชดเชยและการกำหนดค่าทดแทน

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศสได้บัญญัติไว้อย่างชัดเจนว่า รัฐจะเป็นผู้รับภาระในการชดใช้ค่าทดแทนนี้โดยตรง เว้นแต่กรณีที่รัฐได้ดำเนินคดีต่อผู้ที่ให้การเป็นพยานเท็จ หรือร้องทุกข์โดยเจตนาจะให้ผู้อื่นถูกคดีอาญา จนเป็นเหตุให้มีการคุมขังระหว่างพิจารณาคดี หรือขยายระยะเวลาออกไป ให้บุคคลนั้นเป็นผู้ชำระค่าทดแทนโดยให้ถือเสมือนว่าเป็นค่าธรรมเนียมศาล¹⁰

¹⁰ Article 150 The French Code of Criminal Procedure. (C.P.P.)

แม้ว่ากฎหมายจะรองรับในเรื่องการชดเชยค่าเสียหาย หรือค่าทดแทนให้ แต่ผู้ต้องหาหรือจำเลยก็มิได้รับการชดเชยในทุกกรณี เนื่องจากมาตรา 149 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส ได้กำหนดไว้ว่าการชดเชยค่าทดแทนนั้นจะต้องเป็นกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาชี้ขาดในเนื้อหาแห่งคดีว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์หรือไม่มีโทษแล้ว ยังได้กำหนดหลักเกณฑ์อื่นๆ ไว้อีกด้วยว่า การคุมขังนั้น จะต้องมิลักษณะ 2 ประการ ผู้ต้องหาหรือจำเลยจึงจะมีสิทธิเรียกร้องขอให้ชดเชยค่าทดแทนได้ คือ

1. การคุมขังนั้นก่อให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรง

ความเสียหายอย่างร้ายแรงนั้น หมายความว่า ความเสียหายอย่างร้ายแรงที่เกิดขึ้นจากความผิดพลาดของเจ้าพนักงานในกระบวนการยุติธรรมในกรณีปกติธรรมดา ซึ่งไม่ใช่เป็นการจงใจหรือกลั่นแกล้งให้เกิดความเสียหายขึ้น

2. ความเสียหายนั้นเป็นความเสียหายที่ผิดปกติ

ความเสียหายนั้นต้องเป็นความเสียหายที่ผิดปกตินั้น จะต้องเป็นความเสียหายที่เกิดขึ้นโดยมิได้เกิดจากความผิดพลาดของเจ้าพนักงานในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งศาลสูงของประเทศฝรั่งเศสได้เคยมีแนวคำพิพากษาไว้ว่า ในกรณีที่ระยะเวลาจำคุกตามคำพิพากษาของศาล มีระยะเวลาที่มากกว่าระยะเวลาที่จำเลยถูกคุมขังอยู่ก่อนที่ศาลจะพิพากษาแล้วนั้น ความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นไม่ถือว่าเป็นความเสียหายที่ผิดปกติ

สำหรับค่าทดแทนที่ผู้ร้องขอจะได้รับนั้น มิใช่เป็นการชดเชยความเสียหายทั้งหมด หรือความเสียหายตามความเป็นจริง แต่เป็นเพียงการแสดงถึงความรับผิดชอบของรัฐที่จะเยียวยาความเสียหายให้กับผู้ถูกดำเนินคดีอาญา แต่ในการพิจารณาคำทบทวนดังกล่าวตามกฎหมายฝรั่งเศสนี้มิได้ถูกจำกัดให้เยียวยาความเสียหายในรูปของตัวเงินเท่านั้น แต่ยังรวมถึงความเสียหายที่มีใช้ตัวเงินอีกด้วย ดังเหตุดังกล่าวข้างต้นจึงทำให้การชดเชยค่าทดแทนของฝรั่งเศสไม่มีการจำกัดจำนวนเงินที่จะชดเชยแก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเอาไว้แน่นอน และในบางกรณีคณะกรรมการก็อาจมีคำสั่งให้ปิดประกาศ หรือโฆษณาในหน้าหนังสือพิมพ์ที่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญานั้นมีภูมิลำเนาอยู่ เพื่อให้สาธารณชนรับทราบถึงความเป็นผู้บริสุทธิ์ของผู้นั้นได้อีกด้วย เพื่อเป็นการเยียวยาความเสียหายแก่ชื่อเสียงเกียรติยศของผู้ถูกดำเนินคดีอาญา

(4) องค์กรที่ทำหน้าที่พิจารณา

องค์กรที่ทำหน้าที่พิจารณาคำร้องขอ และออกคำวินิจฉัยการชดเชยค่าทดแทนนั้น ไม่ได้อยู่ในอำนาจของศาลที่ทำหน้าที่ในการตัดสินคดีนั้น ซึ่งตามกฎหมายฝรั่งเศสได้มีการกำหนดให้มีองค์กรพิเศษขึ้นมา เพื่อทำหน้าที่พิจารณาคำร้องขอนั้น องค์กรพิเศษดังกล่าวเรียกว่า

“คณะกรรมการ” (Commission) คณะกรรรมมีหน้าที่โดยตรงในการพิจารณาคำร้องขอขึ้น ซึ่งในการพิจารณาคำร้องขอขึ้น คณะกรรมการจะต้องพิจารณาโดยการออกเสียง¹¹

คณะกรรมการ (Commission) จะประกอบด้วย ผู้พิพากษาศาลสูง 3 นาย ซึ่งได้แก่ ประธานศาลสูง หรือตัวแทนทำหน้าที่เป็นประธานของคณะกรรมการ และผู้พิพากษาอีก 2 นาย ซึ่งอยู่ในระดับหัวหน้าศาลฎีกา และประกอบด้วยผู้พิพากษาอื่นๆ อีก ซึ่งจะมีการแต่งตั้งเป็นรายปี นอกจากนี้ผู้พิพากษา 2 นายนี้แล้ว ให้มีผู้พิพากษาสำรองอีก 3 นายอีกด้วย¹²

3.4 ประเทศญี่ปุ่น

รัฐธรรมนูญแห่งประเทศญี่ปุ่น ค.ศ.1946 ซึ่งเป็นฉบับที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายว่าด้วยการชดใช้ค่าทดแทนให้แก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาให้สมบูรณ์และครอบคลุมกรณีต่างๆ มากขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญที่ให้การรับรองหลักการดังกล่าวไว้ในมาตรา 40¹³ มีนัยว่า “บุคคลใดก็ตามที่ได้รับคำพิพากษาว่ามีได้กระทำความผิดหลังจากการควบคุมหรือกักขังสามารถเรียกร้องค่าทดแทนจากรัฐได้ ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ” กล่าวคือรัฐธรรมนูญแห่งประเทศญี่ปุ่นฉบับปัจจุบันได้บัญญัติรองรับให้บุคคลซึ่งถูกจับกุมโดยที่ตนเองมิได้เป็นผู้กระทำความผิดนั้น สามารถเรียกร้องให้รัฐจ่ายค่าทดแทนให้แก่ตนได้ตามกฎหมายที่บัญญัติไว้ ซึ่งกฎหมายดังกล่าวคือ “กฎหมายว่าด้วยการชดใช้ค่าทดแทนในคดีอาญา”

ก่อนที่ประเทศญี่ปุ่นจะมีกฎหมายว่าด้วยการชดใช้ค่าทดแทนในคดีอาญานั้น ได้มีนักวิชาการจำนวนหนึ่งได้เห็นถึงความจำเป็นของมาตรการชดใช้ค่าทดแทนในคดีอาญาจึงได้มีการเรียกร้องให้รัฐบัญญัติมาตรการดังกล่าวออกมาใช้บังคับ แต่ในสมัยนั้นบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการในการดำเนินคดีอาญาส่วนใหญ่ปฏิเสธแนวคิดนี้ เนื่องจากยังไม่เห็นถึงความจำเป็นของมาตรการดังกล่าว

ต่อมาในปี ค.ศ.1920 สภานายความของประเทศญี่ปุ่นก็ได้เรียกร้องว่าประเทศญี่ปุ่นมีความจำเป็นที่จะต้องให้มีมาตรการชดใช้ค่าทดแทนในคดีอาญาสำหรับผู้บริสุทธิ์เป็นอย่างมาก จนกระทั่งปี ค.ศ.1931 กฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญาได้ผ่านความเห็นชอบจากรัฐสภา และต่อมาก็

¹¹ Article 149–2 second clause. The French Code of Criminal Procedure. (C.P.P.)

¹² Article 149–3 third and last clause. The French Code of Criminal Procedure. (C.P.P.)

¹³ Article 40 The Constitution of Japan.

ได้มีการบัญญัติกฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญาขึ้นมาใหม่ในปี ค.ศ.1950 ซึ่งเป็นฉบับที่ยังคงใช้อยู่ในปัจจุบัน¹⁴

(1) บุคคลผู้มีสิทธิร้องขอค่าทดแทน

ตามกฎหมายว่าด้วยการชดใช้ค่าทดแทนให้แก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญากำหนดให้ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่ถูกควบคุมตัว หรือถูกคุมขังอยู่ก่อนศาลมีคำพิพากษา และผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่ถูกลงโทษจำคุก หรือถูกประหารชีวิตไปแล้ว มีสิทธิร้องขอค่าทดแทนความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นได้ หากปรากฏว่าภายหลังการพิจารณาคดี หรือการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ของศาล พบว่าผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเหล่านั้นเป็นผู้บริสุทธิ์ หรือภายใต้สภาพแวดล้อมบางประการศาลได้มีคำสั่งให้ปล่อยตัวเนื่องจากเหตุผลด้านกระบวนการพิจารณา หรือมีคำสั่งยุคดี¹⁵

โดยหลักการแล้ว สิทธิในการร้องขอค่าทดแทนตามกฎหมายนี้ถือเป็นสิทธิส่วนบุคคลของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเท่านั้น ไม่อาจโอนสิทธิหรือมอบหมายให้บุคคลอื่นเรียกชดใช้ค่าทดแทนได้ แต่อย่างไรก็ตามสิทธิดังกล่าวก็ไม่สูญเสียไปเพราะการเสียชีวิต กล่าวคือ กฎหมายว่าด้วยการชดใช้ค่าทดแทนให้ผู้ถูกดำเนินคดีอาญานี้ มีข้อยกเว้นให้ทายาทของผู้ถูกดำเนินคดีอาญามีสิทธิร้องขอค่าทดแทนได้ในกรณีที่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญานั้นถึงแก่ความตาย¹⁶ โดยทายาทจะต้องใช้สิทธิในการร้องขอภายในกำหนดสามปีนับแต่วันที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเป็นผู้บริสุทธิ์¹⁷

ในกรณีการเรียกค่าทดแทนโดยทายาทนั้น ทายาทมีหน้าที่นำเอกสารมาแสดงเพื่อพิสูจน์ในเรื่องต้นถึงความเกี่ยวพันกับจำเลยดังกล่าว หากทายาทที่อยู่ในลำดับเดียวกันของจำเลยมีจำนวนหลายคนการที่ทายาทคนหนึ่งคนใดร้องขอค่าทดแทนในคดีอาญาแล้วนั้น ให้ถือว่าเป็นการร้องขอค่าทดแทนแทนทายาททุกคน ทายาทคนใดที่ไม่ได้เข้าร่วมในการร้องขอค่าทดแทนในคดีอาญาในตอนแรกสามารถขอเข้าร่วมในกระบวนการเรียกชดใช้ค่าทดแทนในคดีอาญาที่ทายาทคนอื่นได้ร้องขอไว้แล้วได้ หากทายาทผู้ร้องขอค่าทดแทนในคดีอาญาประสงค์จะขอถอนคำร้องขอค่าทดแทนในคดีอาญานั้น จะต้องได้รับความยินยอมจากทายาทอื่นที่อยู่ในลำดับเดียวกันทุกคน จากที่กล่าวมาข้างต้นจึงอาจสรุปได้ว่า การร้องขอค่าทดแทนในคดีอาญานั้นสามารถกระทำได้เพียงครั้งเดียว และหากมีการร้องขอแล้วแต่ภายหลังมีการถอนคำร้องขอดังกล่าว ย่อมไม่สามารถร้องขอได้อีก เมื่อศาล

¹⁴ ฌักทรี สร้อซท์. “กฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญาของประเทศญี่ปุ่น.” นิตยสารสำนักงานศาลยุติธรรม, 55, น. 23-25, (2555, พฤษภาคม-สิงหาคม).

¹⁵ Article 1 and Article 25 The Criminal Compensation Law of Japan

¹⁶ Article 2(1) The Criminal Compensation Law of Japan

¹⁷ Article 7 Article 23 and Article 25(2). The Criminal Compensation Law of Japan

ได้รับคำร้องขอค่าทดแทนในคดีอาญาแล้ว ให้ศาลเรียกพนักงานอัยการและผู้ร้องขอมาเพื่อฟังความคิดเห็นและทำคำวินิจฉัยเกี่ยวกับค่าทดแทนในคดีอาญาที่มีการร้องขอมานั้น

ในกรณีที่ผู้ร้องขอในตอนแรกเป็นตัวจำเลยเอง แต่ต่อมาได้ถึงแก่ความตายก่อนที่ศาลจะมีคำวินิจฉัยเกี่ยวกับเรื่องค่าทดแทนในคดีอาญาที่ร้องขอมานั้น ในห้วงการดำเนินกระบวนการพิจารณาเกี่ยวกับการขอค่าทดแทนในคดีอาญานั้นไว้ ส่วนกรณีที่ผู้ร้องขอในตอนแรก คือ ทายาทของจำเลย และภายหลังทายาทดังกล่าวถึงแก่ความตายหรือสูญเสียสิทธิในการรับมรดกก่อนที่ศาลจะมีคำวินิจฉัยเกี่ยวกับเรื่องค่าทดแทนในคดีอาญาที่ร้องขอมานั้น ในห้วงการดำเนินกระบวนการพิจารณาเกี่ยวกับการขอค่าทดแทนในคดีอาญาไว้เช่นกัน ในกรณีดังกล่าวนี้ทายาทของจำเลยที่ถึงแก่ความตาย ทายาทของทายาทของจำเลยที่ถึงแก่ความตาย หรือทายาทอื่นที่อยู่ในลำดับเดียวกันแล้วแต่กรณีสามารถร้องขอเข้ารับช่วงการดำเนินกระบวนการพิจารณาเกี่ยวกับการร้องขอค่าทดแทนในคดีอาญานั้นได้ภายในกำหนดระยะเวลา 2 เดือน หากไม่มีบุคคลใดร้องขอรับช่วงเข้ามาภายในกำหนดระยะเวลาดังกล่าว ให้ศาลมีคำสั่งยกคำร้องขอค่าทดแทนในคดีอาญานั้น

ในกรณีที่ศาลทราบว่าบุคคลใดเป็นทายาทที่มีสิทธิเข้ารับช่วงการดำเนินกระบวนการพิจารณาเกี่ยวกับการขอค่าทดแทนในคดีอาญานั้น ให้ศาลแจ้งการงดการดำเนินกระบวนการพิจารณาเกี่ยวกับการขอค่าทดแทนในคดีอาญาและแจ้งกำหนดระยะเวลาที่สามารถเข้ารับช่วงการดำเนินกระบวนการพิจารณาเกี่ยวกับการขอค่าทดแทนในคดีอาญานั้นให้บุคคลดังกล่าวทราบด้วย

การร้องขอค่าทดแทนในคดีอาญาไม่ว่าจะเป็นการร้องขอโดยตัวจำเลยเองหรือทายาทของบุคคลดังกล่าวย่อมสามารถตั้งผู้แทน เช่น ทนายความเข้าดำเนินการแทนได้ ในการยื่นคำร้องขอค่าทดแทนในคดีอาญานั้น บุคคลซึ่งยื่นคำร้องขอไม่สามารถโอนสิทธิในการร้องขอดังกล่าวตลอดจนโอนสิทธิในการได้รับชำระค่าทดแทนให้แก่บุคคลอื่นได้ นอกจากนี้สิทธิเรียกร้องค่าทดแทนดังกล่าวไม่สามารถถูกยึดหรืออายัดได้¹⁸

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่าสิ่งที่ยังคงเป็นปัญหาอยู่นั้น คือ การไม่ให้สิทธิเรียกร้องค่าทดแทนในกรณีผู้ถูกดำเนินคดีอาญาได้รับการปล่อยตัวเนื่องจากพนักงานอัยการมีคำสั่งไม่ฟ้องคดี ซึ่งได้มีความพยายามที่จะแก้ไขหลักเกณฑ์ข้อนี้ ขณะเดียวกันเพื่อเป็นการผ่อนปรนปัญหาดังกล่าว กระทรวงยุติธรรมของญี่ปุ่นได้ มีการอนุโลมให้มีการชดใช้ค่าทดแทนแก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่พนักงานอัยการมีคำสั่งไม่ฟ้องคดีได้ในบางกรณีตามระเบียบในการชดใช้ค่าทดแทนให้แก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญา ในปี ค.ศ.1957 (The Regulation for Compensation of Suspects of 1957) ซึ่งกำหนดให้ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่พนักงานอัยการมีคำสั่งไม่ฟ้องคดีนั้น มีสิทธิได้รับค่าทดแทนหากพิสูจน์ได้ว่าตนเองมิได้เป็นผู้กระทำความผิด

¹⁸ ฌักทรี สรธัชต์, *อ้างแล้ว* เชนเจอร์นที่ 14, น. 25-34.

(2) ศาลที่มีเขตอำนาจ

ศาลที่มีเขตอำนาจในการพิจารณาคำร้องขอเกี่ยวกับค่าทดแทนในคดีอาญานั้นคือ ศาลที่มีคำวินิจฉัยว่าจำเลยนั้นมิได้เป็นผู้กระทำความผิด¹⁹ หากศาลพิจารณาแล้วเห็นว่าคำร้องขอดังกล่าวมีมูลตามที่ร้องขอ ศาลก็จะมีคำวินิจฉัยกำหนดค่าทดแทนให้แก่ผู้ร้องขอ

(3) กรณีที่ศาลอาจมีคำวินิจฉัยไม่จ่ายค่าทดแทนในคดีอาญา

ถึงแม้จะปรากฏกรณีที่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาสามารถมีสิทธิร้องขอค่าทดแทนได้ตามกฎหมายนี้ แต่ในบางกรณีรัฐก็สามารถจะวินิจฉัยไม่จ่ายค่าทดแทนทั้งหมด หรือแต่บางส่วนได้เมื่อผู้ถูกดำเนินคดีอาญาได้กระทำการดังต่อไปนี้

1. ในกรณีที่ให้การรับสารภาพว่าได้กระทำความผิด หรือเป็นผู้ทำพยานหลักฐานอันเป็นเท็จจนนำไปสู่ความผิดพลาดในการสอบสวน หรือการตัดสินคดี²⁰

2. ในกรณีที่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาถูกดำเนินคดีอาญาหลายคดีพร้อมๆ กัน และศาลมีคำพิพากษายกฟ้อง และให้ปล่อยตัวในคดีหนึ่ง แต่ในคดีที่เหลือนั้นพิพากษาให้ลงโทษเช่นนี้กฎหมายให้ศาลใช้ดุลพินิจในการปฏิเสธการจ่ายค่าทดแทนทั้งหมดหรือบางส่วนได้²¹

(4) การคำนวณจำนวนค่าทดแทนในคดีอาญา

จำนวนค่าทดแทนในคดีอาญาที่จะมีการจ่ายให้แก่จำเลยหรือทายาทของบุคคลดังกล่าว นั้น ถูกกำหนดโดยบทบัญญัติของกฎหมายโดยจำเลยซึ่งถูกควบคุมเนื่องมาจากการควบคุมในระหว่างพิจารณา การกักขังในระหว่างพิจารณา การบังคับโทษจำคุกและให้ทำงานหนัก การบังคับโทษจำคุก การบังคับโทษกักขัง หากภายหลังศาลมีคำวินิจฉัยว่าบุคคลดังกล่าวมิได้เป็นผู้กระทำความผิด บุคคลดังกล่าวมีสิทธิได้รับค่าทดแทนในคดีอาญาในอัตราไม่น้อยกว่า 1,000 เยน และไม่เกินกว่า 12,500 เยน ต่อระยะเวลาที่ถูกควบคุมตัว 1 วัน²²

อย่างไรก็ตามกฎหมายว่าด้วยการชดใช้ค่าทดแทนนี้ ไม่ตัดสิทธิของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่จะฟ้องร้องเรียกค่าทดแทนภายใต้กฎหมายว่าด้วยความผิดของรัฐบาล (The Governmental Liability Law) หรือฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายในทางแพ่งตามกฎหมายอื่น²³ ซึ่งหากผู้ถูกดำเนินคดีอาญาได้ใช้สิทธิเช่นนั้น และได้รับค่าทดแทนมาเป็นจำนวนเท่ากับ หรือมากกว่าค่าทดแทนที่พึงจะได้รับตามกฎหมายนี้แล้ว ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาย่อมหมดสิทธิที่จะได้รับค่าทดแทนอีก ในทาง

¹⁹ Article 6 The Criminal Compensation Law of Japan

²⁰ Article 3(1) The Criminal Compensation Law of Japan

²¹ Article 3 The Criminal Compensation Law of Japan

²² Article 4(1) The Criminal Compensation Law of Japan

²³ Article 5(1) Art. 17 The Criminal Compensation Law of Japan

ตรงกันข้าม หากค่าทดแทนตามกฎหมายว่าด้วยความรับผิดชอบของรัฐบาล หรือตามกฎหมายอื่นที่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาได้รับนั้นเป็นจำนวนน้อยกว่า ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาย่อมมีสิทธิได้รับเพิ่มเติมจนครบถ้วนตามจำนวนที่พึงจะได้รับตามกฎหมายนี้²⁴ โดยพิจารณาจากประเภท หรือลักษณะของการถูกขัง และระยะเวลา ความสูญเสียในทางทรัพย์สิน และประโยชน์ในด้านต่างๆ ที่ได้เกิดขึ้น หรืออาจจะเกิดขึ้น รวมทั้งความเสียหายทางด้านจิตใจและร่างกายที่ได้รับ ตลอดจนพฤติการณ์ และการกระทำของเจ้าพนักงานตำรวจ พนักงานอัยการ และศาลที่มีต่อผู้ถูกดำเนินคดีอาญาด้วยว่าเกิดขึ้นจากความประมาทหรือเจตนา²⁵ ซึ่งกรอบค่าทดแทนในคดีอาญาที่ศาลจะใช้ดุลพินิจในการกำหนดนั้นสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามภาวะทางเศรษฐกิจมาเป็นตัวแปรในการกำหนด โดยใช้วิธีการนำค่าเฉลี่ยของอัตราค่าแรงค่าจ้างและค่าครองชีพในแต่ละช่วงเวลามาเป็นฐานข้อมูลประกอบดุลพินิจในการพิจารณากำหนดกรอบค่าทดแทนในคดีอาญา

นอกจากจะชดใช้ค่าทดแทนในรูปแบบของตัวเงินแล้ว ยังมีการเยียวยาความเสียหายเกี่ยวกับชื่อเสียงเกียรติยศอีกด้วย โดยบัญญัติให้บุคคลที่ได้รับคำวินิจฉัยให้ได้รับค่าทดแทนในคดีอาญาสามารถยื่นคำร้องขอให้ศาลประกาศโฆษณาคำวินิจฉัยอย่างย่อในราชกิจจานุเบกษา และหนังสือพิมพ์ที่ผู้ยื่นคำร้องขอเป็นผู้เลือกไม่เกิน 3 ฉบับ ฉบับละไม่น้อยกว่า 1 ครั้ง ได้ภายในกำหนดระยะเวลา 2 เดือนนับแต่วันที่คำวินิจฉัยในเรื่องค่าทดแทนในคดีอาญาถึงที่สุด โดยรัฐเป็นผู้เสียค่าใช้จ่าย²⁶

²⁴ Article 5(2) The Criminal Compensation Law of Japan

²⁵ Art. 4(2) The Criminal Compensation Law of Japan

²⁶ ณรงค์ ใจหาญ,ณรงค์ ใจหาญ, โครงการ ศึกษาแนวทางการจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาโดยรัฐ อันเกิดจากความผิดพลาดของกระบวนการยุติธรรมตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544: กรณีศึกษาองค์กรศาลเป็นผู้พิจารณาสั่งจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา เสนอต่อสำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหาย และจำเลยในคดีอาญา กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555), น. 159.

บทที่ 4

การเยียวยาแก่ผู้ต้องหาและจำเลยเนื่องจากการชั่งโดยกระบวนการยุติธรรม ตามกฎหมายไทย

กระบวนการยุติธรรมถือเป็นรากฐานสำคัญในการปกครองประเทศ ซึ่งสัมพันธ์กับกฎหมายที่กำหนดหลักเกณฑ์ต่างๆ ระบบการดำเนินคดีที่รวดเร็วมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของความสำเร็จของกระบวนการยุติธรรม ประสิทธิภาพในการค้นหาความจริง ความล่าช้าและการละเมิดสิทธิของบุคคลเกินสมควรยังเป็นปัญหาสำหรับระบบการดำเนินคดีอาญาของไทย แม้ว่าจะมีความพยายามในการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงกระบวนการยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือขององค์กรในการพัฒนาระบบกระบวนการที่มีความโปร่งใส และการตรวจสอบที่ถี่ถ้วนคู่ไปกับการสร้างบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมให้มีคุณภาพและคุณธรรม นอกจากนี้ต้องให้ความสำคัญกับการคุ้มครองสิทธิพื้นฐานของบุคคลที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมด้วย ไม่ว่าจะเป็นในฐานะของผู้ต้องหา จำเลย ผู้ต้องโทษ ผู้เสียหาย หรือพยาน เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิพื้นฐานของบุคคลให้สอดคล้องต่อหลักมนุษยธรรม และเป็นหลักประกันที่สำคัญว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐจะไม่ใช้อำนาจอันไม่ชอบธรรมที่จะส่งผลให้กระบวนการยุติธรรมเป็นที่เชื่อถือศรัทธามากขึ้น ดังนั้นเมื่อเกิดปัญหาในความผิดพลาดของกระบวนการยุติธรรมไม่ว่าในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่ง จำเป็นที่จะต้องมีการสร้างหลักประกันเอาไว้อย่างชัดเจนเพื่อเป็นการเยียวยาปัญหาที่เกิดขึ้น

มาตรการที่นำมาใช้เพื่อแก้ไขข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้นในประเทศไทยซึ่งเป็นมาตรการที่ใช้กันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป ได้แก่ การนิรโทษกรรม การอภัยโทษ หรือการล้างมลทิน ซึ่งต่างก็มีหลักการและวิธีการที่แตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ที่จะนำมาใช้ อาจเปรียบเทียบผลทางกฎหมายของมาตรการดังกล่าวโดยสังเขปได้ดังนี้¹

(1) การนิรโทษกรรม (Amnesty)

เป็นกฎหมายที่ออกมาภายหลังการกระทำความผิดเพื่อให้มีผลย้อนหลังไปลบล้างการกระทำทั้งหลาย ซึ่งมีผลทำให้ผู้กระทำความผิดไม่ต้องรับโทษ ส่วนใหญ่จะออกมาเมื่อเกิดวิกฤติ

¹ สันทัต สุจริต, “การรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่.” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), น. 58.

ในทางการเมือง เกิดความวุ่นวายและความไม่สงบเรียบร้อย ดังนั้นรัฐซึ่งมีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยในสังคมจึงต้องดำเนินการปราบปราม และลงโทษผู้กระทำความผิดอย่างรุนแรง แต่เมื่อประเทศกลับคืนสู่สภาวะปกติจึงเป็นเหตุให้มีการนิรโทษกรรมแก่ผู้กระทำความผิดบางประการเพื่อผ่อนคลายสถานการณ์อันตึงเครียดของบ้านเมือง ด้วยเหตุนี้จึงไม่มีการกำหนดไว้ในกฎหมายแม่บทใด การนิรโทษกรรมมีผลเป็นการลบล้างคำพิพากษา ถือว่าผู้ที่ได้รับการนิรโทษกรรมไม่เคยกระทำความผิดหรือถูกลงโทษมาก่อนจึงอาจได้รับการรอลงอาญา และไม่เป็นเหตุเพิ่มโทษในกรณีต่อไปกระทำความผิดอีก ส่วนผลต่อความรับผิดชอบในทางแพ่งต้องพิจารณาจากกฎหมายนิรโทษกรรมแต่ละฉบับเป็นกรณีๆ ไปว่าจะยกเว้นความรับผิดชอบในทางแพ่งด้วยหรือไม่ ซึ่งส่วนใหญ่จะกำหนดยกเว้นความรับผิดชอบในทางแพ่งด้วย เฉพาะแต่กรณีเป็นการกระทำของผู้ยึดอำนาจการปกครองได้ หรือผู้ช่วยเหลือรัฐบาลในการปราบปรามกบฏเท่านั้น

(2) การอภัยโทษ (Pardon)

เป็นวิธีการที่ใช้มาตั้งแต่โบราณกาล เป็นมาตรการแห่งความกรุณาปราณีที่ประมุขของรัฐ หรือฝ่ายบริหารยกโทษให้แก่ผู้กระทำความผิดที่ต้องโทษตามคำพิพากษาของศาล อาจยกโทษให้ทั้งหมดหรือบางส่วน เป็นการลดความรุนแรงไม่บังคับโทษตามคำพิพากษา แต่ไม่มีผลเป็นการลบล้างคำพิพากษา กล่าวคือยังคงถือว่าผู้ที่ได้รับการอภัยโทษนั้น ยังคงอยู่ในฐานะผู้กระทำความผิดอยู่จึงอาจได้รับโทษเพิ่มขึ้น หรือไม่ได้รับการรอลงอาญาในกรณีต่อไปกระทำความผิดอีก

(3) การล้างมลทิน (Rehabilitation)

เป็นมาตรการแก้ไขผลของคำพิพากษาที่ให้ลงโทษเพื่อคืนสิทธิ หรือสถานภาพทางกฎหมาย หรือทางสังคมที่ผู้ต้องโทษต้องสูญเสียไป เนื่องจากผลของคำพิพากษาให้ลงโทษ เป็นการฟื้นฟูตัวผู้กระทำความผิด ซึ่งจะมีการออกเป็นพระราชบัญญัติเหมือนกฎหมายฉบับหนึ่ง เป็นอำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติที่จะให้มีการล้างมลทินแก่ผู้กระทำผิดหรือไม่ โดยถือว่าผู้ที่ได้รับการล้างมลทินไม่เคยกระทำความผิด หรือถูกลงโทษมาก่อน จึงอาจได้รับการรอลงอาญา และไม่เป็นเหตุเพิ่มโทษในกรณีต่อไปกระทำความผิดอีก สำหรับผลต่อความรับผิดชอบในทางแพ่งไม่ได้บัญญัติผลในเรื่องนี้ไว้ในกฎหมายล้างมลทินในแต่ละฉบับที่เคยใช้มาจึงอาจกล่าวได้ว่าผู้ที่ได้รับการล้างมลทินจะถือประโยชน์จากการได้รับการล้างมลทินเพื่อพ้นจากความรับผิดชอบในทางแพ่งไม่ได้

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า มาตรการต่าง ๆ นั้น ยังไม่สามารถนำมาแก้ไขความผิดพลาดของกระบวนการยุติธรรมได้อย่างตรงเป้าหมาย อีกทั้งยังไม่อาจเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นให้กับผู้บริสุทธิ์ที่ถูกดำเนินคดีอาญาได้

4.1 การชดใช้ค่าสินไหมทดแทนโดยรัฐให้แก่ผู้ที่ถูกขังโดยมิชอบ

แนวความคิดเรื่องการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนโดยรัฐของไทยนั้น เริ่มขึ้นโดยเกิดจากแนวความคิดในการชดใช้ค่าทดแทนเฉพาะในกรณีที่มีการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ (Reopening of Criminal Proceedings) เพื่อลบล้างคำพิพากษาที่ลงโทษผู้บริสุทธิ์ไปโดยผิดพลาดเท่านั้น การชดใช้ค่าทดแทนในกรณีดังกล่าว ได้รับการยอมรับ และบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 มาตรา 36 ซึ่งมีข้อความว่า

“มาตรา 36 บุคคลใดต้องรับ โทษอาญาโดยคำพิพากษาถึงที่สุด หากปรากฏตามคำพิพากษาของศาลที่รื้อฟื้นคดีขึ้น พิจารณาใหม่ในภายหลังว่า บุคคลนั้นมิได้เป็นผู้กระทำความผิดย่อมมีสิทธิที่จะได้รับค่าทดแทน และได้รับบรรดาสิทธิที่เสียไป เพราะผลแห่งคำพิพากษานั้นคืน ทั้งนี้ตามเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ”

แต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 นี้ มีผลบังคับใช้ได้ไม่นานก็มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และมีผลให้รัฐธรรมนูญฉบับนี้ถูกยกเลิกไปโดยยังมีได้มีการตรากฎหมายออกมารองรับมาตรการในการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 36 นี้เลย แม้ว่าจะไม่มีมาตรการใดมารองรับก็ตามแต่หลักการดังกล่าวยังคงได้รับการยอมรับและความสนใจอยู่เสมอ ซึ่งต่อมาได้มีการบัญญัติไว้ในมาตรา 30 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521 ซึ่งมีข้อความและเนื้อหาที่เหมือนกับของเดิม อีกทั้งยังได้มีการตรากฎหมายพิเศษออกมาเพื่อกำหนดเงื่อนไขและวิธีการในการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ ซึ่งก็คือ พระราชบัญญัติรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาคดีใหม่ พ.ศ.2526 มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 8 เมษายน 2526

สำหรับการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้ต้องโทษที่เป็นผู้บริสุทธิ์นั้น พระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่นี้ได้กำหนดให้ผู้ต้องโทษมีสิทธิได้รับค่าทดแทน เมื่อปรากฏจากการพิจารณาของศาลว่าผู้ต้องโทษนั้นมิได้กระทำความผิดและเป็นผู้ที่ได้รับ ความเสียหายจากคำวินิจฉัยคดีอาญานั้น

ภายหลังจากที่มีการยอมรับให้มีการชดใช้ค่าทดแทนแก่ผู้ต้องโทษซึ่งเป็นผู้บริสุทธิ์จากการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่แล้ว ในปี พ.ศ.2537 จึงได้มีความพยายามผลักดันที่จะให้กฎหมายว่าด้วยการชดใช้ค่าทดแทนให้แก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญา ซึ่งเป็นผู้บริสุทธิ์ที่ถูกขังอยู่ก่อนศาลมีคำพิพากษา ได้รับการพิจารณาและบัญญัติเป็นกฎหมายดังเช่น พระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พ.ศ.2526 ได้มีการยกร่างแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

พุทธศักราช 2534¹ ที่เสนอให้แก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 32 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534² โดยการเพิ่มข้อความดังนี้

“บุคคลใดถูกควบคุมหรือคุมขังระหว่างสอบสวน หรือระหว่างการพิจารณาคดี หากในภายหลังปรากฏว่ามีคำสั่งไม่ฟ้องคดีหรือคำพิพากษายกฟ้องอันถึงที่สุด เพราะเหตุที่บุคคลนั้นมีได้เป็นผู้กระทำความผิด ย่อมมีสิทธิได้รับค่าทดแทนจากรัฐ ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

แต่ปรากฏว่า บทบัญญัติที่เสนอให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมดังกล่าวนี้ ต้องตกไปในชั้นพิจารณาของรัฐสภา เพราะที่ประชุมไม่เห็นด้วยกับหลักการที่มุ่งจะคุ้มครองผู้บริสุทธิ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ยากจน ซึ่งระบบการปล่อยชั่วคราวไม่สามารถให้ความคุ้มครอง หรือเอื้อประโยชน์เท่าใดกับบุคคลเหล่านั้นเลย และเห็นว่ารัฐมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบในความผิดพลาดที่เกิดขึ้นกับผู้บริสุทธิ์เหล่านั้น นอกจากนี้เจตนารมณ์ในการเพิ่มความระมัดระวังในการใช้มาตรการบังคับทางอาญาที่เป็นการกระทบกระเทือนถึงสิทธิเสรีภาพของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาซึ่งจะทำให้ประชาชนที่ตกเป็นผู้ถูกดำเนินคดีอาญาได้รับการปฏิบัติที่ดีขึ้น เนื่องจากการใช้มาตรการบังคับทางอาญาที่รุนแรงจะเกิดขึ้นเฉพาะกรณีที่มีหลักฐานโดยชัดแจ้งเท่านั้น ส่วนในเรื่องการจัดสรรเงินงบประมาณเพื่อนำมาใช้จ่ายเป็นค่าทดแทนนั้น แม้จะต้องใช้เงินจำนวนมาก แต่ก็ก็เป็นสิ่งที่จำเป็น เพราะเป็นการคุ้มครองประชาชนในประเทศไทยทุกคน ในกรณีที่อาจได้รับความเดือดร้อนเช่นนี้จากกระบวนการยุติธรรม

ประมาณ ปี พ.ศ. 2539 ได้มีการร่างพระราชบัญญัติกองทุนเงินชดเชยผู้เสียหายจากอาชญากรรมและผู้ถูกดำเนินคดีอาญาขึ้นมาโดยเป็นผลมาจากกรณีที่มีความผิดพลาดแห่งกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทยในคดีฆาตกรรม นางสาว เซอร์เอน ดันแคน ซึ่งเห็นได้ว่าระบบการชดเชยค่าทดแทนโดยรัฐให้แก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญานี้เริ่มปรากฏให้เห็นถึงความสำคัญได้อย่างชัดเจนในประเทศไทย และในปีเดียวกันนี้ ประเทศไทยก็ได้เป็นภาคีสมาชิกกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองด้วย จึงมีผลทำให้ประเทศไทยต้องแก้ไขกฎหมายภายในประเทศให้เป็นไปตามหลักที่กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองบัญญัติไว้ใน ข้อ 2 วรรค 2 ที่กล่าวไว้ว่า รัฐสมาชิกจะเคารพและให้หลักประกันแก่บุคคลทุกคนที่อยู่ในอาณาจักและประชาชนที่อยู่ในอำนาจปกครองในสิทธิต่างๆ ที่กำหนดไว้ในอนุสัญญา ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า รัฐสมาชิกมีหน้าที่จะต้องปฏิบัติตามพันธที่กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองผูกมัดตน เพราะเป็นเจตนารมณ์ของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง

² สมชาติ ธรรมศิริ, “สิทธิเรียกค่าทดแทนจากการถูกคุมขังในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา,” รพีสาร, 4, 14, น. 143, (2539, มกราคม-มีนาคม).

ดังนั้น ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 นี้จึงได้บัญญัติหลักประกันสิทธิเสรีภาพของบุคคลซึ่งตกเป็นผู้ต้องหา จำเลย ผู้เสียหาย หรือพยานในคดีอาญา ไว้หลายประการ โดยเฉพาะหลักประกันที่จะไม่ได้รับการปฏิบัติที่เป็นการใช้อำนาจโดยมิชอบจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อให้สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศที่ประเทศไทยได้เป็นสมาชิก³ ซึ่งรวมถึงแนวความคิดในเรื่องการชดเชยค่าสินไหมทดแทนโดยรัฐ ที่บัญญัติไว้ในข้อ 9 ของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ซึ่งมีข้อความว่า

“วรรค 1 บุคคลทุกคนมีสิทธิในเสรีภาพและความมั่นคงของตน บุคคลใดจะถูกจับกุม หรือคุมขังโดยพลการมิได้ บุคคลจะถูกตีตรอนเสรีภาพของตนมิได้ ยกเว้น โดยเหตุและอาศัยกระบวนการตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย

วรรค 2 บุคคลผู้ถูกจับกุมย่อมได้รับการแจ้งถึงเหตุผลในการจับกุม และการแจ้งข้อหาอันเป็นปฏิปักษ์ต่อตนโดยพลันในเวลาที่มีการจับกุม

วรรค 3 บุคคลใดที่ถูกจับกุม หรือควบคุมตัวในข้อหาทางอาญา ย่อมต้องถูกนำตัวไปศาล หรือเจ้าหน้าที่อื่นผู้มีอำนาจตามกฎหมายโดยพลัน เพื่อที่จะมีการใช้อำนาจทางตุลาการ และได้รับการพิจารณาคดีภายในเวลาอันสมควร หรือมีการปล่อยตัว มิให้ถือเป็นหลักทั่วไปว่าจะต้องคุมขังบุคคลผู้อยู่ระหว่างพิจารณาคดี แต่จะปล่อยตัวชั่วคราวโดยอาจให้มีหลักประกันว่าจะกลับมาปรากฏตัวในการพิจารณาคดี หรือในกรณีจำเป็นตามโอกาส จะกลับมารับการบังคับให้เป็นไปตามคำพิพากษาในระหว่างกระบวนการพิจารณาชั้นใดก็ได้

วรรค 4 บุคคลใดที่ถูกตีตรอนเสรีภาพในการจับกุม หรือควบคุมตัว ย่อมมีสิทธิร้องเรียนต่อศาล เพื่อให้ศาลพิจารณาโดยไม่ชักช้าได้ถึงความชอบด้วยกฎหมายของการควบคุมตัวผู้นั้นและหากมีการควบคุมตัวโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายก็อาจมีคำสั่งให้ปล่อยตัวได้

วรรค 5 บุคคลใดที่ตกเป็นผู้จับ หรือควบคุมตัวโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ย่อมมีสิทธิเรียกร้องให้ชดเชยค่าสินไหมทดแทน”

จะเห็นได้ว่า เป็นการให้สิทธิแก่บุคคลที่ถูกจับหรือควบคุมตัวโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายให้มีสิทธิเรียกร้องให้ชดเชยค่าสินไหมทดแทน ซึ่งในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ก็ได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิทั้งของผู้เสียหายและจำเลยไว้ในมาตรา 245 และมาตรา 246 ถือเป็น การแสดงถึงเจตนารมณ์ของรัฐที่ยอมรับว่า รัฐมีโอกาสที่จะกระทำผิดพลาดในการดำเนินคดีอาญาได้ และรัฐก็จะรับผิดชอบต่อบุคคลผู้บริสุทธิ์ อีกทั้งยังเป็นการควบคุมให้รัฐ

³ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล และคณะผู้วิจัย, รายงานการวิจัยเรื่องกฎหมายด้านการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในกระบวนการยุติธรรมที่ไม่สอดคล้องกับหลักสิทธิขั้นพื้นฐานและพันธกรณีระหว่างประเทศรวมทั้งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, (กรุงเทพมหานคร:กรมคุ้มครองสิทธิ กระทรวงยุติธรรม, 2547), น. 3.

มีความระมัดระวังในการดำเนินคดีอาญาด้วย ซึ่งสอดคล้องกับกฎหมายสากล ต่อมาในปีพ.ศ.2544 ก็ได้มีการบัญญัติกฎหมายชื่อว่า “พระราชบัญญัติ ค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ.2544” ซึ่งจะได้ศึกษาต่อไป⁴

4.2 การชดใช้ค่าทดแทนแก่จำเลยตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ.2544

เนื่องจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 245 และมาตรา 246 ได้บัญญัติกำหนดให้ผู้เสียหายในคดีอาญาได้รับค่าตอบแทนที่จำเป็นและสมควรจากรัฐ และจำเลยในคดีอาญาได้รับค่าทดแทนหรือค่าใช้จ่ายที่จำเป็นและสมควรจากรัฐนั้น เพื่อให้การรองรับสิทธิดังกล่าวเป็นไปตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ.2544 ขึ้นมา ซึ่งบัญญัติให้มีผลบังคับใช้เป็นกฎหมายแล้ว ตั้งแต่วันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2544

(1) บุคคลผู้มีสิทธิรับค่าทดแทน

ผู้มีสิทธิได้รับค่าตอบแทน ค่าทดแทน หรือค่าใช้จ่าย 2 ประเภท คือ

1. ผู้เสียหายในคดีอาญา
2. จำเลยในคดีอาญาซึ่งต้องชั่งในระหว่างการพิจารณาคดี

1. ผู้เสียหายในคดีอาญา ที่มีสิทธิได้รับค่าตอบแทนตามพระราชบัญญัตินี้ ต้องเข้าหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้ เป็นผู้ที่ถูกกระทำได้รับความเสียหายถึงแก่ชีวิต หรือร่างกาย หรือจิตใจ เช่นถูกทำร้ายร่างกายหรือฆ่า เพื่อชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์ หรือถูกข่มขืนกระทำชำเราเป็นต้น ผู้ที่ถูกกระทำต้องไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดนั้น หมายถึงไม่ใช่คู่กรณี คือไม่ใช่ผู้ที่ก่อให้เกิดการกระทำความผิดนั้น หรือไม่ได้เป็นผู้สมัครใจเข้าร่วมในการกระทำความผิดนั้น การกระทำดังกล่าวนี้ต้องเป็นความผิดทางอาญาตามที่กำหนดไว้ในท้ายพระราชบัญญัตินี้ ดังนี้

ความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเราหญิงอื่นซึ่งมิใช่ภริยาตน ความผิดฐานกระทำชำเราเด็กหญิงอายุไม่เกิน 15 ปี

ความผิดฐานกระทำอนาจารผู้อื่น ความผิดฐานเป็นธุระจัดหาท่อไป หรือพาไปเพื่อการอนาจารของผู้อื่น หรือของตนเองความผิดฐานค้าวัตถุลามก ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 276 ถึงมาตรา 287

⁴ กนกทิพย์ ไสยะอาด, “การคุ้มครองสิทธิผู้ถูกคุมขังโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2550), น. 96-100.

ความผิดฐานฆ่าผู้อื่นโดยเจตนา ความผิดฐานทำร้ายผู้อื่นจนเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย ความผิดฐานกระทำโดยประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย ความผิดฐานกระทำทารุณบุคคลซึ่งต้องพึ่งตนในการดำรงชีพ หรือการอื่นใดให้ฆ่าตนเอง ความผิดฐานช่วยหรือยุยงส่งเสริมเด็กอายุไม่เกิน 16 ปี ให้ฆ่าตนเอง ความผิดฐานเข้าร่วมชุมนุมต่อสู้จนเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 288 ถึงมาตรา 294

ความผิดฐานทำให้แท้งลูกตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 301 ถึงมาตรา 305 ความผิดฐานทอดทิ้งเด็ก คนป่วยเจ็บ หรือคนชรา ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 306 ถึงมาตรา 308

ความผิดฐานทำร้ายร่างกายผู้อื่นจนเป็นเหตุให้ได้รับอันตรายแก่กายหรือจิตใจ ความผิดฐานทำร้ายร่างกายผู้อื่นจนเป็นเหตุให้ได้รับอันตรายสาหัส ความผิดฐานเข้าร่วมชุมนุมต่อสู้จนเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายสาหัส ความผิดฐานกระทำโดยประมาทจนเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายสาหัส ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 295 ถึงมาตรา 300⁵

2. จำเลยในคดีอาญาซึ่งต้องขังในระหว่างการพิจารณาคดี

จำเลยในคดีอาญา ที่มีสิทธิได้รับค่าตอบแทนตามพระราชบัญญัตินี้ ต้องเข้าหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

1) ต้องเป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการ และ

2) ถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณาคดี และ

3) ต่อมาปรากฏหลักฐานชัดเจนว่า จำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด และมีกรดอนฟ้องในระหว่างดำเนินคดี หรือปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุด ในคดีนั้นว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่า จำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด หมายถึงเมื่อศาลพิสูจน์แน่ชัดแล้วว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์อย่างแท้จริง ในกรณีที่มีจำเลยหลายคน หากจำเลยคนใดถึงแก่ความตายก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุด และคณะกรรมการเห็นสมควรจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายให้แก่จำเลยอื่นที่ยังมีชีวิตอยู่ถ้าเป็นเหตุอยู่ในลักษณะคดี จำเลยที่ถึงแก่ความตายนั้นมีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามพระราชบัญญัตินี้ได้ด้วย⁶

(2) วิธีการยื่นคำขอค่าทดแทนและค่าใช้จ่าย

ผู้เสียหาย จำเลย หรือทายาทผู้ได้รับความเสียหาย (กรณีผู้เสียหาย หรือจำเลยถึงแก่ความตาย) ต้องยื่นคำขอด้วยตนเอง ต่อคณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนแก่ผู้เสียหาย และค่าทดแทนและ

⁵ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 17 (รายการท้าย)

⁶ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 20

ค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา⁷ ตามแบบที่สำนักงานกำหนด ณ สำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา อาคารกระทรวงยุติธรรมหรือสำนักงานบังคับคดีจังหวัด เรือนจำจังหวัด ทัดตชตถาน คุมประพฤติจังหวัด และสถานพินิจจังหวัด ทุกจังหวัดทั่วประเทศ ในกำหนดเวลาดังนี้

ในกรณีผู้เสียหาย ภายใน 1 ปี นับแต่วันที่ผู้เสียหายได้รู้ถึงการกระทำความผิด

ในกรณีจำเลย ภายใน 1 ปี นับแต่วันที่ศาลมีคำสั่งอนุญาตให้ถอนฟ้องเพราะปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด หรือวันที่มีคำพิพากษาถึงที่สุดในคดีนั้นว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด หรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิดแล้วแต่กรณี⁸

(3) คณะกรรมการในการจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา

ให้มีคณะกรรมการคณะหนึ่ง เรียกว่า “คณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา” ซึ่งประกอบด้วย ปลัดกระทรวงยุติธรรมเป็นประธานกรรมการ ผู้แทนกระทรวงการคลัง ผู้แทนกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ผู้แทนกรมการปกครอง ผู้แทนกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ผู้แทนกรมพระธรรมนูญ ผู้แทนกรมราชทัณฑ์ ผู้แทนสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ผู้แทนสำนักงานศาลยุติธรรม ผู้แทนสำนักงานอัยการสูงสุด ผู้แทนสภานายกความเป็นกรรมการ โดยตำแหน่ง และผู้ทรงคุณวุฒิจำนวนไม่เกินห้าคน ซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้ง โดยคำแนะนำของรัฐมนตรี ซึ่งในจำนวนนี้ต้องเป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านการแพทย์ด้านสังคมสงเคราะห์ และด้านการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนเป็นที่ประจักษ์อย่างน้อยด้านละหนึ่งคน เป็นกรรมการ ให้ผู้อำนวยการสำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพเป็นเลขานุการ และให้ประธานกรรมการแต่งตั้งข้าราชการในสำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญาเป็นผู้ช่วยเลขานุการจำนวนไม่เกินสองคน⁹

คณะกรรมการมีอำนาจพิจารณาอนุมัติค่าตอบแทนค่าทดแทนหรือค่าใช้จ่าย และเสนอความเห็นต่อรัฐมนตรีเกี่ยวกับมาตรการในการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา

⁷ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 มาตรา 14/1

⁸ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 มาตรา 22

⁹ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 มาตรา 7

ตลอดจนการออกกฎกระทรวง ระเบียบ และประกาศต่าง ๆ เพื่อดำเนินการตามพระราชบัญญัตินี้ และอาจมีหนังสือสอบถามหรือเรียกบุคคลใดมาให้ถ้อยคำ หรือให้ส่งเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หรือข้อมูลหรือสิ่งอื่นที่จำเป็นมาเพื่อประกอบการพิจารณา หรือปฏิบัติการอื่นใดเพื่อบรรลुวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้ ซึ่งในการปฏิบัติหน้าที่ตามพระราชบัญญัตินี้ คณะกรรมการอาจมอบหมายให้สำนักงานเป็นผู้ปฏิบัติแทนได้¹⁰

(4) อัตราในการจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา

ให้คณะกรรมการพิจารณาจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายให้แก่จำเลยในคดีอาญา ดังต่อไปนี้

กรณีค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการรักษาพยาบาล ให้จ่ายเท่าที่จ่ายจริง แต่ไม่เกิน 40,000 บาท หากความเจ็บป่วยของจำเลยเป็นผลโดยตรงจากการถูกดำเนินคดี รวมถึงค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับค่าห้อง และค่าอาหาร ในอัตราวันละไม่เกิน 1,000 บาท

กรณีค่าฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกายและจิตใจ ให้จ่ายเท่าที่จ่ายจริง แต่ไม่เกิน 50,000 บาท หากความเจ็บป่วยของจำเลยเป็นผลโดยตรงจากการถูกดำเนินคดี รวมถึงค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับค่าห้องและค่าอาหาร ในอัตราวันละไม่เกิน 1,000 บาท

กรณีค่าขาดประโยชน์ทำมาหาได้ในระหว่างถูกดำเนินคดี ให้จ่ายในอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ ในท้องที่จังหวัดที่ประกอบกรงาน ณ วันที่ไม่สามารถประกอบกรงานได้ นับแต่วันที่ไม่สามารถประกอบกรงานได้ตามปกติ

กรณีค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการดำเนินคดี แยกเป็น 2 ส่วนคือ

ส่วนแรก ค่าทนายความ ให้จ่ายเท่าที่จ่ายจริง แต่ไม่เกินอัตราที่กำหนดในท้ายตาราง กฎกระทรวง (เรื่องละ 8,000 แต่ไม่เกิน 100,000 บาท แล้วแต่ประเภทของคดี)

ส่วนที่สอง ค่าใช้จ่ายอื่นๆ ในการดำเนินคดี ให้จ่ายเท่าที่จ่ายจริง แต่ไม่เกิน 30,000 บาท¹¹

หากจำเลยในคดีอาญาถึงแก่ความตาย อันเป็นผลโดยตรงจากการถูกดำเนินคดี ให้คณะกรรมการพิจารณาจ่ายค่าทดแทนให้แก่จำเลยนั้น ดังต่อไปนี้

กรณีค่าทดแทน ให้จ่ายเป็นเงินจำนวน 100,000 บาท

กรณีค่าจัดการศพ ให้จ่ายเป็นเงินจำนวน 20,000 บาท

กรณีค่าขาดอุปการะเลี้ยงดู ให้จ่ายเป็นเงินจำนวนไม่เกิน 40,000 บาท

¹⁰ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 8

¹¹ ข้อ 4. กฎกระทรวง กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และอัตราในการจ่ายค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559

กรณีค่าเสียหายนอกจากข้างต้นที่กล่าวมาแล้วนั้น ให้จ่ายเป็นเงินตามจำนวนที่คณะกรรมการเห็นสมควร แต่ไม่เกิน 40,000 บาท¹²

(5) การยื่นอุทธรณ์

ในกรณีที่ผู้ยื่นคำขอไม่เห็นด้วยกับคำวินิจฉัยของคณะกรรมการ ผู้ยื่นคำขอมิสิทธิอุทธรณ์คำวินิจฉัยของคณะกรรมการ โดยการอุทธรณ์นั้นให้ผู้ยื่นคำขออุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์ภายใน 30 วัน นับแต่วันที่ได้รับแจ้งคำวินิจฉัยของคณะกรรมการ หรือจะยื่นต่อสำนักงานหรือศาลจังหวัดที่ผู้ยื่นคำขอมิภูมิลำเนาอยู่ในเขตเพื่อส่งให้แก่ศาลอุทธรณ์ก็ได้ โดยให้ถือว่าเป็นการยื่นอุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์ เมื่อศาลอุทธรณ์ได้รับอุทธรณ์แล้ว ศาลอุทธรณ์มีอำนาจไต่สวนหลักฐานเพิ่มเติมโดยสืบพยานเอง หรืออาจแต่งตั้งให้ศาลชั้นต้นทำแทนก็ได้ตามที่เห็นสมควร คำวินิจฉัยของศาลอุทธรณ์ให้ถือเป็นที่สุด¹³

(6) บทลงโทษ

กรณีที่ผู้ยื่นคำขอแสดงข้อความอันเป็นเท็จต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ¹⁴

กรณีที่มิบุคคลใดให้ถ้อยคำหรือแสดงพยานหลักฐานอันเป็นเท็จเกี่ยวกับการขอรับค่าตอบแทน ค่าทดแทน หรือค่าใช้จ่ายตามพระราชบัญญัตินี้ต่อคณะกรรมการ คณะอนุกรรมการ หรือพนักงานเจ้าหน้าที่ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ¹⁵

หากผู้ใดไม่ให้ถ้อยคำหรือไม่ส่งหนังสือตอบหนังสือสอบถาม เอกสาร หลักฐาน หรือข้อมูลหรือสิ่งอื่นที่จำเป็นตามคำสั่งของคณะกรรมการ คณะอนุกรรมการ หรือพนักงานเจ้าหน้าที่ โดยไม่มีเหตุอันสมควร ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ¹⁶

¹² ข้อ 7. กฎกระทรวง กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และอัตราในการจ่ายค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2546

¹³ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 มาตรา 25

¹⁴ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 28

¹⁵ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 29

¹⁶ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 30

4.3 การชดใช้ค่าสินไหมทดแทนโดยรัฐตามพระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ.2539

กฎหมายว่าด้วยความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ เป็นกฎหมายที่บัญญัติขึ้นมา โดยเฉพาะเพื่อให้ประชาชนผู้เสียหายเรียกค่าสินไหมทดแทนจากหน่วยงานของรัฐได้โดยตรงเมื่อเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำละเมิดในการปฏิบัติหน้าที่แทนหน่วยงานของรัฐ และในนามของหน่วยงานของรัฐ ไม่ว่าจะเจ้าหน้าที่จะจงใจหรือประมาทเลินเล่อก็ตาม แต่หากการกระทำดังกล่าวทำให้เขาเสียหายถึงแก่ชีวิต แก่ร่างกาย อนามัย เสรีภาพ ทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใด ซึ่งเป็นการละเมิดบุคคลนั้นได้เสมอ เมื่อเจ้าหน้าที่ได้กระทำละเมิดต่อบุคคลอื่น รัฐก็จำต้องรับผิดชอบชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อให้ผู้เสียหายได้กลับคืนสู่ฐานะเดิมของตน และหากหน่วยงานของรัฐปฏิเสธความรับผิดดังกล่าว ผู้เสียหายก็ย่อมมีสิทธิที่จะฟ้องขอให้ศาลพิพากษาให้หน่วยงานของรัฐชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ตนได้ ซึ่งมีการกำหนดอายุความที่จะใช้สิทธิเรียกร้องไว้โดยเฉพาะแตกต่างจากหลักละเมิดทั่วไป โดยจะพิจารณาตามหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้¹⁷

(1) บุคคลผู้ต้องรับผิด

ตามพระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ.2539 เมื่อเจ้าหน้าที่ทำละเมิดต่อบุคคลภายนอก บางกรณีเจ้าหน้าที่ต้องรับผิดชอบชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เสียหายแต่เพียงผู้เดียว หน่วยงานของรัฐที่เจ้าหน้าที่ผู้ทำละเมิดอยู่ในสังกัดไม่ต้องรับผิดเลย บางกรณีหน่วยงานของรัฐที่เจ้าหน้าที่ผู้ทำละเมิดอยู่ในสังกัดต้องรับผิดชอบชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เสียหายแต่เพียงผู้เดียว โดยที่เจ้าหน้าที่ไม่ต้องรับผิดเลย และในบางกรณีทั้งเจ้าหน้าที่และหน่วยงานของรัฐที่เจ้าหน้าที่ผู้ทำละเมิดอยู่ในสังกัดต้องรับผิดชอบชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหายโดยเฉลี่ยกันชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหายตามสัดส่วนแห่งความผิดของตน

ในมาตรา 4 ของพระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ.2539 ได้บัญญัตินิยามของคำว่า “เจ้าหน้าที่” ไว้ดังนี้

“มาตรา 4 “เจ้าหน้าที่” หมายความว่า ข้าราชการ พนักงาน ลูกจ้าง หรือผู้ปฏิบัติงานประเภทอื่น ไม่ว่าจะเป็นการแต่งตั้งใน ฐานะเป็นกรรมการหรือฐานะอื่นใด”

¹⁷ พลประสิทธิ์ ฤทธิรักษา, “พ.ร.บ.ความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ 2539 มิติใหม่ของการคุ้มครองประชาชนผู้เสียหาย,” *จุฬาลงกรณ์วารสาร*, 9, 34, น. 74, (2540, มกราคม-มีนาคม).

ลักษณะการกระทำละเมิดของเจ้าหน้าที่ต่อเอกชนมิได้ทั้งการกระทำละเมิดในการปฏิบัติหน้าที่และการกระทำละเมิดที่มีใช้การกระทำในการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งจะมีผลทำให้ผู้ที่ต้องรับผิดชอบชดใช้ค่าสินไหมทดแทนในการกระทำละเมิดแต่ละลักษณะแตกต่างกัน¹⁸

เจ้าหน้าที่ต้องรับผิดชอบชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เสียหายแต่เพียงผู้เดียว หน่วยงานรัฐที่เจ้าหน้าที่ผู้ทำละเมิดอยู่ในสังกัดไม่ต้องรับผิดชอบ ในกรณีที่การละเมิดของเจ้าหน้าที่มิใช่การกระทำในการปฏิบัติหน้าที่ กล่าวคือ อาจเป็นการกระทำในการดำเนินชีวิตส่วนตัวโดยแท้ หรืออาจเป็นการกระทำในระหว่างการปฏิบัติหน้าที่ แต่การกระทำนั้นมิได้มีความเกี่ยวข้องกับหน้าที่แต่อย่างใด ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 6 ของพระราชบัญญัติความผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 ซึ่งมีข้อความว่า

“มาตรา 6 ถ้าการกระทำละเมิดของเจ้าหน้าที่มิใช่การกระทำ ในการปฏิบัติหน้าที่ เจ้าหน้าที่ต้องรับผิดชอบในการนั้นเป็นการเฉพาะตัว ในกรณีนี้ผู้เสียหาย อาจฟ้องเจ้าหน้าที่ได้โดยตรง แต่จะฟ้องหน่วยงานของรัฐไม่ได้”

อีกทั้งยังรวมถึงการละเมิดของเจ้าหน้าที่ ที่เป็นการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่ แต่เจ้าหน้าที่ได้กระทำการนั้นไปด้วยความจงใจ หรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง ตามที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 8 ของพระราชบัญญัติความผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 ซึ่งมีข้อความว่า

“มาตรา 8 ในกรณีที่หน่วยงานของรัฐต้องรับผิดชอบชดใช้ค่าสินไหม ทดแทนแก่ผู้เสียหาย เพื่อการละเมิดของเจ้าหน้าที่ ให้หน่วยงานของรัฐมีสิทธิเรียกให้เจ้าหน้าที่ผู้ทำละเมิดชดใช้ค่าสินไหมทดแทน ดังกล่าวแก่หน่วยงานของรัฐได้ ถ้าเจ้าหน้าที่ได้กระทำการนั้นไปด้วยความจงใจ หรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง

สิทธิเรียกให้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนตามวรรคหนึ่งจะมีได้เพียงใดให้คำนึงถึงระดับความร้ายแรงแห่งการกระทำและ ความเป็นธรรมในแต่ละกรณีเป็นเกณฑ์โดยมิต้องให้ใช้เต็มจำนวนของความเสียหายก็ได้

ถ้าการละเมิดเกิดจากความผิดหรือความบกพร่องของหน่วยงานของรัฐหรือระบบการดำเนินงานส่วนรวม ให้หัก ส่วนแห่งความรับผิดชอบดังกล่าวออกด้วย

ในกรณีที่การละเมิดเกิดจากเจ้าหน้าที่หลายคน มิให้นำหลักเรื่องลูกหนี้ร่วมมาใช้บังคับ และเจ้าหน้าที่แต่ละคนต้อง รับผิดชอบชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเฉพาะส่วนของตนเท่านั้น”

ในมาตรา 4 วรรคสอง ของพระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 ได้บัญญัติข้อยกเว้นของคำว่า “หน่วยงานของรัฐ” ไว้ดังนี้

¹⁸ อําพน เจริญชินวินทร์, “การใช้สิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนกรณีเจ้าหน้าที่กระทำละเมิดต่อเอกชน,” วารสารวิชาการศาลปกครอง, 3, 1, น. 95, (2546, มกราคม-เมษายน).

“มาตรา 4 “หน่วยงานของรัฐ” หมายความว่า กระทรวง ทบวง กรม หรือส่วนราชการที่เรียกชื่ออย่างอื่นและมีฐานะเป็นกรม ราชการส่วนภูมิภาค ราชการส่วนท้องถิ่น และรัฐวิสาหกิจที่ตั้งขึ้นโดยพระราชบัญญัติหรือพระราชกฤษฎีกา และให้ หมายความว่ารวมถึงหน่วยงานอื่นของรัฐที่มีพระราชกฤษฎีกากำหนดให้เป็นหน่วยงานของรัฐตามพระราชบัญญัตินี้ด้วย”

หน่วยงานของรัฐที่เจ้าหน้าที่ผู้ทำละเมิดอยู่ในสังกัดรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เสียหายเพียงผู้เดียว เจ้าหน้าที่ไม่ต้องรับผิดชอบ ในกรณีที่การละเมิดของเจ้าหน้าที่เป็นการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่ และเจ้าหน้าที่ได้กระทำการกระทำนั้น ไปด้วยความประมาทเลินเล่อธรรมดา ซึ่งจะเห็นได้จากมาตรา 5 ประกอบกับมาตรา 8 วรรคแรกของพระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 ซึ่งมีข้อความว่า

“มาตรา 5 หน่วยงานของรัฐต้องรับผิดชอบ ผู้เสียหายในผลแห่งละเมิดที่เจ้าหน้าที่ของตนได้กระทำการปฏิบัติ หน้าที่ ในกรณีนี้ผู้เสียหายอาจฟ้องหน่วยงานของรัฐดังกล่าวได้โดยตรง แต่จะฟ้องเจ้าหน้าที่ไม่ได้

ถ้าการละเมิดเกิดจากเจ้าหน้าที่ซึ่งไม่ได้สังกัดหน่วยงานของรัฐแห่งใดให้ถือว่ากระทรวงการคลังเป็นหน่วยงานของ รัฐที่ต้องรับผิดชอบตามวรรคหนึ่ง”

“มาตรา 8 ในกรณีที่หน่วยงานของรัฐต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหม ทดแทนแก่ผู้เสียหายเพื่อการละเมิดของเจ้าหน้าที่ ให้หน่วยงานของรัฐมีสิทธิเรียกให้เจ้าหน้าที่ผู้ทำละเมิดชดใช้ค่าสินไหมทดแทน ดังกล่าวแก่หน่วยงานของรัฐได้ ถ้าเจ้าหน้าที่ได้กระทำการนั้น ไปด้วยความจงใจหรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง

สิทธิเรียกให้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนตามวรรคหนึ่งจะมีได้เพียงใดให้คำนึงถึงระดับความร้ายแรงแห่งการกระทำและ ความเป็นธรรมในแต่ละกรณีเป็นเกณฑ์โดยมิต้องให้ใช้เต็มจำนวนของความเสียหายก็ได้

ถ้าการละเมิดเกิดจากความผิดหรือความบกพร่องของหน่วยงานของรัฐหรือระบบการดำเนินงานส่วนรวม ให้หัก ส่วนแห่งความรับผิดดังกล่าวออกด้วย

ในกรณีที่การละเมิดเกิดจากเจ้าหน้าที่หลายคน มิให้นำหลักเรื่องลูกหนี้ร่วมมาใช้บังคับ และเจ้าหน้าที่แต่ละคนต้อง รับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนเฉพาะส่วนของตนเท่านั้น”

การกระทำละเมิดในการปฏิบัติหน้าที่ คือ การที่เจ้าหน้าที่ได้กระทำละเมิดในขณะที่เจ้าหน้าที่ผู้นั้นปฏิบัติหน้าที่อยู่ ซึ่งการกระทำละเมิดดังกล่าวอาจเกิดขึ้นจากการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ในลักษณะที่เป็นการใช้อำนาจ หมายถึง การที่เจ้าหน้าที่ซึ่งมีสถานะเหนือกว่าเอกชนมีความชอบธรรมที่จะกระทำการเหนือบุคคลหรือทรัพย์สิน ซึ่งในการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่นั้น อาจเป็นการใช้อำนาจตามกฎหมายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เช่น การใช้อำนาจ

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาดังกล่าว หากเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือพนักงานอัยการได้กระทำโดยจงใจ หรือประมาทเลินเล่อเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับความเสียหายแล้ว ย่อมเป็นการกระทำละเมิด¹⁹ และในกรณีที่เจ้าหน้าที่และหน่วยงานของรัฐที่เจ้าหน้าที่ผู้ทำละเมิดอยู่ในสังกัดต้องรับผิดชอบใช้สินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหาย โดยเฉลี่ยกันชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหายตามสัดส่วนแห่งความผิดของตน หากในกรณีที่ความเสียหายเกิดขึ้นจากเหตุสองประการประกอบกัน กล่าวคือ การที่เจ้าหน้าที่กระทำการในการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความจงใจ หรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง ประการหนึ่ง และความผิดหรือความบกพร่องของหน่วยงานรัฐ หรือระบบการดำเนินงานส่วนรวม อีกประการหนึ่ง ซึ่งจะเห็นได้จากมาตรา 5 ประกอบกับมาตรา 8 วรรคแรกของพระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 ตามที่ได้กล่าวไว้ในข้างต้น

2. การใช้สิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทน

ในกรณีที่หน่วยงานของรัฐต้องรับผิดชอบผู้เสียหายในผลแห่งละเมิดที่เจ้าหน้าที่ได้กระทำในการปฏิบัติหน้าที่นั้น กฎหมายให้สิทธิแก่ผู้เสียหายเลือกใช้วิธียื่นคำขอต่อหน่วยงานของรัฐให้พิจารณาชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ตนได้ ตามมาตรา 11 ของพระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 ซึ่งมีข้อความว่า

“มาตรา 11 ในกรณีที่ผู้เสียหายเห็นว่า หน่วยงานของรัฐ ต้องรับผิดชอบตามมาตรา 5 ผู้เสียหายจะยื่นคำขอต่อหน่วยงานของรัฐให้พิจารณาชดใช้ค่าสินไหมทดแทนสำหรับความเสียหายที่เกิดแก่ตนก็ได้ ในการนี้หน่วยงานของรัฐต้องออกไปรับคำขอให้ไว้เป็นหลักฐานและพิจารณาคำขอนั้นโดยไม่ชักช้า เมื่อหน่วยงานของรัฐมีคำสั่งเช่นใดแล้วหากผู้เสียหายยังไม่พอใจในผลการวินิจฉัยของหน่วยงานของรัฐก็ให้มีสิทธิร้องทุกข์ ต่อคณะกรรมการวินิจฉัยร้องทุกข์ตามกฎหมายว่าด้วยคณะกรรมการกฤษฎีกาได้ภายในเก้าสิบวันนับแต่วันที่ตนได้รับแจ้ง ผลการวินิจฉัย

ให้หน่วยงานของรัฐพิจารณาคำขอที่ได้รับตามวรรคหนึ่งให้แล้วเสร็จภายในหนึ่งร้อยแปดสิบวัน หากเรื่องใดไม่อาจพิจารณาได้ทันในกำหนดนั้นจะต้องรายงานปัญหาและอุปสรรคให้รัฐมนตรีเจ้าสังกัดหรือกำกับหรือควบคุมดูแลหน่วยงาน ของรัฐแห่งนั้นทราบและขออนุมัติขยายระยะเวลาออกไปได้ แต่รัฐมนตรีดังกล่าวจะพิจารณาอนุมัติให้ขยายระยะเวลาให้ อีกได้ไม่เกินหนึ่งร้อยแปดสิบวัน”

แทนที่จะบัญญัติเป็นบทบังคับให้ใช้วิธีฟ้องคดีหน่วยงานของรัฐตามมาตรา 5 ของพระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 ซึ่งมีข้อความว่า

¹⁹ เพิ่งอ้าง, น. 97.

“มาตรา 5 หน่วยงานของรัฐต้องรับผิดชอบ ผู้เสียหายในผลแห่งละเมิดที่เจ้าหน้าที่ของตนได้กระทำการปฏิบัติหน้าที่ ในกรณีนี้ผู้เสียหายอาจฟ้องหน่วยงานของรัฐดังกล่าวได้โดยตรง แต่จะฟ้องเจ้าหน้าที่ไม่ได้

ถ้าการละเมิดเกิดจากเจ้าหน้าที่ซึ่งไม่ได้สังกัดหน่วยงานของรัฐแห่งใดให้ถือว่ากระทรวงการคลังเป็นหน่วยงานของรัฐที่ต้องรับผิดชอบตามวรรคหนึ่ง”

จากบทบัญญัติดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่าหากรัฐบัญญัติกฎหมายเป็นบทบังคับให้ใช้วิธีฟ้องคดีหน่วยงานของรัฐเพียงอย่างเดียว นั้นอาจทำให้เกิดความล่าช้าในการเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้เสียหายได้

ผู้เสียหายต้องยื่นคำขอต่อหน่วยงานของรัฐที่เจ้าหน้าที่ผู้กระทำละเมิดสังกัดอยู่ และหน่วยงานของรัฐต้องออกใบรับคำขอให้ไว้เป็นหลักฐาน และพิจารณาคำขอนั้น โดยไม่ชักช้า ซึ่งในการฟ้องคดีนั้น หากเป็นกรณีที่หน่วยงานของรัฐต้องรับผิดชอบต่อผู้เสียหายในผลแห่งละเมิดที่เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานของรัฐได้กระทำการปฏิบัติหน้าที่ ผู้เสียหายมีสิทธิฟ้องหน่วยงานของรัฐได้โดยตรง หมายความว่า ผู้เสียหายฟ้องหน่วยงานของรัฐเป็นจำเลยให้รับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนได้เลย แต่ผู้เสียหายไม่อาจฟ้องเจ้าหน้าที่ให้รับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนได้ ตามมาตรา 5 วรรคแรกของพระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ.2539 ซึ่งมีข้อความว่า

“มาตรา 5 หน่วยงานของรัฐต้องรับผิดชอบต่อ ผู้เสียหายในผลแห่งละเมิดที่เจ้าหน้าที่ของตนได้กระทำการปฏิบัติหน้าที่ ในกรณีนี้ผู้เสียหายอาจฟ้องหน่วยงานของรัฐดังกล่าวได้โดยตรง แต่จะฟ้องเจ้าหน้าที่ไม่ได้”

ส่วนในกรณีที่มีปัญหาว่าถ้าการละเมิดเกิดจากเจ้าหน้าที่ซึ่งไม่ได้สังกัดหน่วยงานของรัฐแห่งใดแล้วผู้เสียหายจะต้องฟ้องต่อหน่วยงานใด กฎหมายก็ได้หาทางแก้ไขไว้แล้วโดยให้ฟ้องกระทรวงการคลัง กล่าวคือ ให้ถือว่ากระทรวงการคลังเป็นหน่วยงานของรัฐที่ต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทน ตามที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 5 วรรคสอง ของพระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 ซึ่งมีข้อความว่า

“มาตรา 5 วรรคสอง ถ้าการละเมิดเกิดจากเจ้าหน้าที่ซึ่งไม่ได้สังกัดหน่วยงานของรัฐแห่งใดให้ถือว่ากระทรวงการคลังเป็นหน่วยงานของรัฐที่ต้องรับผิดชอบตามวรรคหนึ่ง”

ในกรณีที่หน่วยงานของรัฐไม่ต้องรับผิดชอบ คือ กรณีที่การกระทำละเมิดของเจ้าหน้าที่มิใช่การกระทำการปฏิบัติหน้าที่ ผู้เสียหายจึงไม่มีสิทธิฟ้องหน่วยงานของรัฐได้ ผู้เสียหายจะต้องฟ้องเจ้าหน้าที่ให้รับผิดชอบเป็นการเฉพาะตัว ตามมาตรา 6 ของพระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 ซึ่งมีข้อความว่า

“มาตรา 6 ถ้าการกระทำละเมิดของเจ้าหน้าที่มิใช่การกระทำ ในการปฏิบัติหน้าที่ เจ้าหน้าที่ต้องรับผิดชอบในการนั้นเป็นการเฉพาะตัว ในกรณีนี้ผู้เสียหาย อาจฟ้องเจ้าหน้าที่ได้โดยตรง แต่จะฟ้องหน่วยงานของรัฐไม่ได้”

เมื่อผู้เสียหายฟ้องเจ้าหน้าที่ให้รับผิดชอบเป็นการเฉพาะตัวแล้ว เจ้าหน้าที่ก็อาจร้องขอให้ศาลเรียกหน่วยงานของรัฐเข้ามาเป็นคู่ความได้ หากเห็นว่าหน่วยงานของรัฐต้องรับผิดชอบหรือต้องร่วมรับผิดชอบตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 7 ของพระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 ซึ่งมีข้อความว่า

“มาตรา 7 ในคดีที่ผู้เสียหายฟ้องหน่วยงานของรัฐ ถ้าหน่วยงานของรัฐเห็นว่าเป็นเรื่องที่เจ้าหน้าที่ต้องรับผิดชอบหรือต้องร่วมรับผิดชอบ หรือในคดีที่ผู้เสียหายฟ้องเจ้าหน้าที่ ถ้าเจ้าหน้าที่เห็นว่าเป็นเรื่องที่หน่วยงานของรัฐต้องรับผิดชอบหรือต้องร่วมรับผิดชอบ หน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ดังกล่าว มีสิทธิขอให้ศาลที่พิจารณาคดีนั้นอยู่เรียกเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานของรัฐ แล้วแต่กรณี เข้ามาเป็นคู่ความในคดี

ถ้าศาลพิพากษาฟ้องเพราะเหตุที่หน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ที่ถูกฟ้องมิใช่ผู้ต้องรับผิดชอบ ให้ขยายอายุความ ฟ้องร้องผู้ที่ต้องรับผิดชอบซึ่งมิได้ถูกเรียกเข้ามาในคดีออกไปถึงหกเดือนนับแต่วันที่คำพิพากษานั้นถึงที่สุด”²⁰

4.4 การวิเคราะห์ปัญหาการเยียวยาความเสียหายแก่จำเลยเนื่องจากการขังในกระบวนการยุติธรรม

กรณีตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 20 บัญญัติไว้ว่า

“มาตรา 20 จำเลยที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามพระราชบัญญัตินี้ ต้อง

(1) เป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการ

(2) ถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณาคดี และ

(3) ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดและมีการถอนฟ้องในระหว่างดำเนินคดี หรือ ปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดนั้นว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด

ในคดีที่มีจำเลยหลายคน จำเลยคนใดถึงแก่ความตายก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุด และคณะกรรมการเห็นสมควรจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายให้แก่จำเลยอื่นที่ยังมีชีวิตอยู่ถ้าเป็นเหตุอยู่ในลักษณะคดี จำเลยที่ถึงแก่ความตายนั้นมีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามพระราชบัญญัตินี้ได้ด้วย”

²⁰ กนกทิพย์ ไสสะอาด, *อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 4*, น. 106-109.

จะเห็นได้ว่าการจะขอค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายให้แก่จำเลย มีข้อกำหนดไว้ว่า จะต้องเป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการ ซึ่งการที่พนักงานอัยการจะฟ้องคดีได้นั้นก็ต่อเมื่อได้มีการสอบสวนคดีนั้นมาก่อน และการสอบสวนนั้นต้องไม่บกพร่องผิดพลาดหรือไม่ชอบด้วยกฎหมายในส่วนที่เป็นสาระสำคัญ ดังนั้นหากจำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการเท่านั้นที่จะเป็นผู้มีสิทธิขอค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายจากการที่ต้องถูกคุมขังในระหว่างพิจารณาคดี เช่นนี้จึงมีความเหมาะสมหรือไม่ เนื่องจากกฎหมายไทยให้สิทธิ หรืออำนาจแก่ผู้เสียหายในการดำเนินคดีอาญาแทบทุกชั้นตอนของกระบวนการยุติธรรม โดยเริ่มต้นจากการร้องทุกข์ การเป็นโจทก์ฟ้องคดี การเข้าเป็นโจทก์ร่วมกับพนักงานอัยการ การเป็นโจทก์ฟ้องคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา การอุทธรณ์ฎีกา เป็นต้น แต่การดำเนินการฟ้องคดีอาญาของผู้เสียหายกับของรัฐอาจมีแนวทางในการปฏิบัติที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งในต่างประเทศส่วนมากถือว่ารัฐเท่านั้นที่จะฟ้องคดีอาญาได้ เพราะการฟ้องคดีอาญาเป็นนโยบายในการที่จะรักษาความสงบเรียบร้อยของรัฐ การฟ้องคดีอาญาโดยเอกชนที่เป็นผู้เสียหายบางครั้งได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ ซึ่งอาจเป็นสาเหตุให้รัฐได้รับความเสียหายแล้ว ยังมีเหตุผลที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการฟ้องคดีอาญาดังกล่าวอาจนำมาซึ่งความเสียหายและความเดือดร้อนแก่จำเลยผู้ถูกฟ้องที่เป็นผู้บริสุทธิ์อีกด้วย

4.4.1 การดำเนินคดีอาญาในต่างประเทศ

ในการดำเนินอาญาแบ่งทฤษฎีที่เป็นหลักใหญ่ๆ ได้ 2 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มประเทศที่รัฐเท่านั้นที่ผู้มีอำนาจดำเนินคดีอาญาได้ โดยมีเหตุผลว่าในกระบวนการรักษาความสงบเรียบร้อยในทางอาญา ในการปกครองบ้านเมือง รัฐเท่านั้นจะเป็นผู้ใช้ดุลพินิจว่าเมื่อมีการกระทำความผิดในทางอาญาเกิดขึ้นแล้วสมควรหรือไม่ที่จะดำเนินคดีอาญาในเรื่องนี้ ทั้งนี้เพราะรัฐถือว่าเป็นหน้าที่ของรัฐโดยตรงที่จะต้องรักษาความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงภายในรัฐนั้น (2) กลุ่มประเทศที่ยอมให้เอกชนดำเนินคดีอาญาได้ด้วย โดยมีเหตุผลว่าการให้รัฐเท่านั้นที่ผู้มีอำนาจดำเนินคดีอาญาได้เป็นการตัดสิทธิผู้เสียหายซึ่งควรจะมีสิทธิด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่าสองทฤษฎีนี้ที่มีความเห็นที่แตกต่างกัน

สำหรับการฟ้องคดีในต่างประเทศ เช่นในประเทศฝรั่งเศสซึ่งเป็นประเทศในกลุ่มซีวิลลอว์ การรักษาความสงบเรียบร้อยในประเทศฝรั่งเศสจะมีระบบรักษาความสงบเรียบร้อยอย่างเคร่งครัด กล่าวคือการฟ้องคดีอาญาของฝรั่งเศสเป็นอำนาจของรัฐแต่เพียงผู้เดียวพนักงานอัยการจะเป็นผู้ใช้อำนาจในการฟ้องคดีอาญา โดยฟ้องในนามของสังคม การขอให้ดำเนินคดีอาญาอาจเริ่มโดยการร้องทุกข์หรือกล่าวโทษต่อตำรวจหรืออาจยื่นตรงต่อพนักงานอัยการก็ได้ จากนั้นจะมีการสอบสวนเบื้องต้นแล้วส่งสำนวนการสอบสวนให้พนักงานอัยการพิจารณา การสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้องจะอยู่ในดุลพินิจของพนักงานอัยการเท่านั้น

โดยปกติพนักงานอัยการฝรั่งเศสจะฟ้องเป็นคดีอาญาต่อเมื่อเห็นสมควรและเพื่อประโยชน์ของสังคม หากพนักงานอัยการเห็นว่าผู้ต้องหาไม่ได้กระทำความผิด หรือพยานหลักฐานไม่เพียงพอ หรือการฟ้องคดีนั้นสังคมจะได้รับผลประโยชน์แต่เพียงเล็กน้อย หรือเห็นว่าผู้ต้องหาได้กระทำไปโดยมีเหตุสมควร ซึ่งการฟ้องจะทำให้เสียหายแก่สังคมมากกว่าที่จะทำประโยชน์ พนักงานอัยการก็จะสั่งไม่ฟ้อง แต่ก็ยังมีทางออกสำหรับเอกชนที่ประสงค์จะฟ้องคดีโดยเปิดโอกาสให้เอกชนมีทางฟ้องคดีได้โดยทางอ้อม กล่าวคือฟ้องทางแพ่งในคดีนั้นต่อศาลที่พิจารณาคดีอาญา และศาลจะพิจารณาคดีแพ่งได้ต่อเมื่อมีการดำเนินคดีอาญาไปพร้อมกัน จึงมีผลให้พนักงานอัยการต้องฟ้องเป็นคดีอาญาและดำเนินคดีอาญาในคดีนั้น แต่พนักงานอัยการก็ยังคงเป็นผู้ทำหน้าที่ฟ้องคดีอาญานั้นเอง²¹

ระบบการฟ้องคดีอาญาในประเทศกลุ่มคอมมอนลอว์ เช่น ประเทศอังกฤษ แต่เดิมการนำตัวผู้ต้องหาซึ่งสงสัยว่าได้กระทำความผิดมาฟ้องร้องต่อศาลนั้นถือเป็นหน้าที่โดยเฉพาะของผู้เสียหายหรือญาติของผู้นั้น มาตรการในการฟ้องคดีอาญาของเอกชนในประเทศอังกฤษถือว่ามีการพัฒนาไปมาก เอกชนทุกคนในอังกฤษมีสิทธิและเสรีภาพที่จะฟ้องคดีอาญาได้ ทุกคนสามารถอ้างตนเป็นผู้เสียหายในนามของตนเอง เพื่อที่จะฟ้องคดีอาญาได้ แต่ในบางกรณีก็เป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยเฉพาะ เพราะเอกชนไม่มีความสามารถมากพอที่จะเข้าถึงและหาหลักฐานมาฟ้องคดีได้ ในปี 1985 อังกฤษมีวิวัฒนาการการฟ้องร้องคดีอาญาที่สำคัญ โดยมีการปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินการฟ้องคดีอาญา จากเดิมคือ The Prosecution of Offences Act 1879 มาเป็น The Prosecution of Offences Act 1985 ทำให้เกิดองค์กรที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินการฟ้องคดีอาญาขึ้นใหม่ คือองค์กรที่เรียกว่า Crown Prosecution Service (CPS) ขึ้นในประเทศอังกฤษ โดย CPS มีอำนาจหน้าที่ในการฟ้องร้องดำเนินคดีอาญาซึ่งมีตำรวจเป็นผู้สอบสวน ยกเว้นในคดีเล็กน้อยๆ แต่สิทธิในการฟ้องร้องดำเนินคดีอาญาของเอกชนยังคงมีอยู่เหมือนเดิม เพียงแต่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของ CPS หรือ CPS อาจเข้าไปดำเนินคดีเอง หรืออาจพิจารณาใช้ดุลพินิจระงับการฟ้องคดีนั้นได้ตามที่เห็นสมควร²²

²¹ คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขานิติศาสตร์, การประชุมนักนิติศาสตร์แห่งชาติ ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2544), น. 152-153.

²² Robert J.Green, "The Creation and Development of The Crown Prosecution Service," UNAFEI Resource Material Service No.42, p. 39-52, (December 1992).

4.4.2 การดำเนินคดีอาญาในประเทศไทย

สิทธิในการฟ้องคดีของประเทศไทยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาให้สิทธิแก่พนักงานอัยการและเอกชนผู้เสียหายในการฟ้องคดีได้เอง ตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 28 ที่บัญญัติว่า

“มาตรา 28 บุคคลเหล่านี้มีอำนาจฟ้องคดีอาญาต่อศาล

(1) พนักงานอัยการ

(2) ผู้เสียหาย”

จากมาตราดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าอำนาจฟ้องของพนักงานอัยการและผู้เสียหายต่างเป็นอิสระต่อกัน แม้ว่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะได้ยื่นฟ้องไปแล้ว และคดียังคงอยู่ในระหว่างพิจารณาคดี กฎหมายก็ไม่ตัดสิทธิอีกฝ่ายที่จะฟ้องคดีนั้นขึ้นใหม่ หรือขอเข้าเป็นโจทก์ร่วม จึงเป็นผลทำให้ในคดีอาญาเรื่องเดียวกันอาจมีทั้งพนักงานอัยการและผู้เสียหายเป็นโจทก์ แต่หากศาลเห็นชอบโดยผลการ หรือโดยผู้เสียหายหรือพนักงานอัยการยื่นคำร้องก่อนมีคำพิพากษา ศาลก็อาจมีอำนาจสั่งให้รวมการพิจารณาเป็นคดีเดียวกันได้ ตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 33 ซึ่งมีข้อความว่า

“มาตรา 33 คดีอาญาเรื่องเดียวกันซึ่งทั้งพนักงานอัยการและ ผู้เสียหายต่างได้ยื่นฟ้องในศาลชั้นต้นศาลเดียวกันหรือต่างศาลกัน ศาลนั้น ๆ มีอำนาจสั่งให้รวมพิจารณาเป็นคดีเดียวกันเมื่อศาล เห็นชอบโดยผลการหรือโดยโจทก์ยื่นคำร้องในระยะใดก่อนมีคำพิพากษา แต่ทว่าจะมีคำสั่งเช่นนั้นไม่ได้ นอกจากจะได้รับความยินยอม ของศาลอื่นนั้นก่อน”

ในการฟ้องคดีนั้นอำนาจฟ้องของพนักงานอัยการและผู้เสียหายต่างเป็นอิสระต่อกัน แต่ละฝ่ายไม่มีอำนาจยับยั้งการฟ้องคดีของอีกฝ่าย แต่อาจมีการควบคุมการฟ้องคดีของกันและกันได้ โดยในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ยื่นฟ้องคดีต่อศาลไว้ก่อนแล้ว ผู้เสียหายจะยื่นคำร้องขอเข้าเป็นโจทก์ร่วมในระยะเวลาใดระหว่างพิจารณาก่อนศาลชั้นต้นมีคำพิพากษาก็ได้ ตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 30 ซึ่งมีข้อความว่า

“มาตรา 30 คดีอาญาใดซึ่งพนักงานอัยการยื่นฟ้องต่อศาลแล้ว ผู้เสียหายจะยื่นคำร้องขอเข้าร่วมเป็นโจทก์ในระยะใดระหว่าง พิจารณาก่อน ศาลชั้นต้นพิพากษาคดีนั้นก็ได้”

ในกรณีที่เป็นคดีอาญาที่มีใจความผิดต่อส่วนตัวซึ่งผู้เสียหายได้ยื่นฟ้องไว้ก่อนแล้วนั้น พนักงานอัยการจะยื่นคำร้องขอเข้าร่วมเป็นโจทก์ในระยะใดก่อนคดีเสร็จเด็ดขาดก็ได้ ตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 31 ซึ่งมีข้อความว่า

“มาตรา 31 คดีอาญาที่มีใจความผิดต่อส่วนตัวซึ่งผู้เสียหาย ยื่นฟ้องแล้ว พนักงานอัยการจะยื่นคำร้องขอเข้าร่วมเป็นโจทก์ใน ระยะใดก่อนคดีเสร็จเด็ดขาดก็ได้”

คดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ กฎหมายบังคับให้คดีเรื่องนั้นต้องมีการสอบสวน โดยชอบด้วยกฎหมายเสียก่อน พนักงานอัยการจึงจะมีอำนาจยื่นฟ้องคดีต่อศาลได้ ตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 120 ซึ่งมีข้อความว่า

“มาตรา 120 ห้ามมิให้พนักงานอัยการยื่นฟ้องคดีใดต่อศาลโดย มิได้มีการสอบสวน ในความผิดนั้นก่อน”

ส่วนในคดีที่ผู้เสียหายเป็นโจทก์ไม่มีบทบังคับดังกล่าว กรณีที่เอกชนผู้เสียหายเป็นโจทก์ฟ้องคดีเองจะต้องเป็นผู้เสียหายโดยตรงจากการกระทำความผิด กล่าวคือ ผู้เสียหายที่จะฟ้องคดีอาญาได้ต้องได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดนั้น และโดยหลักศาลจะทำการไต่สวนมูลฟ้องก่อนที่จะสั่งประทับฟ้องหรือยกฟ้อง

4.4.3 เปรียบเทียบปัญหาในการขอค่าทดแทนเนื่องจากการถูกขัง

1. ผู้มีสิทธิร้องขอค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายจากการที่ถูกขังในระหว่างพิจารณาคดี ตามที่ได้ศึกษากรณีตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ.2544 ในมาตรา 20 ที่บัญญัติว่า

“มาตรา 20 จำเลยที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามพระราชบัญญัตินี้ ต้อง

- (1) เป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการ
- (2) ถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณาคดี และ
- (3) ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดและมีการถอนฟ้องในระหว่างดำเนินคดี หรือ ปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด

ในคดีที่มีจำเลยหลายคน จำเลยคนใดถึงแก่ความตายก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุด และคณะกรรมการเห็นสมควรจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายให้แก่จำเลยอื่นที่ยังมีชีวิตอยู่ถ้าเป็นเหตุอยู่ในลักษณะคดี จำเลยที่ถึงแก่ความตายนั้นมีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามพระราชบัญญัตินี้ได้ด้วย”

ในการขอค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยมีข้อกำหนดไว้ว่า “เป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการ” กล่าวคือ จำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการเท่านั้นที่จะเป็นผู้มีสิทธิร้องขอค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายจากการที่ต้องถูกขังในระหว่างพิจารณาคดี การบัญญัติเช่นนี้จะเกิดผลเสียต่อผู้บริสุทธิ์เพียงใดหรือไม่ เนื่องจากหลักกฎหมายตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ.2544 ที่มีข้อกำหนดว่าผู้มีสิทธิร้องขอค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายจากการที่ถูกขังในระหว่างพิจารณาคดีนั้น จะต้องเป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการเท่านั้น ซึ่งตามกฎหมายต่างประเทศ เช่น ประเทศฝรั่งเศส และ ประเทศญี่ปุ่น ไม่มีการกำหนดหลักดังกล่าวไว้อย่างประเทศไทย

โดยประเทศฝรั่งเศสกำหนดว่าการชดใช้ค่าทดแทนต้องเป็นกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาชี้ขาดในเนื้อหาแห่งคดีว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์หรือไม่มีโทษ และการคุมขังจะต้องมีลักษณะ 2 ประการ (ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 149) คือ

- (1) เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงเนื่องจากการคุมขังนั้น
- (2) ต้องเป็นความเสียหายที่ผิดปกติ

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าประเทศฝรั่งเศสไม่ได้มีข้อจำกัดว่าสิทธิของผู้ที่จะยื่นคำร้องขอชดใช้ค่าทดแทนนั้นจะต้อง “เป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการ” กล่าวคือ เพียงแค่บุคคลนั้นเป็นผู้บริสุทธิ์ที่ถูกดำเนินคดีอาญาโดยการคุมขังและได้รับความเสียหายจากคุมขังนั้น ไม่ว่าจะเป็นความเสียหายร้ายแรง หรือความเสียหายปกติ ทั้งทางร่างกาย จิตใจ ชื่อเสียงเกียรติยศ ก็สามารถยื่นคำร้องขอค่าทดแทนได้ โดยไม่จำเป็นต้องถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการแต่อย่างใด

ส่วนในประเทศญี่ปุ่นก็กำหนดกำหนดให้ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่ถูกควบคุมตัว หรือถูกคุมขังอยู่ก่อนศาลมีคำพิพากษา และผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่ถูกลงโทษจำคุก หรือถูกประหารชีวิตไปแล้ว มีสิทธิร้องขอค่าทดแทนความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นได้ หากปรากฏว่าภายหลังการพิจารณาคดี หรือการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ของศาล พบว่าผู้ถูกดำเนินคดีอาญานั้นเป็นผู้บริสุทธิ์ หรือภายใต้สภาพแวดล้อมบางประการศาลได้มีคำสั่งให้ปล่อยตัวเนื่องจากเหตุผลด้านกระบวนการพิจารณา หรือมีคำสั่งยุติคดีโดยไม่ได้มีข้อจำกัดว่าจะต้องเป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการแต่อย่างใด แต่จะมีข้อจำกัดในเรื่องอื่นแทน คือรัฐสามารถปฏิเสธการจ่ายค่าทดแทนได้ หากปรากฏว่าผู้ถูกดำเนินคดีอาญาได้ยอมรับสารภาพว่าได้กระทำความผิด หรือเป็นผู้เสริมแต่ง หรือสร้างพยานหลักฐานอันเป็นเท็จจนนำไปสู่ความผิดพลาดในการสอบสวน หรือการตัดสินคดี หรือในกรณีที่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาถูกดำเนินคดีอาญาหลายคดีพร้อมๆ กัน และศาลมีคำพิพากษายกฟ้องและให้ปล่อยตัวในคดีหนึ่ง แต่ในคดีที่เหลือนั้นพิพากษาให้ลงโทษ เช่นนี้กฎหมายให้ศาลใช้ดุลพินิจในการปฏิเสธการจ่ายค่าทดแทนทั้งหมดหรือบางส่วนก็ได้ (ตามกฎหมายว่าด้วยการชดใช้ค่าทดแทนในคดีอาญา มาตรา 3)

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า การประเทศไทยได้กำหนดหลักเกณฑ์ให้บุคคลที่มีสิทธิร้องขอค่าทดแทนนั้นจะต้องเป็น “จำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการ” ซึ่งข้อจำกัดดังกล่าวนี้ แตกต่างจากประเทศฝรั่งเศสและประเทศญี่ปุ่น อย่างเห็นได้ชัด อีกทั้งยังทำให้ผู้บริสุทธิ์ที่ถูกคุมขังแต่ไม่ได้ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการไม่ได้รับความเป็นธรรม เพราะไม่เข้าตามข้อจำกัดที่กฎหมายกำหนดไว้ ทำให้ผู้บริสุทธิ์ที่ถูกดำเนินคดีอาญาโดยการคุมขังไม่ได้รับการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการคุมขังนั้น

2. มาตรการเยียวยาความเสียหายที่เกิดจากการที่ถูกขังในระหว่างพิจารณาคดี ตามที่ได้ศึกษากรณีตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ในมาตรา 21 ที่บัญญัติว่า

“มาตรา 21 การกำหนดค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามมาตรา 20 ให้กำหนดตามหลักเกณฑ์ ดังนี้

(1) ค่าทดแทนการถูกคุมขัง ให้คำนวณจากจำนวนวันที่ถูกคุมขังในอัตราที่กำหนดไว้ สำหรับการกักขังแทนค่าปรับตามประมวลกฎหมายอาญา

(2) ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการรักษาพยาบาล รวมทั้งค่าฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกายและจิตใจ หากความเจ็บป่วยของจำเลยเป็นผลโดยตรงจากการถูกดำเนินคดี

(3) ค่าทดแทนในกรณีที่มีจำเลยถึงแก่ความตาย และความตายนั้นเป็นผลโดยตรงจากการถูกดำเนินคดี จำนวนไม่เกินที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง

(4) ค่าขาดประโยชน์ทำมาหาได้ในระหว่างถูกดำเนินคดี

(5) ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการดำเนินคดี

ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และอัตราที่กำหนดในกฎกระทรวง เว้นแต่ที่มีกฎหมายกำหนดไว้เป็นอย่างอื่นแล้ว

ในกรณีที่มีคำขอให้ได้รับสิทธิที่เสียไปอันเป็นผลโดยตรงจากคำพิพากษานั้น การสั่งให้ได้รับสิทธิคืนตามคำขอดังกล่าว ถ้าไม่สามารถคืนสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดเช่นว่านั้นได้ ให้คณะกรรมการกำหนดค่าทดแทนเพื่อสิทธินั้นให้ตามที่เห็นสมควร

คณะกรรมการอาจกำหนดให้จำเลยได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายเพียงใดหรือไม่ก็ได้ โดยคำนึงถึงพฤติการณ์แห่งคดี ความเดือดร้อนที่จำเลยได้รับและโอกาสที่จำเลยจะได้รับการชดเชยความเสียหายจากทางอื่นด้วย”

ได้กำหนดค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในส่วนของตัวเงินเท่านั้น แต่ผู้บริสุทธิ์ที่ถูกดำเนินคดีอาญาโดยการคุมขังมิใช่ได้รับความเสียหายแต่เพียงทางด้านทรัพย์สินเท่านั้น แต่ยังได้รับความเสียหายทางด้านหน้าที่การงาน จิตใจ ชื่อเสียงเกียรติยศด้วย อีกทั้งยังมีกำหนดไว้อีกว่า ค่าทดแทนการถูกคุมขัง ให้คำนวณจากจำนวนวันที่ถูกคุมขังในอัตราที่กำหนดไว้สำหรับการกักขังแทนค่าปรับตามประมวลกฎหมายอาญา การบัญญัติเช่นนี้จะเกิดผลเสียต่อผู้บริสุทธิ์เพียงใดหรือไม่

หลักกฎหมายตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ที่มีข้อกำหนดว่าค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายที่ผู้ร้องขอจะได้รับนั้น จะได้รับการเยียวยาในรูปของตัวเงินเท่านั้น อีกทั้งจำนวนเงินที่ได้รับก็มีจำนวนน้อยมากเมื่อเทียบกับสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบัน ซึ่งตามกฎหมายต่างประเทศ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ ประเทศฝรั่งเศส และ ประเทศญี่ปุ่น ไม่มีการกำหนดหลักดังกล่าวไว้อย่างประเทศไทย

ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้กำหนดไว้ในแต่ละรัฐมีการกำหนดอัตราจำนวนเงินค่าทดแทนในจำนวนที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งจำนวนเงินค่าทดแทนได้มีการกำหนดจำนวนเงินขั้นสูงสุดที่รัฐมีอำนาจที่จะชดเช้อเอาไว้ไม่ว่าผู้บริสุทธิ์จะถูกจำคุก หรือคุมขังนานเพียงใดก็ตาม ดังนี้ มลรัฐ North Dakota กำหนดค่าทดแทนขั้นสูงสุดไว้ว่าต้องไม่เกิน 2,000 ดอลลาร์ ส่วนมลรัฐ California และ Wisconsin กำหนดไว้ว่าต้องไม่เกิน 5,000 ดอลลาร์ เป็นต้น จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าค่าทดแทนที่ประเทศสหรัฐอเมริกาคำหนดไว้ไม่ได้อยู่ในปริมาณที่น้อยจนเกินไปอย่างเช่นประเทศไทย ซึ่งปริมาณดังกล่าวยังสามารถนำมาเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นได้จริง

ในประเทศอังกฤษการกำหนดเงินค่าทดแทน (ex gratia payment) ยังไม่มีการจำกัดจำนวนเงินค่าทดแทนขั้นสูงสุดไว้แน่นอนดังเช่นในประเทศสหรัฐอเมริกา แต่มีแนวทางการใช้ดุลพินิจของรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย (Home Secretary) ในการพิจารณาว่าจะกำหนดจำนวนเงินค่าทดแทนเท่าใด โดยจะพิจารณาจากความทุกข์ยาก หรือทุกข์ทรมาณจากการถูกคุมขังของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเป็นหลัก ซึ่งจะเห็นได้ต่างจากประเทศไทยเป็นอย่าง เพราะประเทศไทยมีการกำหนดไว้แน่นอนตายตัวอีกทั้งจำนวนเงินก็น้อยมากไม่เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบันเลย แม้ว่าจะผู้บริสุทธิ์ที่ถูกคุมขังจะได้รับค่าแทนไปไม่อาจนำเงินจำนวนดังกล่าวไปเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นได้จริงตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย

ในประเทศฝรั่งเศสค่าทดแทนที่ผู้ร้องขอจะได้รับนั้น มิใช่เป็นการชดเชยความเสียหายทั้งหมด หรือความเสียหายตามความเป็นจริง แต่เป็นเพียงการแสดงถึงความรับผิดชอบของรัฐที่จะเยียวยาความเสียหายให้กับผู้ถูกดำเนินคดีอาญา ซึ่งในการพิจารณาคำหนดค่าทดแทนดังกล่าวตามกฎหมายฝรั่งเศสนี้ก็ได้ถูกจำกัดให้เยียวยาความเสียหายในรูปของตัวเงินเท่านั้น แต่ยังรวมถึงความเสียหายที่มีใช้ตัวเงินอีกด้วย การชดเช้อค่าทดแทนของฝรั่งเศสจึงไม่มีการจำกัดจำนวนเงินที่จะชดเช้อแก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเอาไว้แน่นอน และในบางกรณีคณะกรรมการก็อาจมีคำสั่งให้ปิดประกาศ หรือ โฆษณาในหน้าหนังสือพิมพ์ที่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญานั้นมีภูมิลำเนาอยู่ เพื่อให้สาธารณชนรับทราบถึงความเป็นผู้บริสุทธิ์ของผู้นั้นได้อีกด้วย เพื่อเป็นการเยียวยาความเสียหายแก่ชื่อเสียงเกียรติยศของผู้ถูกดำเนินคดีอาญา จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า มาตรการเยียวยาความเสียหายของประเทศอังกฤษต่างกับของประเทศไทยเป็นอย่างมาก เนื่องจากในประเทศไทยกำหนดให้มีการเยียวยาความเสียหายในรูปตัวเงินเท่านั้น แต่ในประเทศอังกฤษได้พิจารณาถึงความเสียหายของผู้บริสุทธิ์อย่างแท้จริงว่า มิได้มีความเสียหายเฉพาะในรูปตัวเงินเท่านั้น แต่ยังรวมถึงความเสียหายที่มีใช้ตัวเงินอีกด้วย ซึ่งอาจจะเป็นความเสียหายทางด้านจิตใจ ชื่อเสียงเกียรติยศ ส่งผลให้ในบางกรณีคณะกรรมการก็อาจมีคำสั่งให้ปิดประกาศ หรือ โฆษณาในหน้าหนังสือพิมพ์ที่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญานั้นมีภูมิลำเนาอยู่ เพื่อให้สาธารณชนรับทราบถึงความเป็นผู้บริสุทธิ์ของผู้นั้นได้อีก

ด้วย เพื่อเป็นการเยียวยาความเสียหายแก่ชื่อเสียงเกียรติยศของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาจะเห็นได้ว่าเป็น การเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง เพราะผู้บริสุทธิ์ที่ถูกดำเนินคดีอาญามีได้มี ความเสียหายเฉพาะในรูปตัวเงินเท่านั้น แต่ยังมี ความเสียหายทางด้านจิตใจ ชื่อเสียงเกียรติยศอีกด้วย

แม้ว่าในประเทศไทยจะมีมาตรการให้ปิดประกาศ หรือ โฆษณาในหน้าหนังสือพิมพ์ เพื่อเป็นการเยียวยาความเสียหายทางด้านชื่อเสียงเกียรติยศก็ตาม แต่มาตรการก็เป็นการเยียวยา ความเสียหายสำหรับความผิดฐานหมิ่นประมาทเท่านั้น เช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 6031/2531 ให้จำเลย ทั้งสองลงโฆษณาคำพิพากษาทั้งหมดในหนังสือพิมพ์เดลิเมล์และหนังสือพิมพ์เดลินิวส์ หรือ หนังสือพิมพ์มติชนฉบับใดฉบับหนึ่งอีกหนึ่งฉบับ เป็นเวลาฉบับละ 7 วัน ซึ่งจะเห็นได้ว่ามิได้นำ มาตรการเยียวยาความเสียหายโดยการปิดประกาศ หรือ โฆษณาในหน้าหนังสือพิมพ์ เพื่อเป็นการ เยียวยาความเสียหายทางด้านชื่อเสียงเกียรติยศมาใช้กับกับผู้บริสุทธิ์ที่ถูกดำเนินคดีอาญาแต่ อย่างใด

ในประเทศญี่ปุ่นนั้น หากภายหลังศาลมีคำวินิจฉัยว่าบุคคลดังกล่าวมิได้เป็นผู้กระทำ ความผิด บุคคลดังกล่าวมีสิทธิได้รับค่าทดแทนในคดีอาญาในอัตราไม่น้อยกว่า 1,000 เยน และ ไม่เกินกว่า 12,500 เยน ต่อระยะเวลาที่ถูกควบคุมตัว 1 วัน ซึ่งตามกฎหมายว่าด้วยการชดใช้ค่า ทดแทนนี้ ไม่ตัดสิทธิของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่จะฟ้องร้องเรียกค่าทดแทนภายใต้กฎหมายว่าด้วย ความผิดของรัฐบาล (The Governmental Liability Law) หรือฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายในทางแพ่ง ตามกฎหมายอื่น ซึ่งหากผู้ถูกดำเนินคดีอาญาได้ใช้สิทธิเช่นนั้น และได้รับค่าทดแทนมาเป็นจำนวน เท่ากับ หรือมากกว่าค่าทดแทนที่พึงจะได้รับตามกฎหมายนี้แล้ว ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาย่อมหมดสิทธิ ที่จะได้รับค่าทดแทนอีก ในทางตรงกันข้าม หากค่าทดแทนตามกฎหมายว่าด้วยความรับผิด ของรัฐบาล หรือตามกฎหมายอื่นที่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาได้รับนั้นเป็นจำนวนน้อยกว่า ผู้ถูกดำเนิน คดีอาญาย่อมมีสิทธิได้รับเพิ่มเติมจนครบถ้วนตามจำนวนที่พึงจะได้รับตามกฎหมายนี้ โดยพิจารณา จากประเภท หรือลักษณะของการถูกคุมขัง และระยะเวลา ความสูญเสียในทางทรัพย์สิน และ ประโยชน์ในด้านต่างๆ ที่ได้เกิดขึ้น หรืออาจจะเกิดขึ้น รวมทั้งความเสียหายทางด้านจิตใจและ ร่างกายที่ได้รับ ตลอดจนจนพฤติกรรม และการกระทำของเจ้าพนักงานตำรวจ พนักงานอัยการ และ ศาลที่มีต่อผู้ถูกดำเนินคดีอาญาด้วยว่าเกิดขึ้นจากความประมาทหรือเจตนา ซึ่งกรอบค่าทดแทนใน คดีอาญาที่ศาลจะใช้ดุลพินิจในการกำหนดนั้นสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามภาวะทางเศรษฐกิจมา เป็นตัวแปรในการกำหนด โดยใช้วิธีการนำค่าเฉลี่ยของอัตราค่าแรงค่าจ้างและค่าครองชีพในแต่ละ ช่วงเวลามาเป็นฐานข้อมูลประกอบดุลพินิจในการพิจารณากำหนดกรอบค่าทดแทนในคดีอาญา จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ แม้จะมีการคิดคำนวณจำนวนเงินค่าทดแทนที่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญา จะได้รับจากการถูกคุมขังก่อนศาลมีคำพิพากษาเป็นวันเหมือนประเทศไทย แต่จำนวนเงินก็มีได้

ตายตัวแน่นอน เพราะตามกฎหมายยังให้อำนาจศาลในการใช้ดุลพินิจในการเปลี่ยนแปลงจำนวนเงินตามภาวะทางเศรษฐกิจมาเป็นตัวแปรในการกำหนด โดยใช้วิธีการนำค่าเฉลี่ยของอัตราค่าแรงค่าจ้างและค่าครองชีพในแต่ละช่วงเวลามาเป็นฐานข้อมูลประกอบดุลพินิจในการพิจารณากำหนดกรอบค่าทดแทนในคดีอาญาได้ ซึ่งประเทศไทยไม่ได้บัญญัติให้อำนาจดังกล่าวไว้ดังเช่นประเทศญี่ปุ่น

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ปัญหาในการขอค่าทดแทนเนื่องจากการถูกขังนั้นมีหลายประการ ทั้งปัญหาในเรื่องผู้มีสิทธิร้องขอค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายจากการที่ถูกคุมขัง ในระหว่างพิจารณาคดีที่ประเทศไทยให้สิทธิไว้ว่าจะต้อง “เป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการ” กล่าวคือ จำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการเท่านั้นที่จะเป็นผู้มีสิทธิร้องขอค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายจากการที่ต้องถูกขังในระหว่างพิจารณาคดี ซึ่งมีได้หมายความรวมถึงผู้บริสุทธิ์ที่ถูกดำเนินคดีอาญาโดยการคุมขังแต่มิได้มีการฟ้องคดีโดยพนักงานอัยการแต่อย่างใด (หรือที่เรียกว่า ผู้ต้องหา) อีกทั้งยังมีปัญหาในเรื่องมาตรการเยียวยาความเสียหายที่เกิดจากการที่ถูกคุมขังในระหว่างพิจารณาคดีที่ประเทศไทย ได้กำหนดค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในส่วนของตัวเงินเท่านั้น แต่ผู้บริสุทธิ์ที่ถูกดำเนินคดีอาญาโดยการคุมขังมิใช่ได้รับความเสียหายแต่เพียงทางด้านทรัพย์สินเท่านั้น แต่ยังได้รับความเสียหายทางด้านหน้าที่การงาน จิตใจ ชื่อเสียงเกียรติยศด้วย ซึ่งความเสียหายเหล่านี้กลับไม่ได้รับการเยียวยาจากรัฐแต่อย่างใด อีกทั้งยังมีกำหนดไว้อีกว่าค่าทดแทนการถูกคุมขัง ให้คำนวณจากจำนวนวันที่ถูกคุมขังในอัตราที่กำหนดไว้สำหรับการกักขังแทนค่าปรับตามประมวลกฎหมายอาญา และในส่วนค่าทดแทนอื่นๆ ก็ให้เป็นไปตามกฎกระทรวง ซึ่งจะเห็นได้ว่า ไม่ว่าจะเป็นการเยียวยาตามกฎหมายฉบับใดก็มีการกำหนดค่าทดแทนเป็นจำนวนที่แน่นอนตายตัว และมีจำนวนที่น้อยมาก ไม่เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบันเลย แม้ว่าผู้บริสุทธิ์ที่ถูกคุมขังจะได้รับค่าแทนไปไม่อาจนำเงินจำนวนดังกล่าวไปเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นได้จริงตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย การบัญญัติเช่นนี้จึงเกิดผลเสียต่อผู้บริสุทธิ์ที่ถูกดำเนินคดีอาญาโดยการคุมขังทำให้ไม่ได้รับความยุติธรรมนั่นเอง

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 บทสรุป

การจะดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาอย่างมีประสิทธิภาพนั้น มีความจำเป็นที่จะต้องใช้มาตรการบังคับโดยการขังกับผู้ถูกดำเนินคดีทางอาญา ซึ่งเป็นเหตุให้บ่อยครั้งที่ทำให้ผู้บริสุทธิ์จำต้องถูกนำเข้ามาสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา ขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่จะต้องนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษนั้น อาจเป็นเหตุทำให้อำนาจรัฐเข้าไปแทรกแซงสิทธิเสรีภาพของประชาชน เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน แต่สิ่งสำคัญที่รัฐจะต้องคำนึงถึงและดำเนินการควบคู่ไปกับการใช้อำนาจของรัฐนั้น ก็คือการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาในระหว่างการดำเนินคดีอาญา รวมถึงการเยียวยาความเสียหายและความเดือดร้อนแก่ผู้บริสุทธิ์ที่ถูกดำเนินคดีอาญาจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ในกรณีที่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเป็นผู้บริสุทธิ์ แม้ว่าจะต้องถูกขังในระยะเวลาอันสั้น หรือแม้เพียงชั่วครู่ก็นับว่าเกิดความเสียหายและความทุกข์ทรมานแก่ผู้บริสุทธิ์ที่ถูกดำเนินคดีอาญาจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาขึ้นแล้ว เนื่องจากผู้บริสุทธิ์ที่ถูกดำเนินคดีอาญาจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ได้ได้รับความเสียหายในหลายๆด้าน เช่น สิทธิเสรีภาพ ร่างกาย จิตใจ ชื่อเสียงเกียรติยศ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้รัฐในฐานะที่เป็นผู้บัญญัติกฎหมายและบังคับใช้กฎหมายจึงไม่ควรปฏิเสธหรือรังrogateการเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่เป็นผู้บริสุทธิ์

ปัจจุบันทั่วโลกได้ให้ความสำคัญกับสิทธิมนุษยชนเป็นอย่างมาก โดยประเทศในยุโรปนั้นได้ให้ความสำคัญในเรื่องนี้ และได้มีการพัฒนาในเรื่องการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนมาอย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็นต้นแบบให้กับประเทศอื่นในการนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมของประเทศนั้นๆ ประเทศไทยเองก็ให้ความสำคัญในเรื่องสิทธิมนุษยชน จึงได้มีการเข้าร่วมเป็นภาคีในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมือง และสิทธิทางการเมือง (ICCPR) ในพ.ศ.2539 เป็นผลให้ประเทศไทยต้องแก้ไขกฎหมายภายในเพื่อให้สอดคล้องกับบทบัญญัติของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมือง และสิทธิทางการเมือง (ICCPR) ซึ่งจะเห็นได้จากกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ที่ได้บัญญัติถึงสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนไว้หลายประการ

ในกลุ่มประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ นั้น ระบบการชดใช้ค่าทดแทนยังคงจำกัดอยู่เพียงกรณีที่มีการร้องขอให้รื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นมาพิจารณา คดีใหม่ หรือเมื่อมีการอุทธรณ์คดีอาญาเท่านั้น มิได้ครอบคลุมไปถึงกรณีการชดใช้ค่าทดแทน ให้แก่ผู้บริสุทธิ์ที่ถูกขังอันเกิดจากคำเนิการตามกระบวนการยุติธรรมทางอาญาแต่อย่างใด หมายรวมถึง การชดใช้ค่าทดแทนเนื่องจากการขังก่อนศาลมีคำพิพากษาด้วย อีกทั้งในส่วน ของค่าทดแทนนั้น ประเทศสหรัฐอเมริกา ให้องค์กรที่ทำหน้าที่พิจารณา หรือใช้ดุลพินิจในการ ตัดสินถึงความเป็นผู้บริสุทธิ์ คือ คณะกรรมการ ซึ่งประกอบไปด้วยฝ่ายบริหาร อาจแตกต่างกันไป ทั้งสามมลรัฐ และที่สำคัญคณะกรรมการดังกล่าวจะเป็นผู้พิจารณาชดใช้ค่าทดแทนให้แก่ผู้ถูก ดำเนินคดีอาญาเหล่านั้นด้วย สำหรับจำนวนเงินค่าทดแทนได้มีการกำหนดจำนวนเงินขั้นสูงสุดที่ รัฐจะชดใช้เอาไว้ไม่ว่าผู้บริสุทธิ์จะถูกจำคุก หรือขังนานเพียงใดก็ตาม อย่างเช่น มลรัฐ North Dakota กำหนดค่าทดแทนขั้นสูงสุดไว้ว่าต้องไม่เกิน 2,000 ดอลลาร์ ส่วนมลรัฐ California และ Wisconsin กำหนดไว้ว่าต้องไม่เกิน 5,000 ดอลลาร์ ส่วนประเทศอังกฤษนั้น ไม่มีการจำกัดจำนวน เงินค่าทดแทนขั้นสูงสุดไว้ดังเช่นในประเทศสหรัฐอเมริกา แต่มีแนวทางการใช้ดุลพินิจของ Home Secretary ในเรื่องนี้ว่าในการกำหนดจำนวนเงินค่าทดแทนนั้นจะพิจารณาความทุกข์ยาก หรือทุกข์ ทรมาณจากการถูกขังของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเป็นหลัก และจะไม่คำนึงถึงว่าสภาพการณ์เช่นนั้นจะ เป็นมูลเหตุให้ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเกิดสิทธิในการฟ้องเรียกค่าเสียหายในทางแพ่งด้วยหรือไม่ก็ตาม

ส่วนในกลุ่มประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ เช่น ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น นั้น มีหลักการ ชดใช้ค่าทดแทนแก่ผู้ถูกดำเนินคดี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการเยียวยาความเสียหายเท่านั้น โดย ประเทศฝรั่งเศสนั้น ค่าทดแทนที่ได้รับมิใช่การชดเชยความเสียหายทั้งหมด หรือความเสียหายตาม ความเป็นจริง แต่ถือเป็นการแสดงความรับผิดชอบของรัฐที่จะเยียวยาความเสียหายให้กับผู้ถูก ดำเนินคดีอาญา ซึ่งมีทั้งค่าทดแทนความเสียหายในทางการเงิน และความเสียหายที่มีใช้ตัวเงิน แต่ ถึงกระนั้นก็ตามในการพิจารณากำหนดค่าทดแทนตามกฎหมายฝรั่งเศสจะไม่ถูกจำกัดอยู่แต่ เฉพาะความเสียหายในทางการเงินเท่านั้น แต่ยังรวมถึงความเสียหายที่มีใช้ตัวเงินอีกด้วย และเหตุนี้เองจึงทำให้การชดใช้ค่าทดแทนของฝรั่งเศสไม่มีการจำกัดจำนวนเงินที่จะชดใช้แก่ผู้ถูกดำเนิน คดีอาญาเอาไว้ และในบางกรณีคณะกรรมการอาจมีคำสั่งให้ปิดประกาศ หรือโฆษณาในหน้า หนังสือพิมพ์ที่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญานั้นมีภูมิลำเนาอยู่ เพื่อให้สาธารณชนรับทราบถึงความเป็นผู้ บริสุทธิ์ของผู้นั้นได้อีกด้วย ส่วนในประเทศญี่ปุ่นนั้น บุคคลผู้มีสิทธิร้องขอค่าทดแทนคือผู้ที่ถูก ดำเนินคดีอาญาที่ถูกควบคุมตัว หรือถูกขังอยู่ก่อนศาลมีคำพิพากษา และผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่ถูก ลงโทษจำคุก หรือถูกประหารชีวิตไปแล้ว มีสิทธิร้องขอค่าทดแทนความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้น ได้ หากปรากฏว่าภายหลังการพิจารณาคดี หรือการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นมาพิจารณาใหม่ของศาล พบว่าผู้ถูก

ดำเนินคดีอาญาเหล่านั้นเป็นผู้บริสุทธิ์ หรือภายใต้สภาพแวดล้อมบางประการศาลได้มีคำสั่งให้ปล่อยตัวเนื่องจากเหตุผลด้านกระบวนการพิจารณา หรือมีคำสั่งยุติคดี ส่วนในเรื่องจำนวนค่าทดแทนนั้น ถูกกำหนดโดยบทบัญญัติของกฎหมายโดยจำเลยซึ่งถูกควบคุมเนื่องมาจากการควบคุมในระหว่างพิจารณา การกักขังในระหว่างพิจารณา การบังคับโทษจำคุกและให้ทำงานหนัก การบังคับโทษจำคุก การบังคับโทษกักขัง หากภายหลังศาลมีคำวินิจฉัยว่าบุคคลดังกล่าวมิได้เป็นผู้กระทำความผิด บุคคลดังกล่าวมีสิทธิได้รับค่าทดแทนในคดีอาญาในอัตราไม่น้อยกว่า 1,000 เยน และไม่เกินกว่า 12,500 เยน ต่อระยะเวลาที่ถูกควบคุมตัว 1 วัน การชดใช้ค่าทดแทนนี้ ไม่ตัดสิทธิของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่จะฟ้องร้องเรียกค่าทดแทนภายใต้กฎหมายว่าด้วยความผิดของรัฐบาล (The Governmental Liability Law) หรือฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายในทางแพ่งตามกฎหมายอื่น ซึ่งหากผู้ถูกดำเนินคดีอาญาได้ใช้สิทธิเช่นนั้น และได้รับค่าทดแทนมาเป็นจำนวนเท่ากับ หรือมากกว่าค่าทดแทนที่พึงจะได้รับตามกฎหมายนี้แล้ว ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาย่อมหมดสิทธิที่จะได้รับค่าทดแทนอีก ในทางตรงกันข้าม หากค่าทดแทนตามกฎหมายว่าด้วยความรับผิดชอบของรัฐบาล หรือตามกฎหมายอื่นที่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาได้รับนั้นเป็นจำนวนน้อยกว่า ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาย่อมมีสิทธิได้รับเพิ่มเติมจนครบถ้วนตามจำนวนที่พึงจะได้รับตามกฎหมายนี้ โดยพิจารณาจากประเภท หรือลักษณะของการถูกขัง และระยะเวลา ความสูญเสียในทางทรัพย์สิน และประโยชน์ในด้านต่างๆ ที่ได้เกิดขึ้น หรืออาจจะเกิดขึ้น รวมทั้งความเสียหายทางด้านจิตใจและร่างกายที่ได้รับ ตลอดจนจนพฤติกรรม และการกระทำของเจ้าพนักงานตำรวจ พนักงานอัยการ และศาลที่มีต่อผู้ถูกดำเนินคดีอาญาด้วยว่าเกิดขึ้นจากความประมาทหรือเจตนา ซึ่งกรอบค่าทดแทนในคดีอาญาที่ศาลจะใช้ดุลพินิจในการกำหนดนั้นสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามภาวะทางเศรษฐกิจมาเป็นตัวแปรในการกำหนด โดยใช้วิธีการนำค่าเฉลี่ยของอัตราค่าแรงค่าจ้างและค่าครองชีพในแต่ละช่วงเวลามาเป็นฐานข้อมูลประกอบดุลพินิจในการพิจารณากำหนดกรอบค่าทดแทนในคดีอาญา อีกทั้งยังมีการเยียวยาความเสียหายเกี่ยวกับชื่อเสียงเกียรติยศอีกด้วย โดยบัญญัติให้บุคคลที่ได้รับคำวินิจฉัยให้ได้รับค่าทดแทนในคดีอาญาสามารถยื่นคำร้องขอให้ศาลประกาศโฆษณาคำวินิจฉัยอย่างย่อในราชกิจจานุเบกษา และหนังสือพิมพ์ที่ผู้ยื่นคำร้องขอเป็นผู้เลือกไม่เกิน 3 ฉบับ ฉบับละไม่น้อยกว่า 1 ครั้ง ได้ภายในกำหนดระยะเวลา 2 เดือนนับแต่วันที่คำวินิจฉัยในเรื่องค่าทดแทนในคดีอาญาถึงที่สุด โดยรัฐเป็นผู้เสียค่าใช้จ่าย แต่มิได้มีบทบังคับถึงขนาดให้รัฐมีหน้าที่ในการกล่าวคำขอโทษ หรือกล่าวแสดงความเสียใจต่อการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ผิดพลาดแต่อย่างใด

จากที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นจะเห็นได้ว่า ต่างประเทศมีหลักในการชดใช้ค่าทดแทนให้แก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาต่างกับประเทศไทย เนื่องจากประเทศได้มีการบัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับการชดใช้ค่าทดแทนแก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเป็น “พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและ

ค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ.2544” แต่ได้กำหนดให้บุคคลที่จะมีสิทธิร้องขอค่าทดแทน เฉพาะ จำเลยในคดีอาญา มิได้มีการเยียวยาความเสียหายให้กับผู้ต้องหาผู้บริสุทธิ์ที่ถูกขังและพนักงาน อัยการมีคำสั่งไม่ฟ้องคดีแต่อย่างใด ซึ่งผู้ต้องหาที่เป็นผู้บริสุทธิ์ดังกล่าวนั้นควรที่จะได้รับการ เยียวยาความเสียหายจากรัฐเช่นเดียวกับจำเลยผู้บริสุทธิ์ อีกทั้งประเทศไทยมีเพียงการเยียวยาความเสียหายโดยกำหนดให้จ่ายเป็นค่าตอบแทนในกรณีต่างๆ ตามที่กฎหมายกำหนดเท่านั้น อีกทั้งยังเป็นจำนวนเงินน้อยมากซึ่งไม่อาจเยียวยาความเสียหายได้จริงซึ่งต่างจากต่างประเทศเป็นอย่างมาก แม้ว่าประเทศไทยจะมีการเยียวยาความเสียหายในรูปของตัวเงินแล้วแต่ก็ไม่ได้คำนึงถึงการแก้ไข เยียวยาทางด้านจิตใจ ชื่อเสียงเกียรติยศที่ต้องเสื่อมเสียไปของจำเลยผู้บริสุทธิ์แต่อย่างใด ไม่มีการ กำหนดให้มีการประกาศคำพิพากษาเพื่อแสดงให้เห็นสาธารณชนได้ประจักษ์ถึงความบริสุทธิ์ของผู้ถูก ดำเนินคดีอาญา อีกทั้งยังมีความเสียหายที่ส่งผลต่อชื่อเสียงทางสังคม และเสรีภาพที่ต้องเสียไปใน ระหว่างถูกคุมขังที่ไม่สามารถทดแทนได้ด้วยเงินอีกด้วย การที่ผู้บริสุทธิ์ต้องถูกขังเนื่องจากการ ดำเนินคดีอาญานั้น ทำให้สังคมรอบข้างมองว่าเป็นผู้กระทำความผิด ถูกพิพากษาจากสังคมว่าเป็น คนผิด แม้ว่าต่อมาเขาจะได้รับการพิพากษาจากศาลว่าเขาเป็นผู้บริสุทธิ์แล้วก็ตาม แต่คนในสังคมก็ ยังคงไม่ยอมรับและไม่ยอมเข้าใจถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งส่งผลต่อการดำรงชีวิตเป็นอย่างมาก ทำให้ไม่เป็นที่ไว้วางใจต่อประชาชนทั่วไป จะหางานทำก็ลำบาก เพราะนายจ้างทุกคนย่อมต้องการ ลูกจ้างที่สามารถไว้เนื้อเชื่อใจได้ ผู้บริสุทธิ์ที่ถูกขังเนื่องจากการดำเนินคดีอาญาจึงได้รับความเสียหายเป็นอย่างมาก

5.2 ข้อเสนอแนะ

จากที่ได้ศึกษามาตรการทางกฎหมายในการเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้ถูกดำเนิน คดีอาญาดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น พบว่ามาตรการในการเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้บริสุทธิ์ที่ ถูกขังเนื่องจากการดำเนินคดีอาญาดังกล่าวนั้นยังขาดความชัดเจนในแง่ของวิธีปฏิบัติและสาร บัญญัติอยู่บ้าง จึงมีทำข้อเสนอแนะดังนี้

(1) บุคคลผู้มีสิทธิได้รับค่าทดแทน

ควรที่จะกำหนดให้บุคคลดังต่อไปนี้ มีสิทธิที่จะร้องขอรับค่าทดแทนได้

1) ผู้ต้องหาที่ถูกขังอยู่ในระหว่างการสอบสวนคดีอาญา ซึ่งต่อมาพนักงานอัยการมี คำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดี

2) จำเลยที่ถูกขังอยู่ในระหว่างการพิจารณาคดีอาญาของศาล ซึ่งต่อมาศาลมีสิ่งพิพากษา ถึงที่สุดให้ยกฟ้อง แต่จำต้องมีหลักสำคัญอยู่ว่าบุคคลนั้นจะต้องเป็นผู้บริสุทธิ์จึงจะมีสิทธิได้รับค่า ทดแทน

(2) วิธีร้องขอค่าทดแทนของผู้ต้องหา

ให้ผู้ต้องหาที่ประสงค์จะร้องขอค่าทดแทนยื่นคำร้องต่อคณะกรรมการพิจารณา ค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา ภายในหนึ่งปีนับแต่ผู้ร้อง ได้รู้ถึงสิทธินั้น พร้อมทั้งยื่นเอกสาร และหลักฐานสำคัญแนบมากับคำร้องด้วย เพื่อให้ คณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา ได้ พิจารณากำหนดรายการ และจำนวนเงินค่าทดแทนที่ผู้ต้องหาสิทธิได้รับ

(3) กรณีที่จำเลย หรือผู้ต้องหาถึงแก่ความตาย

ทายาทมีหน้าที่นำเอกสารมาแสดงเพื่อพิสูจน์ในเบื้องต้นถึงความเกี่ยวข้องกับจำเลย หรือ ผู้ต้องหา หากทายาทอยู่ในลำดับเดียวกันของจำเลย หรือผู้ต้องหา มีจำนวนหลายคน การที่ทายาทคน ใดคนหนึ่งร้องขอค่าทดแทนให้ถือว่าเป็นการร้องขอค่าทดแทนแทนทายาททุกคน หากทายาทที่ มิได้เข้าร่วมในการร้องขอค่าทดแทนในตอนแรกประสงค์จะเข้าร่วมในการดำเนินกระบวนการ พิจารณา ย่อมสามารถขอเข้าร่วมได้ การถอนคำร้องขอค่าทดแทนจะต้องได้รับความยินยอมจากทายาทอื่นที่ อยู่ในลำดับเดียวกันทุกคน นอกจากนี้หากภายหลังการร้องขอค่าทดแทนปรากฏแก่ศาลโดยชัดแจ้ง ว่ามีทายาทอื่นที่อยู่ในลำดับเดียวกันอยู่อีก ให้ศาลมีหน้าที่แจ้งให้แก่ทายาทรายนั้นทราบ โดยทันที และผลของคำวินิจฉัยเกี่ยวกับค่าทดแทนย่อมมีผลถึงทายาทที่อยู่ในลำดับเดียวกันทุกคน

(4) การกำหนดอัตราค่าเสียหายที่คิดคำนวณเป็นจำนวนเงินได้

การกำหนดอัตราค่าเสียหายที่คิดคำนวณเป็นจำนวนเงินได้นั้น มีความจำเป็นที่จะต้อง กำหนดเพดานขั้นสูงไว้ เนื่องจากเป็นจำนวนเงินที่รัฐจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบ เพื่อให้ไม่ส่งผล กระทบต่อจำนวนงบประมาณแผ่นดินที่จะนำมาใช้จ่ายสำหรับกิจการสาธารณะประโยชน์อื่นๆ ซึ่ง การกำหนดเพดานขั้นสูงไว้นั้น ยังถือเป็นการกำหนดกรอบในการใช้ดุลพินิจ ซึ่งอาจกระทำใน รูปแบบการกำหนดรายละเอียดที่แน่นอนในลักษณะตาราง (Victim Compensation Table) โดยถ้า เป็นความเสียหายเล็กน้อย เช่น การบาดเจ็บที่อาจรักษาหายได้ อาจกำหนดให้เป็นดุลพินิจของ คณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาใน การกำหนดค่าทดแทนในลักษณะยืดหยุ่น (Floated rate) ในขณะที่ความเสียหายร้ายแรง เช่น เสียชีวิตหรืออวัยวะสำคัญ ก็กำหนดให้ค่าทดแทนในลักษณะตายตัว (Fixed rate) ทั้งนี้ เพื่อให้เกิด ความชัดเจน และเป็นธรรม แต่ในอนาคตก็ควรที่จะให้มีการพิจารณาแก้ไข เปลี่ยนแปลงให้ เหมาะสม และสอดคล้องกับสภาพการณ์บ้านเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และสังคม

(5) การเยียวยาโดยรูปแบบอื่นนอกจากตัวเงิน

กำหนดให้บุคคลที่ได้รับคำวินิจฉัยให้ได้รับค่าทดแทนสามารถยื่นคำร้องขอให้ คณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา

ประกาศโฆษณาคำวินิจฉัยอย่างย่อในหนังสือพิมพ์ที่ผู้ยื่นคำร้องขอเป็นผู้เลือกไม่เกิน 3 ฉบับ ฉบับละไม่น้อยกว่า 1 ครั้ง ได้ภายในกำหนดระยะเวลา 2 เดือนนับแต่วันที่คำวินิจฉัยในเรื่องค่าทดแทนในคดีอาญาถึงที่สุด โดยรัฐเป็นผู้เสียค่าใช้จ่าย เพื่อเป็นการเยียวยาความเสียหายทางด้านจิตใจ และชื่อเสียงเกียรติยศของผู้บริสุทธิ์ที่ถูกดำเนินคดีอาญา ซึ่งหากใช้วิธีนี้จะสามารถเยียวยาความเสียหายในส่วนที่ไม่ใช่ตัวเงินให้แก่ผู้บริสุทธิ์ที่ถูกดำเนินคดีอาญาเป็นอย่างมาก เนื่องจากผู้บริสุทธิ์ที่ถูกดำเนินคดีอาญาอาจจะถูกสังคมพิพากษาไปแล้วว่าเป็นผู้กระทำความผิด ทำให้หมดความน่าเชื่อถือหมดความไว้วางใจใจ จะประกอบอาชีพอะไรในอนาคตก็ลำบาก แม้จะประกอบกิจการของตัวเองก็อาจไม่ได้รับความไว้วางใจจากผู้ประกอบการอื่นๆ หรือแม้กระทั่งเป็นลูกจ้างก็ตาม เพราะนายจ้างทุกคนย่อมต้องการที่จะมีลูกจ้างที่น่าเชื่อถือ น่าไว้วางใจด้วยกันทั้งนั้น ทำให้ประกอบอาชีพเพื่อหาเลี้ยงตนและครอบครัวได้ยากลำบากมากขึ้น อาจจะเป็นเหตุให้มีการก่ออาชญากรรมได้ ซึ่งหากไม่มีการเยียวยาความเสียหายทางด้านชื่อเสียงเกียรติยศให้แก่ผู้บริสุทธิ์ที่ถูกดำเนินคดีอาญาเลย ก็เป็นการยากยิ่งนักที่ผู้บริสุทธิ์ที่ถูกดำเนินคดีอาญาจะสามารถใช้ชีวิตเป็นพลเมืองดีต่อไปในอนาคตได้

(6) กรณีที่จะไม่ได้รับการชดเชย

ควรที่จะกำหนดให้สิทธิที่จะร้องขอค่าทดแทนระงับไปได้ในกรณีดังต่อไปนี้

1) กรณีที่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญายอมรับสารภาพว่าตนเองได้กระทำความผิด หรือในกรณีที่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเป็นผู้เสริมแต่ง หรือสร้างพยานหลักฐานอันเป็นเท็จจนทำให้ตนเองต้องถูกขัง กล่าวคือ กรณีที่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาแกล้งยอมรับผิดเพื่อให้ตนถูกขัง โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะเอาผลประโยชน์จากค่าชดเชยที่ตนเองถูกขัง

2) ในกรณีที่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาถูกดำเนินคดีอาญาหลายคดีพร้อมๆ กันนั้น และศาลได้มีคำพิพากษายกฟ้องและปล่อยตัวไปในคดีหนึ่ง แต่ในอีกคดีเหลือ้น ศาลพิพากษาให้ลงโทษ ในกรณีดังกล่าวก็ให้อยู่ในดุลพินิจของรัฐว่า การชดเชยค่าทดแทนนั้นอาจจะถูกระงับไปทั้งหมดหรือบางส่วนก็ได้ โดยพิจารณาจากระยะเวลาการขังเป็นสำคัญ กล่าวคือ ให้พิจารณาจากระยะเวลาการขังว่าในคดีใดถูกขังนานกว่ากัน หากได้รับคำพิพากษายกฟ้องในคดีที่ถูกขังระยะเวลาสั้นกว่าก็ให้สิทธิร้องขอค่าทดแทนยังคงอยู่ในทางกลับกันหากมีคำพิพากษายกฟ้องในคดีที่ถูกขังระยะเวลานานกว่าก็ให้อยู่ในดุลพินิจของรัฐว่า การชดเชยค่าทดแทนนั้นอาจจะถูกระงับไปทั้งหมดหรือบางส่วนก็ได้

3) กรณีที่จำเลยได้รับค่าทดแทนไปแล้ว หากปรากฏภายหลังว่า การที่ศาลมีสั่งพิพากษาถึงที่สุดให้ยกฟ้องโดยยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้จำเลย เนื่องจากพยานที่รวบรวมได้เกิดสูญหายหรือมีข้อสงสัยในระหว่างการดำเนินคดีนั้น เกิดจากการกระทำของจำเลย เช่น จำเลยได้ทำการจูงใจหรือข่มขู่ ทำให้พยานไม่ยอมมาให้การ จึงเป็นเหตุให้ไม่มีหลักฐานเพียงพอ หากเป็นเช่นนี้แล้ว จำเลยจะต้องคืนค่าทดแทนที่ได้รับไปแล้วทั้งหมดให้แก่รัฐพร้อมทั้งดอกเบี้ยตามกฎหมาย

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กนกทิพย์ ไสสะอาด. “การคุ้มครองสิทธิผู้ถูกคุมขังโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย.”

วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2550.

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์. ยุทธศาสตร์การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไทย.

กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2544.

กุลพล พลวัน. สิทธิมนุษยชนในสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์, 2543.

กุลพล พลวัน. สิทธิมนุษยชนในสังคมโลก. กรุงเทพมหานคร: นิติธรรม, 2547.

โกเมน ภัทรภิรมย์. “การรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่.” วารสารอัยการ, 163, 14, (2534, กันยายน).

คณะกรรมการสภาพัฒนาการศึกษาระดับปริญญาตรี. การประชุมนักนิติศาสตร์แห่งชาติ ครั้งที่ 2.

กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2544.

คณิต ฌ นคร. “การปล่อยชั่วคราว: มาตรการคุ้มครองสิทธิที่ก่อปัญหา.” วารสารหม่อมความยุติธรรม,

27, 28, (2531, พฤษภาคม-มิถุนายน).

คณิต ฌ นคร. “กำหนดระยะเวลาปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาของเจ้าพนักงาน.” วารสารนิติศาสตร์, 19,1,

(2532, มีนาคม).

คณิต ฌ นคร. กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2538.

คณิต ฌ นคร. กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2555.

คัมภีร์ แก้วเจริญ. “ค่าเสียหายในคดีละเมิด.” วารสารกฎหมาย, 7, 3, (2526, กุมภาพันธ์).

จรัญ โฆษณานันท์. รัฐธรรมนูญ 2540 จากศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์สู่ธรรมาภิบาล.

กรุงเทพมหานคร: นิติธรรม, 2544.

ณภัทร สรอัฐ. “กฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญาของประเทศญี่ปุ่น.”

นิตยสารสำนักงานศาลยุติธรรม, 55, (2555, พฤษภาคม-สิงหาคม).

ณรงค์ ใจหาญ. โครงการ ศึกษาแนวทางการจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาโดยรัฐ

อันเกิดจากความผิดพลาดของกระบวนการยุติธรรมตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทน

ผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544: กรณีศึกษาองค์กร

ศาลเป็นผู้พิจารณาสั่งจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา เสนอต่อ

สำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหาย และจำเลยในคดีอาญา กรมคุ้มครองสิทธิและ

เสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555.

- ณัฐนันท์ รัตนเจริญ. “สิทธิของผู้ต้องขัง.” สารนิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกริก, 2546.
- ทวีวัฒน์ ชาราจันทร์. “การชดใช้ค่าทดแทนโดยรัฐเนื่องจากการคุมขังอันเกิดจากความผิดพลาด
ในกระบวนการยุติธรรม.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.
- ทวีศักดิ์ รอดโรคา. “สิทธิเสรีภาพของนักโทษเด็ดขาด ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
พ.ศ.2540.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- บรรเจิด สิงคะเนติ. หลักการพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ
(พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2547.
- ปรีดี เกษมทรัพย์. นิติปรัชญา โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอนคณะนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพมหานคร:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553.
- ปรีดี เกษมทรัพย์. นิติปรัชญา. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.
- พรชัย จงสุขศรี. “การดำเนินคดีอาญาผิดพลาดโดยรัฐหรือเจ้าพนักงานของรัฐกับการชดเชยแก่
ผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญา.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- พลประสิทธิ์ ฤทธิรักษา. “พ.ร.บ.ความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ 2539 มิติใหม่
ของการคุ้มครองประชาชนผู้เสียหาย.” จุฬาลงกรณ์วารสาร, 9, 34,
(2540, มกราคม-มีนาคม).
- ไพศาล วัตตธรรม. “การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลในการออกหมายจับ.”
วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2549.
- มาลี ทองภูสวรรค์. “การคุมขังและกักขังผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดอาญา.”
วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.
- วรพจน์ วิสชุดพิตร. สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2538.
- วิษณุ เครืองาม. “ปรัชญากฎหมายบ้านเมือง.” บทบัญญัติ, 34, 2, (2540).
- วีระ โลจายะ. กฎหมายสิทธิมนุษยชน (พิมพ์ครั้งที่ 2). (ม.ป.ท.), 2524.
- สถาบันกฎหมายอาญา สำนักงานอัยการสูงสุด. รายงานการเสวนาทางวิชาการเรื่อง “คดีเชอร์รีแอน...
กระบวนการยุติธรรมจะคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้บริสุทธิ์ได้อย่างไร.”
บทบัญญัติ, 52, (2539).
- สมชาติ ธรรมศิริ. “สิทธิเรียกค่าทดแทนจากการถูกคุมขังในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา.”
รพีสาร, 4, 14, (2539, มกราคม-มีนาคม).
- สันทัต สุจริต. “การรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.

- สุรชัย ภูประเสริฐ. รายงานผลการพิจารณา/ผลการดำเนินการของคณะรัฐมนตรี กรณีสภาที่ปรึกษา
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติให้ความเห็นและข้อเสนอแนะต่อคณะรัฐมนตรีตาม
มาตรา 17 แห่งพระราชบัญญัติสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. 2543
เรื่อง “การคุ้มครองสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาความเสียหายของผู้เสียหายและจำเลย
ในคดีอาญา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551.
- สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล. หลักความชอบด้วยกฎหมายในกฎหมายอาญา *Principe de la légalité*
criminelle รวมบทความทางวิชาการเนื่องในโอกาสครบรอบ 84 ปี
 ศาสตราจารย์จิติ ดิงศภัทย์. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537.
- สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล และคณะผู้วิจัย. รายงานการวิจัยเรื่องกฎหมายด้านการคุ้มครองสิทธิและ
เสรีภาพในกระบวนการยุติธรรมที่ไม่สอดคล้องกับหลักสิทธิขั้นพื้นฐานและพันธกรณี
ระหว่างประเทศรวมทั้งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. กรุงเทพมหานคร:
กรมคุ้มครองสิทธิ กระทรวงยุติธรรม, 2547.
- สำนักงานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. รายงานผลการพิจารณา/ผลการดำเนินการ
ของคณะรัฐมนตรี กรณีสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติให้ความเห็นและ
ข้อเสนอแนะต่อคณะรัฐมนตรีตามมาตรา 17 แห่งพระราชบัญญัติสภาที่ปรึกษา
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. 2543 เรื่อง การคุ้มครองสิทธิที่จะได้รับการเยียวยา
ความเสียหายของผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาที่ปรึกษา
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551.
- หยุด แสงอุทัย. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2512.
- อิทธิพร บุญประคอง และคณะ. ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน Universal Declaration of
Human Rights. กรมองค์การระหว่างประเทศกระทรวงการต่างประเทศ.
- อุดม รัฐอมฤต, นพนิธิ สุริยะ และบรรเจิด สิงคะเนติ. การอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิ
และเสรีภาพของบุคคลตามมาตรา 28 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
พุทธศักราช 2540 กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2540.
- อุดมศักดิ์ สงเคราะห์. “ปัญหาทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องขังระหว่าง
 พิจารณาคดี.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2552.
- อำพน เจริญชีวินทร์. “การใช้สิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนกรณีเจ้าหน้าที่กระทำละเมิดต่อเอกชน.”
วารสารวิชาการศาลปกครอง, 3, 1, (2546, มกราคม-เมษายน).

ภาษาต่างประเทศ

Aramesh, Kiarash. Human Dignity in Islamic Bioethics the Iranian Journal of Allergy.

Iran: Iran J Allergy Asthma Immunol, 2007.

Borchard, Edwin M. (1932). "State Indemnity for Errors of Criminal Justice." Convicting the

Innocent: Errors of Criminal Justice. New Haven: Yale University Press.

Gerhard O.W. Mueller. Coparative Criminal Procedure. Newyork: Newyork University Press, 1969.

Harry Street. The Principles of the law of Damages. 1962. Cambridge: Cambridge University Press.

Redden, Kenneth, R. Punitive Damages. VA: The Michie, 1980.

Mansfield, Michael and Taylor, Nicholas. Post-Conviction Procedures in Justice in Error,

London: Blackstone Press, 1993.

Robert J. Green. "The Creation and Development of The Crown Prosecution Service."

UNAFEI Resource Material Service, No.42, (December 1992).

Sanders, Andrew and Yong, Richard. Criminal Justice. London: Butter Worth & Co, 1994.

Wegg-Prosser, Charles. Compensation Wrongful Imprisonment. London: Justice, 1982.

Zimring, Frankin E., Hawkins, Gardon J.. Deterrence the Legal Threat in Crime Control.

Chicaco: University of Chicaco, 1973.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ – นามสกุล

ประวัติการศึกษา

วศิมน ชันธนาพรชัย

พ.ศ. 2550 นิติศาสตรบัณฑิต

มหาวิทยาลัยกรุงเทพ

พ.ศ. 2551 คณะกรรมการบัณฑิต

สาขาวิชาเอกพัฒนาการเด็กและครอบครัว

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช

พ.ศ. 2553 ประกาศนียบัตรวิชาว่าความสหภาพความ

ในพระบรมราชูปถัมภ์

พ.ศ. 2560 วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชานิติวิทยาศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา